

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır

YIL : 19 TEMMUZ-AĞUSTOS 1948 SAYI:193

İ ÇİNDEKİ L E R

Sahife

İÇTİKİLER :

İdare'nin İdare ve Kaza Yolları ile Murakabesi ve Danıştay	Kemal ARAL	3
İdare Amirleri, Resmi Törenler, Teşrifat İşleri	Ziya AĞUZ	13
Cezai Kanununa Göre Memur, Zimmet, İrtikâp, Rüşvet. Kâh ve Köylünün İhtiyaçları	Ragıp ÖGEL	47
	Fahri TOKMAKÇIOĞLU	76

TERCÜMELER :

Çide İlk Kültür Hamlesi	Hayri EKE	89
Amerika Birleşik Devletlerinde Seçimler ve Partiler ..	İzzettin ERAYDIN	97
İdari Vesayet	Hayri ORHUN	132

YABANCI MEVZUAT :

Fransız İl Özel İdaresine Dair Kanun Tasarısı	155
---	-----

İDARİ COĞRAFYA :

Alucra İlçesi İdari Coğrafyası	Şerafettin ATAK	192
--------------------------------------	-----------------------	-----

DANİŞTAY KARARLARI :

Danıştay Kararı	199
Bibliyografya	202

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllıkı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin mal sandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılâtı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercoünmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

T E T K İ K L E R

İdarenin İdare ve Kaza Yolları İle Murakabesi ve Danıştay

(İçişleri Bakanlığı Hukuk
Müşavir Muavini)
Kemal ARAL

Devlet milletin uzuvlanmış şeklidir. Evvelce devlet ve hükümet yalnız halkın emniyet ve âsaişini korumakla mükellef ve vazifeli iken zamanla bu vazife artmış ve halk ile vatandaş arasında da muamele çeşitlenerek genişlemiştir. Böyle olunca devlet ile fert arasındaki münasebetlerde ayrıklık ve haksızlık artmış ve idarenin yaptığı bu muameleden dolayı mürakabe zarureti hasıl olmuştur.

Anayasamızda devletin haiz olduğu vasıflardan birisi de devletçilik olunca bu mefhumla giren hususatı devlet vazife olarak üzerine almıştır. Yani devlet fabrika kurmuş, liman inşa etmiş, demiryolu yapmış, tekel idaresi ve daha buna benzer ferdin gerek fert olarak ve gerekse müştereken yapamayacağı işleri üzerine almak suretiyle mümasil memleketlerde olduğu gibi hareket lüzumunu duymuştur ve binnetice de bu muamelâtta devlet ile vatandaş arasında ihtilâf ve niza çoğalmış ve bunları tetkik için bir rüyet merciinin ihdası lüzumu hasıl olmuştur, işte bu hal idarenin murakabesini doğurmuştur.

Devlet bir şahsiyeti mâneviyedir. Bu nama izafeten memurlar devletin tekabbül ettiği vazifeyi ifa sırasında kanuna ve nizama aykırı hareket edebilirler ve bu takdirde de yapılan yanlış ve usûlsüz muameleyi düzeltmek lüzumu hasıl olur ve ifa ettiği işte ihmal veya suiistimal veya herhangi bir kasdı bulunan memur hakkında usûlü dairesinde kanuni tâkibat yaptırılır ve cezaya çarptırılır. Bu hal diğer memur ve muamelât için müessir bir ibret olur.

ve binnetice efrada karşı idarenin keyfi hareketten kaçınmasına yol açar.

Devletin hükümranlılık hakkı fertlerin haklarıyla tahdit edilmiştir. İdare nihayet ferdin hakkım muhafaza ve onu rencide etmemekle mukayyet ve mükelleftir. İdare usûl dışına çıktıkça veya muayyen kaide ve mevzuat haricinde haksız muamele yaptıkça bundan idarenin mes'uliyeti doğar. İdarece alman kararlar yapılan muameleler ve bunların tatbikatında vukua gelecek nizamsızlıklar ve kanuna uygunsuzluklar için bütün memurların nezaret altında bulundurulması ve yaptıkları muamele ve hareketlerin ve aldıkları kararların fesih ve iptali lüzumu lâzımgelir.

Binaenaleyh: İdarenin murakabesi lüzumu doğar.

İdarenin idareten mürakabesi, mafevk tarafından verilen emir, tâlimat veya alman inzibatî cezalar veya mezuniyet itası şekliyle veyahut da yapılan muameleyi tetkik ve tasdik sırasında veya herhangi bir şekilde ıttıla vukuu suretiyle yapılan muamele iptal ve tashih şekliyle olur. Keza ihbar ve şikâyetlerde ıttıla ve binnetice haksız muamelelerin tashihine yol açar ve bu suretle idare üstleri tarafından derece ve murakabe suretiyle yapılan kontroller ve binnetice mes'uliyetler Bakanlar Kuruluna kadar teselsül eder ve parlâmentonun müdahale vaziyeti doğar. Maama- fih teşrii meclisler fert hukuku ile kâfi derecede uğraşmağa maddî imkân bulamazlar.

Bununla beraber bunlar İdarî murakabelerdir, kifayetsizdirler ve istitafi mahiyeti haizdirler. Bu itibarla da İdarî mürakabe kazaî mürakabede son bulur ve lüzum da bu yüzden doğmuştur.

Kazaî murakabede müratebe mercileri yoktur kazivei muhkeme teşkil ederler. İdari zihniyet yoktur ve objektif mahivettedir kanuna bağlılık vardır, bitaraftır, hukuki prestii vardır, istiklâli vardır ki bunu istiklâli muhakim prestiji açıkça göstermektedir.

Hukuksınaslar ve bazı devletlerde kabul edilen usûl ve temayüller bu noktada adlî kaza lehindedir; yapılan tet-

kikler idareyi idareten veya idareyi kaza yoluyla mı yoksa adlî kaza yoluyla mı murakabe etmenin daha uygun olacağına birleşmemişler ve aralarında anlaşmazlığa yol açmışlardır.

İdare uzvunun hâkimlik etmesi idarenin kazai murakabesi demektir. Filhakika bu usul tefriki kuva usulüne aykırı sayılır, çünkü bir idare uzvu hâkim dahi olsa yine bir idare uzvudur. Halbuki Anayasa ve parlâmentolar, kuvvetleri (teşriî, İdarî ve kazai) olmak üzere üçe ayırdıklarına göre bu kuvvetlerin birbirine karıştırılmaları ve salâhiyet müdahaleleri nefsülemre uygun görülemez bu itibarla da bir idare uzvunun hâkim olması ve bu suretle idarenin kazai murakabesini yapması yukarıda söylediğimiz esas kaidelere uygun görülemez ve salâhiyetleri ayıran teşkilât kaidelerine ve esas prensiplere muhalif olur. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi adlî kaza lehine olmak üzere adlî hâkimlerin devletin başka hiç bir vazifesine iştirâk etmemeleri ve vazifelerini ifada mahsus bir istiklâlâle sahip bulunmaları ve kaza yaparken emir, tâlimat, direktif beklememeleri ve ancak kanunlarla mukayyet bulunmaları ve istiklâlleri olması ve hâkimlerin azil veya inzibatî cezalarla cezalandırılmamaları hususları adlî kazanın İdarî kazaya tercih edilmesine başlı başına birer sebeptir ve kuvvetlerin tefriki esası da bunları icraya memur unsurların ayrılmasıyla kaabil ve mümkün görülmektedir.

idarî kazaya gelince: Bu İdarî mahkemeler veya mahsus mahkemelerle yapılabilir. Bazı devletlerde idare memurlarının hâkim sıfatı ile hareket usulü atılmıştır ve yine bir kısım devletlerde adlî mahkemelerin idareye müdahalesini önlemek tasavvurları vardır bu kısım idare mahkemelerinin salâhiyetlerini artırmak ve genişletmek emel ve fikrindedirler. Çünkü bunlar diyorlar ki İdarî mahkemeler itina ile teşkil edilirler ve idareye bağlı uzuvlar tarafından teşekkül ederler ve İdarî iş ve dâvalara vukuf itibarile de İdarî mahkemeler diğer umumî mahkemelere tercih olunurlar, dâva mevzuu efrat arasında kaldıkça ve buna inhisar ettikçe adlî kaza yapılabilir ve o zaman tam

bir istiklâl ve hakkaniyet ve bitarafılık düşünülebilir. Ancak devletin vazifeleri ve dolayısıyla İdarî müdahaleler arttıkça ve bu safha genişledikçe hasıl olan ihtilâfın ve dâva mevzuu haline giren iddiaların tetkik ve rüyet ve hallinin İdarî muhakim ve mercilere ait olması lâzımgelir. Filhakika adalet mahkemeleri özel kişiler arasındaki ihtilâf ve dâvaların tetkiki ile mükellef bulunmaları tabii ise de taraflardan birinin idare ve onun memurları bulunması ve netice itibarile devletin taraf teşkil etmesi vaziyeti değiştirir. Devlet bir şahsiyeti hukukiye ve hükmiyedir. Yargıçları kendisi nasp ve tâyin eder böyle olunca kendi haklarını kendi tâyin ettiği memurlara vermesi biraz uygunsuz görülür fakat İdarî dâvalar idarenin kendisine verilirse bu müşkül kalmaz ve bu takdirde idarenin kendisine karşı kazası devlete karşı bir kaza sayılmaz bilâkis idare unsurları yine İdarî muamele ve memurların yaptıkları işler için bir mürakip vaziyetinde kalırlar.

Hâkim ve mahkûm şahıs olmalıdır halbuki devlet hükmi bir şahsiyettir. Devlet ya kendi memurlarının veya kendisinin hâkim olması lâzımdır sonra da İdarî kaza İdarî muamele ve murakabenin bir tamamlayıcısı sayılır. Bu itibarla idare için hariç sayılan bir uzva murakabe vermek doğru görülemez keza bu hal idareyi başka bir kuvvete tâbi kılmış olur bu da idari istiklâl ile telif edilemez. Bir de İdarî dâvalar teknik dâvalardır bu da idarenin lehine bir sebeptir bütün bu sebeplere karşı idare aleyhine olan hususlar da ehemmiyetlidir, idare aleyhinde olanlar da diyorlar ki kaza bir olmalıdır çünkü İdarî kaza uzvu dâvada da methâldardır ve İdarî hâkim kazasında idare uzvunun madûnu olabilir ve böyle olunca tesir altında kalır ve bu suretle de idare hem taraf ve hem de hâkim olmuş olur.

Kazanın birleştirilmesi lüzumu aşikârdır tatbikatta sür'ati istilzam eder maamafih kaza salâhiyetinin muayyen bir idare uzvuna hassaten tevcihi adaletin iyi tecelli etmesi için bir teminat sayılır. Nitekim bizde kurulmuş idare mahkemeleri mansuptur vazifeleri kendilerine tevdi edilen işleri tetkik ve karara bağlamaktır. Yalnız kaza vazifesi-

le mükellefler böyle de olunca diğer idare hey'etlerine tercih sebepleri aşikâr olur. Nazara alınacak şey adli ve İdarî mahkemeleri birbirinin tesiri altından kurtarmaktır hiç olmazsa idareyi korumak bakımından bunları ayırmak zarureti vardır. Keza zamanın terakkiyatı nisbetinde yukarıda da söylediğimiz gibi idarenin vatandaşla muamelesi günden güne artmakta ve karışık vaziyetler yaratmaktadır. Bunlar adeta bir ihtisas ve teknik işi halini alınca bunları âdi mahkemelerden ayırmak ve kendi yetkili uzuv (elemanlarına) bırakmak daha doğru ve isabetli olur. Vatandaş için olan âdi mahkemeler yerlerine bunlar kadar teminat verici ve mükemmel sayılabilecek olan İdarî mahkemeler kurulması uygun olur ve hiç bir yerde âdi mahkemeler tamamiyle İdarî dâvalara bakmaktan men olunmamışlardır ve bu salâhiyet adli mahkemelerden tamamiyle alınmış değildir ve İdarî kazaya da buna mukabil tam bir salâhiyet de verilmiş değildir. Ancak aradaki fark idare mahkemelerine yalnız İdarî tasarrufun kanuniliğini tetkik hak ve salâhiyetinden ibarettir. Adli mahkemelerle alâkalı değildir. Keza âmme hukukuna taallük eden dâvalarda İdarî tasarruflar cümlesinden ve İdarî mahkemeler dairei kazalarından sayılırlar. Buna göre hülâsa edecek olursak âmme hizmetlerinin işlemesine müteallik ihtilâf ve dâvalar idare mahkemelerine, âmme hizmetleri haricinde vukua gelen İdarî faaliyete müteallik dâvalar da adli mahkemelere aittir.

İdare mahkemesinin kazai vazifesini icrada tam bir muhtariyete sahip olması icabeder. Alelhusus idareden müstakil olması lâzımdır. Bunlar idare mahkemelerinin muhtariyetini gösterir bu itibarla da meratip silsilesinin dışında kalırlar.

İdare mahkemesinin âzaları yargıçlara verilmesi mutad olan teminatı haiz bulunmalıdır. Tâyin ve naspta da bu düşünölmeli ve hattâ diğer hâkimlere verilen azledilmezlik hakkından da istifade etmelidirler.

İdarî dâvalarda salâhiyet ihtilâfı:

Kuvvetlerin ayrılması esası kaide olarak kabul olun-

duğuna göre İdarî ve adlî mahkemelerde de birbirine salâhiyet itibariyle tefevvuk etmemeleri lâzımgelir. Buna göre muhtelif kaza unsurları arasında salâhiyet ihtilâfları doğabilir,

Bizde, bu ya selbî veya icabî olur her iki mahkemenin de salâhiyetsizlik iddiası selbî ve bunun aksi ise icabîdir. Binaenaleyh bu ihtilâfın bir tarafça halli mahkemelerin müsavatına mugayir olur ve ihtilâfın halli ancak her ikisinin dışında başka bir uzuv tarafından kestirilmesi lâzım- gelir. Bunun için de bugün kanunla Uyuşmazlık Mahkemesi kurulmuştur.

1684 sayılı kanun, umumî mahkemeler, karar hâkim leri ve müstantiklerle idare heyetleri ve sair kaza salâhiyetini haiz makamlar arasında vazife ve salâhiyet sebebiyle hâdis olacak ihtilâfların hallini Temyiz Mahkemesi Ceza Heyeti Umumiyesine bırakmıştır ve bu ihtilâfın hallinde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri câri olur demektedir. Keza memleketimizde genel mahkemeler ile idare ve askerlik yargı yerleri arasında hukuk işlerinden doğan vazife ve hüküm uyuşmazlıklarını hal için ayrıca bir Uyuşmazlık Mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkemenin bir başkan ve altı üyesi vardır. Yargıtay ve Danıştay birinci başkanları birer yıl sıra ile mahkemeye başkanlık ederler. Üç üye Yargıtay hukuk daireleri başkan ve üyeleri ve diğer üç üye Danıştay dâva daireleri başkan ve üyeleri arasından seçilir. Uyuşmazlık askerî işleri ilgilendiriyorsa bu mahkeme Yargıtay ve Danıştaym en az kıdemli birer üyesi yerine askerî Yargıtaydan seçilecek iki adli üye alınmak suretiyle kurulur.

Mahkeme iki ayda bir Adalet Bakanlığında toplanır. Adalet Bakanı göreceği lüzum üzerine bu mahkemeyi daha erken de toplanmaya çağırabilir. Bu gibi hallerde toplanma günü ve toplanma konusu en az üç gün evvel başkan tarafından üyelere ve savcıya bildirilir.

İdare veya askerlik yargı yerleri tarafından çözülmesi lüzumlu bir dâvaya bakmaya adli mahkeme kendilerini vazifeli gördükleri takdirde bakanların veya valilerin hak-

lı görecekları isteklari üzerine, Danıştay savcısı vazife konusunu Uyuşmazlık Mahkemesinde incelenmesini isteyebilir. Savcının bu istekte bulunabilmesi için idarenin genel mahkemede ve en geç mahkemenin ilk oturumunda vazife itirazında bulunmuş ve mahkemenin de vazifeli olduğuna karar vermiş olması şarttır. İdare tarafından ileri sürülen vazife itirazının mahkemece kabul edilerek vazife- sizlik kararı verilmesi halinde vazife konusunun Uyuşmazlık Mahkemesinde incelenebilmesi Yargıtayca bu kararın bozulmuş ve mahkemenin bozmaya uyarak vazifeli olduğuna karar vermiş bulunmasına bağılıdır.

Uyuşmazlık Mahkemesince incelenmesini isteyen bakan ve valiler kararın verildiğı tarihten başlamak üzere vazife konusunu on beş gün içinde dâva dilekçesinin ve cevap lâyhalarının birer örneğı ile mahkemenin vazife hakkındaki kararının bir suretini dâvanın idare veya askerlik yargı yerleri tarafından çözümlmesini gerekli kılan sebep ve delilleri de göstermek suretiyle Danıştay Savcısına gönderirler. Savcı dâvayı gören mahkemeye bir muhtıra gönderir ve ileri sürülen sebepleri muhtırasında yazar.

Mahkeme, vazife uyuşmazlıkları hakkındaki istekleri evvelâ şekil ve süre bakımından inceler. Süresi içinde yapılmamış olan istekleri reddeder. Mahkeme dâvayı kanuna uygun bulduğu takdirde işin esasına geçer ve hükme bağlar.

Danıştay: Bu suretle idari ve adli kaza mercileri arasındaki ihtilâflı hususları ve uyuşmazlık işlerini kısaca tetkik ettikten sonra memleketimizdeki Danıştay Kurulunu ele alabiliriz.

Bizde idari kazanın en yüksek mercii Danıştaydır. Bu teşkilât İdarî rejimi tatbik eden bütün devletlerde vardır. Olmayanlarda bunun arkasındadır. En mükemmel şekli Fransa'dadır. Cumhuriyet idaremizde halkçılığın en yüksek bir eseri olmak üzere halkın hak ve menfaatlerine idare makinesinin herhangi bir uzvu tarafından herhangi bir suretle tecavüz vukuuna bu hak ve menfaatlerin haleldar edilmesine meydan bırakılmamak üzere diğer murakabe

şekillerine zamimeten İdarî kaza sistemini kabul ederek Anayasa Kanununa dercetmiş ve Danıştayı vücuda getirmiştir.

Bizde Danıştay, Başbakanlığa bağlıdır ve bir birinci başkan ile altı daire başkanı ve yirmi sekiz üyeden mürekkeptir.

Danıştay, üçü idare ve üçü dâva işlerine bakan altı daireye ayrılmıştır. Her daire bir başkan ile dört üyeden kurulur ve reisin âza arasından seçeceği bir zat umumî kâtiplik vazifesini yapar yani reisin tevdi edeceği İdarî işlere ve yazı işlerine bakar.

Danıştay'da bakılacak dâvalar hakkında hukuk bakımından işin durumunu belirtmekle ödevli bir başkanın sözcüsü ile dokuz kanun sözcüsü bulunur. Ayrıca başmuavin ve muavin ve mülâzimlerle kâtipler de bu kadroda yer alırlar.

Danıştay hükümetçe ihzar ve tevdi olunacak kanun lâyhaları imtiyaz mukavele ve şartnameler hakkında mütalâa beyan ve nizamname lâyhalarını tetkik kanun ve nizamnamelerin gösterdiği işleri rüyet ve hükümet tarafından havale olunan her türlü meseleler hakkında mütalâa beyan ve İdarî dâvaları tetkik ve halleder.

Bunlar arasında birinci dairenin vazifeleri:

Hükümet tarafından ihzar ve tevdi edilen kanun ve nizamname lâyhalarını tetkik ve nizamnamelere ait tefsirleri yapmak, İdarî makamlar arasında vazife ve salâhiyetten doğan ihtilâfları tetkik ve rüyet etmekten ibarettir.

İkinci daireye gelince:

İçişleri Bakanlığı ile ilgili işleri, Belediye Kanunu ile Danıştaya verilir idare dâvalarına konu olmayan işleri ve İl İdaresi Kanunu gereğince doğrudan doğruya ve itiraz yolu ile Danıştaya verilecek işler ile derneklerin faidesine çalışan derneklerden sayılması için hükümetçe yapılacak teklifleri ve disiplin cezası işlerini ve memurların yargılanması hakkındaki kanun hükümlerine göre Danıştaya gelecek işleri karara bağlar,

Üçüncü daire:

Maliye, Millî Eğitim, Ekonomi, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım, Gümrük ve Tekel Bakanlıkları ile ilgili işleri vesaireyi karara bağlar.

Danıştayca istişari mahiyette tetkik olunacak işler Başbakanlıktan havale edilir ve bunlar hakkında verilecek kararlar Başbakanlığa bildirilir.

Danıştay Umumî Heyeti birinci başkan ve daire baş- kanlarile âzalarından ve umumî kâtipten teşekkül eder. Genel Kurul hükümetçe hasırlanan kanun tasarılarını ve imtiyaz mukavele ve şartnamelerini ve tüzük tasarı ve yorumlarını ve özel kanunlarda Danıştay Genel Kurulunda görüleceği yazılı olan işleri ve birinci başkanın Genel Kurula havale edeceği hususları karara bağlar.

İdarî dâvalara dördüncü, beşinci ve altıncı dâva daireleri ile Dâva Daireleri Genel Kurulunda bakılır. Bu daireler Dâva Daireleri Genel Kurulu bağımsız mahkeme niteliğine ve yetkisine sahiptir.

Kanunlarda ayrı bir İdarî kaza mercii gösterilmemiş olan aşağıda yazılı hususlar doğrudan doğruya ve kafi surette Danıştay dâva dairelerinde rüyet ve hallolunur.

A — Tetkiki adalet mahkemelerinin vazifesi dışında bulunan meseleler hakkındaki İdarî fiil ve kararlardan dolayı hukuku muhtel olanlar tarafından açılacak dâvaları

B — Umumî hizmetlerden birini ifa maksadiyle aktedilen mukavelelerden dolayı âkitler arasında çıkan ihtilâflar.

C — İdarî fiil ve kararlar hakkında esas, maksat, salâhiyet ve şekil cihetlerinden biri ile kanunlara veya nizamnamelere aykırı olduklarından dolayı ip tâli için menfaatleri haleldar olanlar tarafından açılacak dâvalar.

D — İdarî kaza mercileri arasındaki vazife ve salâhiyet ihtilâfları.

Danıştayda birinci başkan Genel Kurul ile Dâva Daireleri Genel Kuruluna başkanlık eder, bütçe ita âmiriğini yapar. Daireler arasında iş muvazenesini kurar. Danıştay memurları arasında değişiklik ve İdarî dairelerden çıkan

kararları Genel Kurula vermek ve memurların izinlerini tanzim alım, satım, imtihan ve kitaplık gibi komisyonları tefrik etmek gibi vazifelerle mükelleftir.

İdare dâvaları için arzuhaller birinci başkana hitaben yazılır. Bunlarda tarafların adı, soyadı, tarafların vekil veya kendilerinin adresleri, dâvanın esası ile dayandığı delillerin özetleri ve dâvaya konu olan karar veya muamelenin tefhim, tebliğ veya ıtıla tarihleri ve müsbit evrakın ve tebliğ edilmiş olan kararların asılları veya tasdikli suretlerinin iliştilmesi lâzımdır.

Bu dilekçeler ve bunlara bağlı diğer evrakın Danıştay birinci başkanlığına gönderilmek üzere ilgililerin bulundukları yerin vali, kaymakam ve bucak müdürü gibi en büyük mülkiye âmirine ve yabancı memleketlerde Türkiye Cumhuriyeti elçiliklerine veya konsolosluklarına verilmesi lâzımdır. Verilen tarih dâva açma müddetinin tesbitine esas sayılır.

İdare Âmirleri

Resmî Törenler

Teşrifat İşleri

Ziya OĞUZ

Özlükişleri I. Ş. Md.

İdare cihazımızı yöneten mevzuatımız tetkik edilirse idare mesleğinin önemi şüphesiz ki daha iyi anlaşılır.

Çeşitli cepheleriyle, idare mesleğinin bütün özelliklerini ortaya koymak gerçekten güçtür. İdare, bir taraftan cemiyet hayatının gittikçe çoğalan, artana ihtiyaçlarıyla diğer taraftan devletçilik, demokratik rejimlerin durmadan gelişen, inceleşen şekilleriyle yeni bir takım vazifelerin yükü ve sorumluluğu altına girmekte, bu itibarla hangi cepheden bakılırsa idarenin mahiyet ve şumulü ile güç, çetin bir meslek olduğu tezahür eylemektedir.

İdare âmirliği belirli bir tahsil derecesini, kuvvetli bir karakteri, bilgi ve görgüyü, geniş düşünmeyi gerekli kılan, halkın psikolojisini, halkın mahallî ve hayatî önemi haiz işleriyle gerçek ihtiyaç ve isteklerini anlamayı istilzam eden çetin, mes'uliyetli bir ihtisas mesleğidir.

Kamu hizmetlerinin görülmesinde, her biri ayrı oa- kanlıklara bağlı memurlar kadrosunu idare ederek, elbirliği ile iş çıkarmak idare âmirinin esas görevini ve idare mesleğinin yüksek değerini gösterir.

Muhtelif mizaçta ve seviyede her sınıf ve tabakaya mensup vatandaşların güdümünü üzerine alan idareci, bulunduğu il, ilçe ve bucakta her şeyden önce “bir içtimai mimardır, bir rejim öğretmenidir, bulunduğu yerin hacet, bilgi, ilerleme ve adaptasyon kaynağıdır. (1)”

(1) Aka Gündüz

İdareci “bulunduğu yerde, her türlü faaliyetlerin rehberidir. O bir şey bilir ve yapmak isterse, bütün kuvvetler harekete gelir, kâğıt üstünde duran kanunlar, köylerde, kasabalarda, şehirlerde uyanır, canlanır, yol olur gider, su olur akar, mektep olur okunur, harabe mâmur olur, bataklık kurur. (2)”

Yukarda kısaca vasıfları, güçleri ve dinamik durumları belirtilen idare âmirleri, aynı zamanda devleti temsil sıfatlarıyla resmî törenler ve teşrifat işleriyle de yakından ilgili bulunmaktadır.

Resmî ve hususi hayatlarında halka örnek olmaları gereken idare âmirlerinin, bir yandan bütün memurlarla, bütün halkla temaslarında, şahsî münasebetler tesis ve idamesi için, muaşeret kaidelerine riayet etmeleri, zevkiselim ile giyinerek kıyafetlerine itina göstermeleri, memuriyet unvanlarının şerefi ile mütenasip surette sosyete icaplarına en ziyade uyacak hareket tarzlarını isabetle ve siir’atle bulmaları, diğer yandan merasim ve teşrifatta devleti temsil ederlerken, resmî hayatın her safhasında teşrifata müteallik usul ve kaidelere tâbi olarak bunları noksansız uygulamaları gerekir.

Görülüyor ki idare âmirlerinin önemli işlerinden birini de resmî törenler ve teşrifat konuları teşkil etmektedir.

Filhakika, Memurin Kanununun 18 ci maddesinde “memurların teşrifat hususlarının umumî teşrifat nizamnamesiyle tesbit olunacağı” yazılıdır. Fakat bu husustaki tüzük henüz düzenlenmiş değildir. Bununla beraber resmî hayatta teşrifata müteallik bir takım usul ve kaidelerin mevcut olduğunu, devlet teşrifat ve merasiminde bu hususların kanun ve yönetmeliklerle resmî birer mecburiyet haline konulduğunu ve düzenli bir şekilde uygulandığını

görmekteyiz. (3)

Burada, resmî törenler ve protokol işlerini incelemeden önce bu husustaki ön bilgilere kısaca temas etmek uygun olur:

1 — Ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki 2739 sayılı kanun;

Madde 1.— Ulusal Bayram yalnız Cumhuriyetin ilân edildiği 29 Ekim günüdür. Türkiye'nin içinde ve dışında devlet adına yalnız o gün tören yapılır. Bayram 28, Ekim günü öğleden sonra başlamak üzere 29 ve 30 uncu günleri devam eder.

Madde 2. — Genel tatil günleri şunlardır:

A. Zafer Bayramı, istiklâl Savaşında son zaferin kazanıldığı 30 Ağustos günü “bu gün Millî Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanacak programa göre tören yapılır.”

B. Ulusal Egemenlik Bayramı, 22 Nisan öğleden sonra ve 23 Nisan günü.

C. Bahar Bayramı, Mayısın birinci günü.

D. Şeker Bayramı, üç gün.

E. Kurban Bayramı, dört gün.

F. Yılbaşı günü, her yıl Aralık ayının 31 inci günü öğleden sonra ve Ocak ayının birinci günü.

G. Gençlik ve Spor Bayramı, Mayısın 19 uncu günü, hükümlerini taşımaktadır.

(3) İlgili mevzuatın bir kısmı şunlardır:

Başlığı	Numarası	Düster'un	
		Cildi	Sayfası
(Ulusal bayram ve genel tatiller halindeki kanun	2739	16	1171
Ulusal bayram ve genel tâtiller hak- kındaki kanuna ek kanun	3644	19	629
Millî vesair bayramlarda ifa olunacak merasim hakkındaki talimatname	1085	6 '	572
Resmî merasimde giyilecek elbise ve teferruatı hakkında talimatname	2626	6	SOI
2626 sayılı talimatnamenin bazı maddelerinin tâdili	4210	7	1673
2626 numaralı talimatnamenin ilk fıkrasının tâdili	4235	7	1682
29 Teşrinievvel'de Cumhurbaşkanı tarafından icra buyurulacak resmi kabul hakkında talimatname	4229	7	1679

2— Millî vesair bayramlarda ifa olunacak merasim hakkındaki yönetmelik:

A. 29 Ekim Ulusal Bayram günü, Cumhuriyet merkezinde merasim ve kabul töreni yapılır.

B. Türkiye dahilinde hükümet reisleri ve Türkiye haricinde elçiler, maslahatgüzarlar, şebenderler, ve şebender vekilleri tarafından devlet adına kabul törenleri yapılır.

C. Merasim ve kabul törenlerine bütün mülkî ve askerî makam ve müesseseler iştirak ederler.

D. Merasim ve kabul törenlerinde yabancı devlet mümessilleri uluslararası kaideler gereğince iştirake davet olunurlar.

E. Merasim ve kabul törenleri hakkında kutlama programları yapılır.

F. Ulusal bayram günü genel tatil günüdür. Diğer bayramlarda devlet daireleri tatil olur. Genel olarak ziyaretler ve tebrikler özel mahiyette cereyan eder.

Esasların ihtiva etmektedir.

I — Cumhuriyet Bayramı töreni:

Türk Milletinin en büyük ulusal bayramı olarak kabul olunan Cumhuriyet Bayramı, her yıl Ekim ayının 28 inci günü saat 13 de Başbakan tarafından Radyoevinde bir nutukla açılır ve bayram bu saatten itibaren bütün yurttta başlamış olur.

Cumhuriyet Bayramının, yurdun her tarafında, yük-

Başlığı	Numarası	Düster'un	
		Cildi	Sayfası
Merasim ve teğrifatı bahriye tali- matnamesi	3689	7	1401
Cumhuriyetin ilanı olan 29 Tegrini- evvel'in millî bayram addine dair olan 19 Nisan 1341 tarih ve 623 nu- maralı kanuna müzeyyel kanun	2321	14	1786
Cumhuriyetin ilanı olan 29 Tegrini- evvel günü zevâlde 21 pare top en- dahtı suretiyle tesidi hakkında ka- rarname	5029	8	740
Ordu Dahilî Hizmet Kanunu	2771	..	...
Ordu dahilî hizmet talimatnamesi	4762	..	...
Askerî merasim talimatnamesi	idare Mecmuası cilt 60		
Cumhuriyet Bayramı kutlama yö- netmeliği			

sek değer ve önemine yakışır bir şekilde kutlanması için bayram hakkındaki (kutlama yönetmeliği) gereğince bayramda nasıl tören yapılacağı, şehir ve kasabalar içinde bayramın hangi yerlerde ve ne gibi gösteri ve şekillerle kutlanacağı hakkında programlar yapılır. Bu programlar her il, ilçe ve bucak merkezlerinde teşkil olunan “kutlama komiteleri” tarafından düzenlenir.

Kutlama komiteleri:

A. İl komiteleri valinin, ilçe komiteleri kaymakamın, bucak komiteleri, bucak müdürünün başkanlığı altında toplanır.

B. Üyeleri, en büyük askerî komutan veya yerine göndereceği bir kişi “bulunmadığı yerde askerlik şubesi başkanı” belediye başkanı, millî eğitim müdürü veya memuru, partiler başkanları.

C. Köy komiteleri halin gereğine göre il komiteleri tarafından kurulur.

1 — Devlet merkezinde Cumhuriyet Bayramı kabul töreni:

Cumhurbaşkanı merasim bakımından Büyük Millet Meclisine ve Bakanlar Kuruluna başkanlık eder. (Bu itibarla Cumhurbaşkanı aynı zamanda en büyük idare âmiridir.) Cumhurbaşkanı milletin başı olmak itibarıyla de devlet ve milleti temsil ettiğinden bu sıfatla bütün törenlere başkanlık eder. (29 Ekimde Cumhurbaşkanı tarafından icra buyurulacak resmi kabul halindeki 4229 sayılı talimatname) gereğince Cumhurbaşkanı Cumhuriyet Bayramı kutlamalarını, Büyük Millet Meclisinin merasim salonunda, aşağıdaki protokol sırasına göre kabul eder. (4)

Kabul törenine davetli bulunan zevat ve kordiplomatik mensupları, Büyük Millet Meclisi binasında kendilerine ayrılmış olan yerlerde kabul törenine başlanmadan önce toplanmış bulunurlar. (5)

(4) Cumhurbaşkanı tarafından yapılan kabul törenine ait program.

(5) Atatürk’ün kabrini ziyaret:

. Cumhurbaşkanı, kutlamaları kabul etmek üzere Büyük Millet Meclisine gitmeden önce Türk Cumhuriyetinin kurucusu Büyük

Kabul resminde Büyük Millet Meclisi Başkanı ortada, Başbakan sağda, Genelkurmay Başkanı solda olmak üzere Cumhurbaşkanının arkasında mevki alırlar.

Bütün tören esnasında bu vaziyet devam eder.

Kabul töreni başlayınca toplu olarak bakanlar, Büyük Millet Meclisi üyeleri, Türkiye Cumhuriyeti kara, deniz ve hava kuvvetleri erkânı ve sonra sıra ile

- 1 — Yargıtay,
- 2 — Danıştay,
- 3 — Sayıştay,
- 4 — Ankara Üniversitesi,
- 5 — Başbakanlık,
- 6 — Adalet Bakanlığı,
- 7 — İçişleri Bakanlığı,
- 8 — Dışişleri Bakanlığı,
- 9 — Maliye Bakanlığı,
- 10 — Millî Eğitim Bakanlığı,
- 11 — Bayındırlık Bakanlığı,
- 12 — Ekonomi Bakanlığı,
- 13 — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı,
- 14 — Gümrük ve Tekel Bakanlığı,
- 15 — Tarım Bakanlığı,
- 16 — Ulaştırma Bakanlığı,
- 17 — Ticaret Bakanlığı,
- 18 — Çalışma Bakanlığı,

Erkânı ve mensup oldukları bakanlıklarla birlikte bunlara bağlı bağımsız genel müdürlük, müdürlük ve müesseseler.

Ankara İli memurlarıyla müesseseler mensupları:

- 19 — Ankara İli erkânı ve il meclis üyeleri,
 - 20 — Ankara belediye erkânı ve belediye meclisi üyeleri,
 - 21 — Siyasi partiler,
-

Atatürk'ün kabrini ziyaret- ederek hâtırasını tâziz eyler ve tizim vakfesinde bulunur. Cumhurbaşkanının bu ziyaretlerinde yanlarında Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan ve Başbakan Yardımcısı, bakanlar, Genel Kurmay-Başkanı, siyasi partiler, Ankara Valisi ile Belediye Başkanı bulunur. Ziyareti katine çetenik konur.

Bankalar, kurumlar, dernekler:

- 22 - Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası,
- 23 - Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası,
- 24 - Türk Basın Birliği,
- 25 - Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu,
- 26 - Türkiye İş Bankası,
- 27 - Sümer Bank,
- 28 - Türkiye Emlâk Kredi Bankası,
- 29 - İller Bankası,
- 30 - Eti Bank,
- 31 - Osmanlı Bankası,
- 32 - T. Ticaret Bankası,
- 33- Halk Bankası,
- 34 - Ankara Halk Sandığı,
- 35 - Türk Hava Kurumu,
- 36 - Ankara Barosu,
- 37 - Türkiye Kızılay Derneği
- 38- Çocuk Esirgeme Kurumu,
- 39 - Türk Tarih Kurumu
- 40 - Türk Dil Kurumu,
- 41 - Türk Eğitim Derneği,
- 42 - Yardımsevenler Derneği,
- 43 - Ankara Ticaret ve Sanayi Odası,
- 44 - Anadolu Ajansı,
- 45 - Türk Hukuk Kurumu,
- 46 - Türk Ekonomi Derneği,
- 47 - Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu,
- 48 - Türk Yüksek Mühendisler Birliği,
- 49 - T. Etibba Odası,
- 50 - T. Coğrafya Kurumu,
- 51- T. Ziraî Donatım Kurumu,
- 52 - Türk Tiftik Derneği,
- 53 - Ankara Elektrik ve Havagazı Türk Anonim Şirketi
- 54- Umumi Mağazalar Türk Anonim Şirketi
- 55 - Türk Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi,
- 56 - Türkiye Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi,
- 57 - Türk Yüksek Mimarlar Birliği,

58 - Emlâk Bank Yapı ve Limited Şirketi,
 59 -Yapı ve Kredi Bankası Anonim Şirketi, tarafından seçilmiş delegeler huzura dahil olurlar.

Kordiplomatik mensupları: (6)

Bu törenden sonra Cumhurbaşkanı, kıdem sırası ile yabancı devletlerin büyük ve orta elçilerini, resen veya muvakkaten vazife gören maslahatgüzarları ve bunların refakatinde bulunan müsteşar, sekreter ve ataşeleri (kara, deniz, hava, ticaret ve basın) kabul ederler.

Bu esnada Dışişleri Bakanı da Cumhurbaşkanının sol arkasında yer alır. Kordiplomatikten sonra Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtipliği memurları ile B.M.Meclisi ve protokol memurları arzı tebrikatta bulunurlar.

2 — Geçiş töreni:

Kabul töreni sona erince Cumhurbaşkanı büyük merasim geçişini kabul ve tâkip etmek üzere yanında Genel Kurmay Başkanı olduğu halde geçiş resminin yapılacağı Hipodrom'a gider. (7)

Cumhurbaşkanı, Hipodrom'da merasim geçişini görecektir protokola dahil askerî ve sivil kişilerle halk toplulukları önünden geçerek geçiş resmine iştirak edecek olan izci gruplarının (muhtelif il'lerden gelen) bayramlarını kutladıktan ve ordu birliklerini teftiş ve tebrik ettikten sonra Şeref Tribünündeki yerlerini alırlar. İstiklâl Marşını müteakip Ankara İli Kutlama Komitesi tarafından düzenlenen (kutlama programı) gereğince Cumhurbaşkanı önünde merasim geçişi başlar ve bu suretle gündüz merasimi bitmiş olur.

1 — il, ilçe ve bucaklarda Cumhuriyet Bayramı kabul töreni:

29 Ekim günü il, ilçe ve bucaklarda devlet adına Cum-

(6) Dışişleri Bakanlığı tarafından her altı ayda bir (liste diploma dique) yayımlanır. Bu listeye ayrıca bir de (liste de presens) kıdem çizelgesi ilâve olunur. Uluslararası kabul edilen teşrifat kaidesi gereğince Devlet Başkanı'na (itimatname) takdim tarihi kıdem tâyininde esas ittihaz olunur.

(7) Hipodrom'da kapalı ve açık tribünler davetlilerin ve halkın oturması için kısımlara ayrılmıştır. Bir numaralı Şeref Tribünüdür, burası Cumhurbaşkanı na mahsustur.

huriyet Bayramı kabul töreni hükümet konaklarında vali, kaymakam ve bucak müdürleri tarafından yapılır.

Kabul törenleri devlet merkezindeki protokola muvazi olarak cereyan eder. Bu itibarla tören sırasında il, ilçe ve bucaklarda bulunan milletvekilleri ilk olarak tebrikâtta bulunurlar. Müteakiben T. Cumhuriyeti kara, deniz ve hava kuvvetleri erkânı, garnizonun en büyük komutanının tâyin edeceği miktarda ordu ve jandarma mensuplarıyla birlikte ve merasim kıyafeti, İstiklâl madaiyasiyle mahallî nükümet başkanını makamında tebrik ederler. (Ordu iç hizmet yönetmeliği. Madde 654) sonra sırasıyle:

- 1 — Üniversite, (Rektör, dekan, profesörler).
- 2 — Yüksek Okullar. (Müdür, profesör, öğretmenler)
- 3 — Bakanlıklar müfettişleri (toplu olarak),
- 4 — Yargıçlar (Tapu Kadastro memurları dahil)
- 5 — İçişleri Bakanlığına mensup memurlar,
- 6 — Maliye Bakanlığına mensup memurlar,
- 7 — Millî Eğitim Bakanlığına mensup memurlar,
- 8 — Bayındırlık Bakanlığına mensup memurlar,
- 9 — Ekonomi Bakanlığına mensup memurlar,
- 10 — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına mensup memurlar,
- 11 — Gümrük ve Tekel Bakanlığına mensup memurlar,
- 12 — Tarım Bakanlığına mensup memurlar,
- 13 — Ulaştırma Bakanlığına mensup memurlar,
- 14 — Ticaret Bakanlığına mensup memurlar,
- 15 — Çalışma Bakanlığına mensup memurlar,
- 16 — Bağımsız teşkilât mensupları (Meteoroloji, Va kıflar, İstatistik, Diyanet işleri memurları. Alfabe sırasıyle),
- 17 — Genel meclis ve daimî komisyon başkan ve üyeleri,
- 18 — Belediye başkan ve üyeleri,
- 19 — Siyasî partiler,
- 20 — Halkevi başkanı ve idare kurulu üyeleri,
- 21 — Halk Odası,
- 22 — Tarım Odası başkan ve üyeleri,

-
- 23 — Ticaret ve Sanayi Odası başkan ve üyeleri,
 24 — Borsalar,
 25 — Ulusal kurumlar (alfabe sırasıyla),
 26 — Cemiyetler Kanununa göre teşekkül etmiş klüp
 ler ve dernekler (alfabe sırasıyla),
 27— Bankalar ve millî müesseseler (alfabe sıra
 sıyla),
 28 — Ecnebî Bankalar,
 29 — Basın mensupları,
 30 — Kıdem sırasıyla kor konsüler mensupları kabul olunurlar.

2 — Geçiş töreni:

Hükümet konağındaki kabul töreni bittikten sonra idare âmiri yanında oranın en büyük askerî komutanı olduğu halde Cumhuriyet alanına gelir. Alanda kutlama komitesi tarafından düzenlenmiş krokiye göre yer almış bütün grupların ve halk topluluklarının önünden geçerek, “komutan idare âmirinin tebrik ettiği gruplara nazaran sağında veya solunda bulunur” ve her grubun karşısında durarak Cumhuriyet ve inkılâp sevgisini besliyecek kısa sözlerle herkesin bayramını kutladıktan sonra yerine geçer. (8) Bu esnada muzıka İstiklâl Marşı’m çalar (muzıka olmıyan yerlerde okul öğrencileri hep bir ağızdan İstiklâl Marşı söylerler). Bundan sonra mahallî kutlama komiteleri tarafından düzenlenen programdaki sıra üzerine askerî kıtaların (9) izcilerin, öğrencilerin, sporcuların ve ulusal kurumların geçiş resmi başlar.

(8) En büyük mülkiye âmiri ile askerî komutan bir tribüne ve bunların yanında da geçit resmine iştirak edemiycek üniformalı subaylara, malûgazilere ve şehit analarına tribünler ayrılır. (Kahramanlar Tribünü)

Yabancı devlet mensuplarına merasim geçişine gelmeleri ve tribünlerde yer ayrılmakla beraber ağırlanmaları da sağlanır. (Cumhuriyet Bayramı kutlama yönetmeliği).

(9) Askerî kıta bulunan mahallerde merasim geçişine iştirak edecek kıtalar ve buna ait tertibat garnizonun en büyük komutanı tarafından tanzim olunur. (Ordu dahilî hizmet talimatnamesi. Madde 654)

I — Teşrifat memurları:

a) Cumhuriyet Bayramı kabul töreninde devlet merkezinde Protokol Genel Müdürü, illerde mektupçular, hukuk işleri müdürleri (varsa), ilçelerde tahrirat kâtipleri, kaymakam refikleri (varsa) teşrifat işlerini tanzim ve idare ederler.

b) Askerî merasim ve protokolün kanun ve tüzükler dairesinde düzenlenmesi işleriyle muvazzaf olmak üzere devlet merkezinde bir zat Millî Savunma Bakanlığınca (askerî protokol subayı) tâyin olunur.

Devlet merkezinden başka yerlerde bu işi görmek üzere en büyük komutan tarafından münasip bir subay intihap ve tâyin olunur.

Askerî protokol subayları asıl vazifelerine ilâveten bu vazifeyi yaparlar. (Ordu D. H. Talimatnamesi. Madde 641)

II — Memurların teşrifat sırası:

a) Umumî kaide olarak teşrifat sırasında barem dereceleri esastır.

b) Bir bakanlığa bağlı bulunan memurlar kendi aralarında barem derecelerine, barem dereceleri eşit olanlar o yerdeki kıdemlerine, kıdemleri de bir olanlar hizmetlerine göre sıralanırlar.

c) Askerî protokolda sınıflar tefrik edilmiyerek rütbe ve kıdem listesi asildir.

d) Protokolda askerî rütbeler muadili mülkiye makamlarına takaddüm eder.

e) İdare âmirleri memuriyetleri başında iken bulunacakları merasimde en büyük mülkiye memuru olarak bulundukları takdirde bundan müstesnadırlar. (Ordu D. H. Talimat. Mad. 641)

III — Teşrifata dahil bulunan memurlar:

Teşrifata subaylar, yargıçlar, bakanlıkların ve bağımsız teşkillerin daire başkanları (özel idare ve belediyeler dahil) olmak üzere il ve ilçelerin en yüksek memurları ve bunların 30 liraya kadar maaşlı olan maiyetleri (30 liralıklar dahil) ve 4988 No. lu kanuna tâbi olanlardan 35 lira aslî maaş tekabül edenler, siyasî partiler, tarım ve

ticaret odaları, borsalar, bilûmum kurum ve dernekler, millî bankalar ve müesseseler ile ecnebi bankalar ve malî müesseseler müdürleri dahildir.

IV — Kıyafet: (Husûsî ve resmî giyim) (10)

Resmî giyim münasebetiyle umumî giyinişi kısaca gözden geçirecek olursak, görürüz ki, her sınıf ve tabakaya mensup insanların giyim tarzları yekdiğerine benzememektedir. Bu bakımdan genel olarak insanların kıyafetlerinde umumî bir vasıf bulmak mümkün değildir.

Giyim şekillerinde görülen bu ayrılıklar, insanların bedîî zevkleriyle, muhit ve cemiyetin usul ve âdetleriyle ilgili bulunmaktadır. Filhakika bizi çerçeveliyen, bizi etrafımıza ilk tanıtan kıyafetimizdir. Bu itibarla idare âmiri sıfatıyla gerek resmî ve gerek günlük giyinmenin inceliklerini bilmemiz gerekir. Kıyafetimiz giyim şekillerindeki umumî zevklere uyacak tarzda düzgün ve ıtinalı olmalı, muhitin ve cemiyetin usul ve kaidelerine aykırı bulunmamalıdır. Giyeceğimiz elbise ve teferruatının üzerimizde tam

(10) Bu kısımdaki mevzu ile ilgili bulunması hasebiyle (Resmî merasimlerde giyilecek elbise ve teferruatı hakkındaki talimatname) tâdilleriyle birlikte aşağıya dercolunmuştur:

Türkiye Cumhuriyeti dahilinde sunufu askeriye ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı memurlardan maada kâffeî memurin ve alehlitlak sivil zevat resmî bilûmum merasimde âtideki tarzda giyineceklerdir. “Hâkimler yalnız Cumhuriyet Bayramında bizzat Cumhurbaşkanının resmi kabulüne hâkim kıyafeti resmiyesiyle iştirak ederler.”

(A — GÜNDÜZ)

1 — Büyük Millet Meclisinin Cumhurbaşkanını tarafından resmi küşadında Cumhurbaşkanına ittibaen Büyük Millet Meclisi Başkan, Başbakan ve Bakanlar Kurulu üyeleri.

2 — Cumhuriyet Bayramı günü Cumhurbaşkanını tarafından yapılacak resmi kabule ve Türkiye dahil ve haricinde hükümeti temsil edenler tarafından icra olunacak resmi kabullere gelecek zevat,

3 — Süferayı ecnebiyenin resmi kabulündü Cumhurbaşkanına ittibaen Dışişleri Bakam veya Bakanlık Müsteşarı,

4 — Cumhurbaşkanının bizzat bulunacakları sair merasime veya icra edecekleri resmi kabullere iştirak edecek ize vat - Jaketatay giyilmesi emredilmediği takdirde,

5 — Cumhurbaşkanının huzuruna resmen İ kabul olunacak zevat Jaketatayla gelinmesi emredilmediği takdirde-

bir ahenk teşkil ötnesi giyim âdabı icabındandır.

Resmî günlerin özel kıyafeti:

Giyim tarzlarında görülen bu ayrılıklara rağmen belirli haller ve şanlar dahilinde gerek memurlar ve gerek sivil kişiler günlük kıyafetlerinden farklı ve yeknasak bir halde giyinirler.

İdare âmirlerinin giyecekleri resmî elbise nevileri şunlardır:

- 1 — Frak
- 2 — Jaketatay

6 — Türkiye'ye misafireten gelen ecnebi devlet başkanları huzuruna çıkıldığı zaman -Jaketatayla gelinmesi emredilmezse-

Kendi kumaşından siyah yelek ve pantolon olmak üzere frak giyilmesi mecburidir.

önü sert kolalı beyaz gömlek, dik veya uçları kıvrık beyaz kolalı yaka, beyaz fiyongo boyun bağı, düğmeli veya maskaretsiz ve yukarısı siyah kumaş veya siyah (şövro) dan mamul rугan potin veya maskaretsiz düz rугan iskarpin, silindir şapka frakla beyaz eldiven, başı kıvrık baston veya siyah şemsiye taşımak ihtiyaridir.

7 — Alelûmum diğer merasimde:

Yek renk siyah kumaştan jaketatay, aynı kumaştan yelek, fantazi pantolon, beyaz kolalı katı veya yumuşak gömlek, kolalı yakalık - çift yakalık caizdir- koyu renkte pilastron (göğüslük; veya uzun boyun bağı, düğmeli maskaretti veya bağı yukarısı kurşuni yahut siyah kumaştan veya kurşuni siyah deriden rугan fotin, veya düğmeli, maskaretti şövro siyah fotin veya maskaretti rугan iskarpin (melon) ve tebligat üzerine silindir şapka,

Jaketatayla renkli güderi eldiven, başı kıvrık baston veya siyah şemsiye taşımak ihtiyaridir.

Bina haricinde Cumhurbaşkanının huzurlarında hazırun, şapkalarını giymeleri için bir işaret sadır oluncaya kadar elde bulunduracaklardır.

Resmî cenaze merasiminde siyah veston, siyah yelek ve pantolon, siyah boyunbağı, kolalı beyaz yakalık, eldiven taşınacaksa siyah güdenden olmalıdır.

Haşiye: Redingotu olanlar için jaketatay yerine redingot ikti- sası caizdir.

(B — GECE)

Frak, beyaz yelek, frak kumaşından pantolon, önü sert beyaz gömlek, dik veya uçları kıvrık beyaz kolalı yakalık, beyaz fiyongo boyunbağı, maskaretsiz ve bağı rугan iskarpin veya tamamiyle açık fiyongolu dans iskarpini veya yukarısı siyah kumaş veya şov-

3 — Smokin

4 — Siyah veston - siyah yelek ve pantolon

5 — Siyah ceket - siyah yelek ve fantazi çizgili pantolon (çay elbisesi).

Şimdi bu resmî elbiselerin şekilleri ile teferruat], ve giyildikleri yerlerle zamanları kısaca gözden geçirmek uygun olur:

A — Frak ve ayrıntıları:

Frak gece ve gündüz giyilen resmî elbisedir. Sivil kıyafetlerin en ağır ve en resmîsidir.

1 — *Ceket*; iyi cins siyah kumaştan ön yakaları ipek ve önü kısa, arkası uzun ve iki parça halindedir.

2 — *Yelek*; gündüz giyildiği zaman ceketinin kumaşından önü genişçe açık siyah renkte, gece giyildiği zaman beyaz renkte olur.

rodan düğmeli ve maskaretsiz rugan fotin (klâk) veya silindir şapka.

Salonlara (klâk) şapkalar ve siyah silindir şapkalar dışarda bırakılarak girilir.

Resmî gecelerde verilen resmî tiyatro davetlerine med'uvın frakla ve (klâk) veya silindir şapka ile geleceklerdir.

Merasimi resmiye haricindeki dâvetlerde frak giyilmesi tasrih olunmadığı halde smokin iktisa edilir. Smokin iktisası halinde beyaz veya siyah yelek giymek serbesttir. Beyaz gömlek yumuşak dahi olabilir. Şu kadar ki boyunbağı mutlaka siyah fiyongo olur.

Sunufu askeriye ve Diyanet işleri Başkanlığına bağlı memurlar gibi nizamnameyi mahsus ile kisvei hususiye sahibi olanlar bâlâdaki gündüz merasiminde kisvei mahsusalarının büyük üniformasını iktisa ederler.

Gece merasiminde sunufu askeriye ve Diyanet işleri Başkanlığına mensup memurlar kisvei mahsusalarının büyük üniformalarını iktisada serbest olup bunlar, isterlerse sair zevat gibi mecburi olan umumî kaideye ittıba ve riayetle frakla dahi isbatı vücut edebilirler. Ancak davetiyelerde (büyük üniforma) kaydı mevcut ise tebaiyet mecburidir.

Teşrifata dahil rüesayı memurin için bu takımların tedariki mecburidir.

Teşrifata dahil olmayan memurin için ihtiyaridir. Ancak teşrifata dahil olmayan memurin resmi küşat, cenaze merasimi ve akşam ziyafetleri gibi merasime icabet ettikleri takdirde işbu talimata tevfiği hareket edeceklerdir.

- 3 — *Pantolon*; ceketin kumaşından yanları siyah zırlı ve paçaları düz olur,
- 4 — *Gömlek*; beyaz kolalı (göksü düz yani pilisiz, kıvrıksız).
- 5 — *Yaka*; uçları az kıvrık, kolalı yaka kullanılır.
- 6 — *Boyun bağı*; beyaz pikeden fiyongo boyunbağı takılır! (Boyunbağının el ile bağlanana makbuldür).
- 7 — *Mendil*; ceketin mendil cebine beyaz ipek mendil konur. (Mendilin uçları dışarıya gelecek şekilde yerleştirilir) .
- 8 — *Ayakkabı*; maskaretsiz düz rugan iskarpin, veya bağı yukarısı siyah kumaştan veya deriden rugan potin.
- 9 — *Çorap*; siyah ipek çorap.
- 10 — *Şapka*; silindir şapka.
- 11 — *Eldiven*; kumaştan veya deriden beyaz yumuşak eldiven takılır.

B — Giyildiği yerler ve zamanlar:

- 1 — Gece ve gündüz giyilir.
 - 2 — Cumhuriyet Bayramı kabul töreninde, Cumhuriyet Bayramı merasim geçişinde, Cumhurbaşkanının bizzat bulunacakları sair merasimde veya icra edecekleri kabul törenlerinde, Cumhurbaşkanının huzuruna resmen kabulde, Türkiye'ye misafireten gelen ecebi devlet başkanlarının huzuruna çıkıldığı zaman, resmî ve büyük üniforma ile bulunulan yerlerde, kadınların da bulunduğu akşam yemeklerinde,
 - 3 — Resmî balolarda, büyük resmî ve ciddî ziyafetlerde, resmî davetlerde, resmî tiyatro davetlerinde, büyük tiyatroların localarında, izdivaç merasimlerinde giyilir.
- Frakla sokağa çıkılmaz mutlaka siyah bir pardesü veya palto giymek ve boyuna beyaz bir eşarp koymak lâzımdır. Bu kıyafetle gidilecek yerlere nakil vasıtalarından istifade edilerek gidilir.

A — Jaketatay ve ayrıntıları:

Siyah veya siyah üzerine hafif kumlu kumaşlardan

yapılan gündüz giyilen resmî erkek kostümüdür.

1 — *Ceket*; önden itibaren geriye doğru kıvrık olup arkası uzun ve iki parça halindedir.

2 — *Yelek*; ceketinin kumaşından yapılır.

3 — *Pantolon*; çizgili fantazi paçaları düz olur.

(Açık renk pantolon giyilmez).

4 — *Gömlek*; kolları kolalı beyaz gömlek giyilir. (Gömlek hatifçe kolalı olabilir, renkli gömlek giyilmez)

5 — *Yaka*; kolalı, ucu az kıvrık yaka veya kolalı çift yaka takılır. (Yumuşak yaka takılmaz).

6 — *Boyunbağı*; reye boyunbağı takılır (koyu renkli daha ziyade siyah fonlu olmalıdır, açık renk boyunbağı veya füyongo boyunbağı takılmaz).

7 — *Ayakkabı*; rugan iskarpın veya rugan potindir.

8 — *Çorap*; siyah ipek çorap.

9 — *Şapka*; silindir şapkadır. (Melon giyilirse de merasime iştirak halinde silindir kullanılır).

10 — *Mendil*; beyaz ipek mendil (ceketin mendil cebine uçları dışarı gelecek şekilde konur).

11 — *Eldiven*: koyu renkli deriden olması lâzımdır.

B — Giyildiği yerler ve zamanlar:

1 — Gündüz giyilir.

2 — Cumhurbaşkanının istikbâlinde, Büyük Millet Meclisi Başkanı ile Başbakanı karşılamada, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramında, 30 Ağustos Zafer Bayramı töreninde ve geçiş resminde, Cumhurbaşkanının bizzat bulunacakları sair merasimde ve icra edecekleri kabul törenlerinde (Jaketatay giyilmesi emredildiği takdirde) Cumhurbaşkanının huzuruna resmen kabul halinde (Jaketatayla gelinmesi emredildiği takdirde) Türkiye'ye misafireten gelen ecnebi devlet başkanları huzuruna çıkıldığı zaman (jaketatayla gelinmesi emredildiği takdirde) resmî cenaze merasimlerinde,

3 — Resmî öğle yemeklerinde, Devlet Reisinin bulunduğu at yarışlarında, Devlet Reisinin çaylarında, gardenpartilerde, büyük zevata yapılacak ziyaretlerde giyilir.

A — Smokin ve ayrıntıları:

Geceleri giyilen erkek elbisesidir.

1 — *Ceket*; iyi cins siyah kumaştan ön yakaları ipek, tek sıra veya çift sıra düğmeli olur.

2 — *Yelek*; aynı kumaştan tek sıra düğmeli ve önü genişçe açık olur. Beyaz yelek de giyilir.

3 — *Pantolon*; aynı kumaştan ve ipek zırlı paçaları düz olur.

4 — *Gömlek*; beyaz, göksü kolalı gömlek veya yumuşak beyaz gömlek giyilir, kolalı gömleğin göksü düz yani pilisiz, kıvrıksız olur.

5 — *Yaka*; uçları az kıvrık kolalı beyaz yaka.

6 — *Boyunbağı*; siyah renkte ipekten fiyongo boyun bağı takılır.

7 — *Ayakkabı*; rugan iskarpin.

8 — *Çorap*; siyah ipek çorap.

9 — *Mendil*; ceketin mendil cebine beyaz ipek mendil konur.

10 — *Şapka*; melon veya fôtr şapka giyilir.

B — Giyildiği yerler ve zamanlar:

1 — Gece giyilen bir elbisedir.

2 — Resmî merasim haricindeki dâvetlerde frak giyilmesi tasrih olunmadığı halde smokin giyilir.

3 — Akşam yemeklerinde, büyük otellerde, kulüplerde, danslarda, gala (resmî ziyafet ve şenlik) tertibinde olmayan tiyatro ve konserlerde, kokteyl partilerde, suvarelerde, balolarda, izdivaç merasimlerinde giyilir.

Dışarı çıkılırken smokin üzerine pardesü veya palto giyilir ve boyuna beyaz ipek eşarp takılır.

A — Siyah veston ve ayrıntıları:

Siyah kumaştan tek sıra düğmeli veya çift sıra düğmeli bir ceket ile aynı kumaştan yelek ve pantolondan ibarettir. Beyaz gömlek üzerine beyaz kolalı çift yaka ile siyah bpyunbağı takılır.

B — Giyildiği yerler ve zamanlar:

Resmî cenaze merasimlerinde giyilir.

A — Çay elbisesi ve ayrıntıları:

Bu elbise yarı resmî gündüz kıyafetidir. Si vah veya kumlu siyah bir ceket ile aynı kumaştan bir yelek ve acık renkte fantazi reve pantolondan ibaret olun bevaz gömlek ile kolalı çift yaka ve reve siyah boynubağı takılır, ceketin mendil cebine mutlaka beyaz ipek mendil konur.

B — Giyildiği yerler ve zamanlar:

23 Nisan Bayramı merasiminde, cavlarda, resmî ma- hivette olmavan ziyaretlerde, öğle yemeklerinde, nisan ve nikâhlarda givilir. (Bu gibi yerlerde koyu renkli günlük elbiseler de givilir.)

II — Zafer Kavramı töreni:

İstiklâl Savaşında son zaferin kazanıldığı 30 Ağustos günü Zafer Bavrıdır. Her yıl dönümünde bu bayram günü viiksek değer ve önemine yakışır bir şekilde törenle kutlanır.

1922 senesinde 30 Ağustos günü Dumlunınarda cereyan eden Başkumandanlık Mevdan Muharebesinde Türk ordusu kat'î neticeyi elde ederek Türk yurdunu düşman istilâsından kurtarmıştır. 30 Ağustos zaferiyle Türk istiklâli sağlanmış, Türk Cumhuriyetinin temeli atılmıştır. Bu zaferle Türk Milleti ulusal tarihine ve medeniyetine yakışır bir şekilde dünva milletleri arasında yüksek ve şerefli yerini veniden kazanmıştır.

30 Ağustos günü 2739 sayılı kanun gereğince ulusal bayram ve genel tatillerimiz arasına alınmış ve Millî Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanacak programa göre törenle kutlanması kabul olunmuştur (11).

(11) Ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki kanunun ikinci maddesinde (Zafer Bayramı, İstiklâl Savaşında son zaferin kazanıldığı 30 Ağustos günü, “Bugün Millî Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanacak programa göre tören yapılır” denilmekte ve dördüncü maddesinde de 795 sayılı Zafer Bayramı Kanununun kaldırıldığı tasrih olunmaktadır.

12 "Nisan 1926 tarih ve 795 sayılı kanunda ise:

1 — İstiklâl miharebatında kat'î zaferi temin eden 30 Ağustos BaılTfuttıtımÜan Meydan Muhareb'ö'si günü, Cumhuriyet ordu ve do-

Millî Savunma Bakanlığınca her yıl yapılan programa göre 30 Ağustos günü bütün garnizonlarda askerî törenlerle kutlanır ve Ankara, İstanbul, İzmir ve Dumlupınarda özel bir surette törenler yapılır.

30 Ağustos günü aynı zamanda Türk Hava Kurumunun günüdür; (T.II.K. Nizamnamesi madde 34).

1 — Devlet merkezinde kutlama töreni:

Devlet merkezinde Genelkurmay Başkanı kutlamaları kabul eder. Bu maksatla tören hakkında düzenlenecek program gereğince Genelkurmay Başkanı ilk olarak Atatürk'ün kabrini ziyaret ederek hâtırasını tâziz eyler. Ve tâzim vakfesinde bulunur ve kabre çelenk koyar. Bu arada şehir içindeki Atatürk'ün anıtlarına da Cumhuriyet orduları adına törenle çelenkler konur.

Zafer Bayramı kutlamalarını Genelkurmay Başkanı Genelkurmaydaki makamlarında aşağıdaki protokol sırasına göre kabul ederler.

a) Askerî protokol; yarbay ve daha yukarı rütbeliler ve eşit askerî memurlar kabul sırasına göre kutlamaya iştirak ederler.

b) Sivil protokol; protokol sırasına ve iç hizmet yönetmeliğinin 655 inci maddesine göre sivil kişilere Genelkurmaydan çağırımlar gönderilir. Ve Genelkurmay Başkanı makamlarında ziyaret edilerek onun şahsında Türk Ordusunun Zafer Bayramı tebrik olunur.

c) Kıyafet; subaylar, kutlamaya merasim kıyafeti, İstiklâl Madalyasıyla, sivil kişiler resmî günlerin özel kıyafetiyle gelirler.

2 — Merasim geçişi:

Hipodromda tören, şeref tribünü önünde toplanan birlikler garnizon komutanı ve merasim komutanı tarafından

nanmasmın Zafer Bayramıdır.

2 — Her yıldönümünde bu bayram günü kuvvayı berriye, bahriye ve havaiye tarafından tes'it olunur, ve Müdafaai Milliye Vekâletinin tânzim edeceği programa göre Dumlupınar'da ayrıca merasimi askeriye icra edilir. Ve bugünde bilumum devairÜçmektepler tatil olunur, hükümlerini ihtiva etmekte idi.

teftiş edilirler. Tören, bando ile çalman İstiklâl Marşıyla başlar. Bundan sonra ordunun en genç subayı 30 Ağustos hakkında bir nutuk söyler. Bu genç subayı müteakip Türk Hava Kurumu adına bir zat ve daha sonra garnizon komutanı taraflarından birer söylev verilir. Bundan sonra birlikler şeref tribünü önünden ayrılarak geçiş resmi başlar. Geçiş resmini görececek protokola dahil sivil ve askerî kişiler için gerekli çağrılmalar garnizon komutanlığınca hazırlanarak dağıtılır. Garnizon komutanlığınca protokol dışı gelecek ziyaretçiler için de hipodromda yerler ayrılması sağlanır.

1— İl, ilçe ve bucaklarda kutlama töreni:

a) Zafer Bayramı tebrik töreni; ordu iç hizmetleri yönetmeliği gereğince 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarını garnizonlarda en yüksek askerî makam sahipleri kendi makamlarında kabul ederler.

Bu tebriklere ordu ve jandarma mensupları merasim kıyafeti ile iştirak ederler. Garnizonlardaki mülkî vesair teşkillerin tebrik zamanları askerî protokol subayı tarafından tesbit edilerek tebligat yapılır.

Mahallin en büyük mülkiye memuru ile idare başkan- ları genel meclis üyeleri ve belediye başkanları mahallin en büyük askerî makam sahibini tebrik ederler. (Ordu dahili hizmet talit. madde 655).

2) Merasim geçişi:

Tebrik ziyaretlerini müteakip askerî kıt'a bulunan mahallerde garnizon komutanları tarafından birlikler teftiş edilir ve bayramları kutlanır. Müteakiben ordunun en genç subayı 30 Ağustos hakkında nutuk söyler. Bu genç subaydan sonra Türk Hava Kurumu adına bir kişi ve daha sonra garnizon komutanı taraflarından birer söylev verilerek merasim geçişi yapılır. 30 Ağustos Zafer Bayramı törenine ait diğer hususlar için devlet merkezinde olduğu gibi garnizon komutam mülkî makamlarla temas ederek gereken işbirliğini sağlar.

Dumlupınar'da tören: (12)

30 Ağustos günü, Dumlupınar'da içişleri ve Millî Savunma Bakanlıklarınca düzenlenen programa göre törenle kutlanır. Tören programının uygulanması Afyon, Kütahya Valilikleri ile merasim komutanlığınca sağlanır. Törene top atışı ile başladıktan sonra meçhul asker anıtına, B. M. Meclisi, Başbakanlık, bakanlıklar, ordu, partiler, ordu harp malûlleri, yüksek tahsil gençliği, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Kızılay merkezi, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme, Yardımsevenler dernekleri, Şehitlikleri Onarma Derneği, Türk Tarih ve Coğrafya Kurumu, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara ve İstanbul, İzmir ve diğer iller gazeteciler birlikleri, Türk Basın Derneği adlarına kendi temsilcileri ve 31 ilimizi biri belediyeyi diğeri genel meclisi temsil edecek ikişer kişi kendi illeri adına birer çelenk koyarlar.

Törene, askerî birlikler “Genelkurmay Başkanlığınca tertiplenir” Ankara ve İstanbul üniversite ve yüksek okulları temsil eden öğrenciler başlarında profesörleri olmak üzere 60 ar kişilik iki grup halinde, Afyon ve Kütahya izcileri “ellişer kişilik üç grnp halinde” Kütahya ve Afyon illeri köy ve kasabaları halkının İstiklâl Savaşına katılmış mücahitlerinden teşkil edilecek halk kıtaları “bunları bu illerin en büyük idare âmiri tertipler” katılırlar.

Merasim komutanı, ordu müfettişliğince seçilir ve törene gelenlerin hepsi merasim komutanı emrine girer, ve bunların gerek tören yerindeki duruşları ve gerek geçiş resmindeki sıra ve tertipleri komutanlıkça düzenlenir.

Törende sırası ile ordu, yüksek tahsil gençliği “İstanbul ve Ankara üniversitelerinden birer kişi” Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü adma olmak üzere birer söylev verilir.

III— Gençlik ve Spor Bayramı töreni:

Ulusal tarihimizde 19 Mayıs Büyük Atatürk'ün (Samsun'dan vatan ufuklarına kurtuluş, zafer ve inkılâp güneşi olarak doğduğu gündür.) Bu kutsal gün 3466 sayılı kanun gereğince ulusal bayram ve genel tâtillerimiz arasına alınmış ve yurdun bağımsızlığı ve geleceği kendisine emanet edilen Türk Gençliğine (Gençlik ve Spor Bayramı) olarak armağan olunmuştur.

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı hakkında düzenlenen (kutlama talimatı) ile (gençlik koşu talimatı) gere-

(12) Dumlupınar'da her yıl 30 Ağustos günü yapılmakta olan tören programının, bu kere Bakanlar Kurulu tarafından itihaz olunan karar gereğince İçişleri ve Millî Savunma Bakanlıklarınca müştereken düzenlenmesi ve uygulanması kabul olunmuştur.

ğince her yıl 19 Mayıs Bayramı bütün yurtta (şehir, kasaba ve köylerde) yüksek değer ve önemine yakışır bir şekilde törenle kutlanır. Bu bayramda idare âmirlerinin,

a) Kutlama talimatına göre:

1 — Kutlama komitelerini teşkil etmek ve başkanlığında komite üyeleriyle birlikte kutlama programını düzenlemek,

b) Koşu talimatına göre:

1 — Koşunun tertip ve hazırlıklarını yaparak 19 Mayıs'ta Ankara'da bitmek üzere yapılan bayrak koşusu ile (Samsun'dan, üzerinde Atatürk'ten İnönü'ye ibaresi yazılı bayrak) yurt sınırlarından getirilen topraklar için bölgeleri dahilinde emanetlerin atletlere teslim olunmasında ve teslim alınıp muhafazasında koşuların tertibine saik olan millî düşüncenin değer ve önemini belirtecek törenler yapmak, vazifeleri icabındandır.

Kutlama komiteleri :

1 — İllerde valinin başkanlığında, askerî komutan veya mümessili, belediye başkanı, millî eğitim müdürü, bölge müdürü, okullar adına millî eğitim müdürü tarafından seçilecek bir okul müdürü ve beden terbiyesi öğretmeninden

2 — İlçelerde kaymakamın başkanlığında askerî komutan, millî eğitim memuru, belediye başkanı, ortaokul beden terbiyesi öğretmeni

3 — Bucaklarda, bucak müdürünün başkanlığında ilkokul baş öğretmeni, belediye başkanı (varsa).

4 — Köylerde ise muhtarın başkanlığında okul öğretmeni veya eğitmeninden teşekkül eder.

Öğrenci ve sporcuların bayramlarının kutlanması :

1 — 19 Mayıs günü mahallin en büyük idare âmiri yanında askerî komutan, millî eğitim mümessili, belediye başkanı ve bölge müdürü olduğu halde toplantı yerine gelerek hazır bulunan öğrencileri, sporcuları teftiş ve bayramlarını kutlar.

2 — Teftiş ve tebrik sonunda öğrenci ve sporcular bir ağızdan (mevcut olan yerlerde bando ile birlikte) İstiklâl Marşını söylerler. Bu esnada direğe Türk Bayrağı çekilir.

3 — İstiklâl Marşının söylenmesinden ve bayrak çe-

kümesinden sonra devlet merkezinde Millî Eğitim Bakanı illerde Bakanı temsilen valiler, ilçelerde kaymakamlar, bucaklarda müdürler taraflarından birer açılış söylevleri verilir.

4 — Söylevleri müteakip Türk ulusu ve Cumhurbaşkanı adına sağıl çağrısı ile şeref gösterileri yapılır ve “Dağ Başını Duman Almış” marşı söylenir.

5 — Törene başkanlık eden vali, kaymakam ve bucak- müdürü önünde merasim geçişi yapılır.

6 — Bundan sonra öğrenci ve sporcuların jimnastik hareketleri ve spor gösterileri başlar.

IV — Ulusal Egemenlik Bayramı töreni:

1 — Türkiye B. M. Meclisi 23/Nisan/1920 de Ankara- da açılarak ilk millî hükümet bu tarihte Atatürk’ün başkanlığında kurulmuştur. Mütareke yıllarından sonra Anadolu’da fiilen mevcut bulunan millî hükümet bu tarihte hukukî bir durum iktisap etmiştir. Bu itibarla Türk ulusunun hâkimiyetine kavuştuğu güne rastlayan 23 Nisan, 2739 sayılı kanunla Ulusal Egemenlik Bayramı ittihaz olunmuştur. Bu gün aynı zamanda 1947 sayılı kanun gereğince ifade ettiği mânayı hakkiyle kavrayarak yetişmeleri için Türk çocuklarına da bayram günü seçilmiştir.

23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı ilkokulların iştirakiyle bütün yurttaki törenle kutlanır (13). Bunun için her il, ilçe ve bucakta idare âmirlerinin başkanlığında millî eğitim müdür veya memurları ile belediye başkanı ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile diğer teşekküllerin temsilcileri katılmak suretiyle bayram programı düzenlenir. Bu gün vesilesiyle resmî daireler, müesseseler, kara, deniz taşıt ve araçları gündüz bayraklarla, gece ışıklarla donatılır. Cumhuriyet alanlarında öğrencilerin tezahüratı ile geçiş resimleri yapılır. Çocukların bayramlarını neşeyle kutlamaları için bir çok eğlenceler, toplantılar, balolar, piyango tertip olunur. Temsiller verilir. Çocuk Esirgeme Kurumları,

(13) 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı günü yapılacak tebrik merasimi: Devlet merkezinde, bundan başka hükümet merkezlerinde kutlamalar özel surette cereyan eder.

Kızılay, Okul-Aile Birlikleri ve Yardım sevenlerle, varlıklı vatandaşlar tarafından yapılan yardımlarla yoksul yavrular giydirilmek suretiyle sevindirilir.

Törene iştirak eden ilkokullarla erkek kız, orta, lise ve sanat orta okul öğrencileri toplantı yerine gelirken okulları adına Cumhuriyet anıtlarına Atatürk'ün yüksek, aziz hâtırasına hürmeten çelenkler korlar.

öğrencilerin bayramlarının kutlanması;

1 — Toplantı yerinde okullar alfabe sırasıyla yerlerini aldıktan sonra mahallin en büyük idare âmiri tarafından öğrencilerin bayramları kutlanır.

2 — Kutlama sonunda öğrenciler bir ağızdan (mevcut olan yerlerde bando ile birlikte) istiklâl Marşını, Dağ Başım Duman Almış marşını ve çocuk marşını söylerler.

3 — İstiklâl marşı ile diğer şarkıları müteakip bayram hakkında söylevler verilir. Bu meyandâ okul öğrencileri adına da bir öğrenci konuşur,

4 — Okul öğrencileri andiçerler.

5— Geçiş resmini müteakip tören sona erer. Öğrenciler okullarına dönerken belediveyi, Çocuk Esirgeme Kurumunu ve sair kurulları ziyaret ederler. Buralarda kendilerine yemişler, şekerler ikram edilir.

Cumhurbaşkanını karşılama töreni:

Cumhurbaşkanını karşılama için idare âmirlerinin başkanlığında teşekkül edecek komiteler tarafından karşılama töreni programı düzenlenir.

Teşrifat merasimi, Cumhurbaşkanının bir yere teşrifleriyle başlar ve ayrılmalarıyla nihayet bulur.

1 — Cumhurbaşkanı valiler tarafından il hududunda, kaymakamlar tarafından ilçe hududunda, bucak müdürleri tarafından bucak hududunda istikbal olunurlar (14).

(14) Bu hususta alâkalı bilgi, Bakanlığın 4/9/1942 tarih ve 522 - 309 - 6/7751 sayılı genelgesinden alınarak aşağıya derç olunmuştur :

1 — Cumhurbaşkanının istikbalinde jaketatay ve silindır şapka giyilir.

2 — Resmî merasim yapılmamasını emir buyurdıkları takdirde tercihen koyu elbise giyilmesi muvafıktır. Yaz aylarında beyaz keten elbise giyilebilir.

2 — Cumhurbaşkanı, kara, deniz ve hava kuvvetleri mensuplarıyla mülkî memurlar siyasî partiler, ulusal kulum ve dernek temsilcileriyle halk tarafından muvasalat mahallinde karşılanır. Karşılama duruş sırası Cumhuriyet Bayramındaki kabul sırasına göre tertiplenir.

3 — Askerî merasim: Cumhurbaşkanı seyahatleri sırasında askerî merasim ordu iç hizmetleri kanun ve yönetmeliğine ve bahriye teşrifat talimatnamesine göre yapılır.

4 — Cumhurbaşkanının seyahatlerinde, bölgesine dahil olduğu ordu müfettişleri ve kolordu komutanları min-

3— Büyük Millet Meclisi Başkanıyla Başbakanın resmî ziyaret ve teftişlerinde kendilerini karşılayan zevatın jaketatay ve silindir şapka giymeleri lâzım gelir. Merasim yapılmasını arzu etmedikleri takdirde elbise kaydı yoktur. Yaz aylarında beyaz keten elbise giyilebilir.

4 — Bakanların resmî ve hususî ziyaret ve teftişlerinde karşılayan zevat için elbise kaydı yoktur. Ancak Başbakan veya Bakanların ecnebi memleketlere yaptıkları resmî ziyaretlerde gidiş ve dönüşlerinde yapılan merasimde jaketatay ve silindir şapka giyilir.

5 — Cumhurbaşkanının ziyaretlerinde ecnebi konsolosların istikbal ve merasimine çağırılmalarına lüzum yoktur.

6 — Bu gibi ziyaretlerden konsolosların haberdar edilmelerine de lüzum yoktur.

7 — Cumhurbaşkanının ziyaretlerinde şereflerine verilecek ziyafetlere konsolosların çağırılmalarını ayırıcı emretmedikleri takdirde konsoloslar çağırılmazlar.

8 — Başbakan ve Bakanların ve devlet erkânının resmî veya hususî ziyaretlerinde yapılacak istikbal merasimine konsoloslar dâvet edilmezler. Şu kadar ki, konsoloslar istikbal merasimine iştirak arzusunu ihzar ettikleri takdirde bulunabilecekleri şüphesizdir. Ziyafetlerde ancak şerefine ziyafet verilecek zattan istizandan sonra çağırılabilirler.

9 — Ecnebi devletlerin bayram günlerinde konsolosluklarda yapılan resmî kabullerde; dâvet vâki olduğu takdirde vali veya kaymakamların iştiraki lâzımdır. Bizzat gitmeğe bir mâni zuhur ettiği takdirde en kıdemli ve münasip bir memurun gönderilmesi lâzımdır.

Resmî kabul yapılmıyacaksa kart bırakılmalıdır. Konsoloslar evli dahi olsalar bir kart göndermek kâfidir. Ancak evli konsolosların zevceleri tarafından valilerin refikalarına kart gönderildiği takdirde berayî teşekkür valinin refikası tarafından da konsolosun zevcesine bir kart gönderilir.

takaları hududundan veya emrolunan istasyon ve iskelelerde Cumhurbaşkanının istikbal ve hususî emirle bölgelerinin hududu haricine kadar refakat ederler.

5 — Cumhurbaşkanının seyahatlerinde, yol üzerinde bulunan garnizonlarda o garnizondaki kıt'anın büyük komutanı merasim kıyafeti ile arzı tazimat eder.

6 — Cumhurbaşkanının bulunduğu mevkide başkaları için askerî merasim, istikbal ve teşyi merasimi yapılmaz. Lüzumu halinde hususî emir verilir. Ancak Cumhurbaşkanı, devlet merkezinde bulunduğu zamanlarda yapılacak istikbal, teşyi merasimleri istizan ve hususî emre hacet kalmadan yapılır.

7 — Cumhurbaşkanı mütenekkiren “kendini tanıtmayarak” yaptıkları seyahatlerde merasim kendilerinin emir ve işaret buyuracakları eşkâl dairesinde yapılır.

8 — Cumhurbaşkanı resmî seyahatlerinde, ikamet buyuracakları şehre muvasalatlarında, topçu bulunan mevkilerde 21 atım merasim atışı ile selâmlanır. Cumhurbaşkanı tevakkuf veya ikamet buyurdukları şehirde mahallî hükümet erkânı ve heyetlerin huzurlarına ne zaman kabul olunacakları Cumhurbaşkanı Genel Kâtibi tarafından kendilerine bildirilir.

9 — Mahallî Hükümet erkânı Cumhurbaşkanının huzurlarına millî bayramda mer'î merasim kaidelerine tâbi olarak umumî teşrifat sırasıyle dahil olurlar.

10 — Cumhurbaşkanının tevakkuf veya ikamet buyurdukları şehirden ayrılışları sırasında kendilerini karşılamağa gelen mahallî hükümet erkânı istikbal merasiminde de aynı veçhile hazır bulunurlar.

I — İdare âmirlerinin karşılanmaları, uğurlanmaları:

İdare âmirlerini, askerî merasim ve resmî ziyaretler pek yakından ilgilendirir. Bu bakımdan ziyaretlerle merasimlere taallük eden hususlara kısaca temas etmek uygun olur.

Valilere yapılacak askerî merasim:

a — Valilerin tâyin edildikleri il merkezlerine ilk muvasalatlarında bir piyade bölüğü ve mızıka ile istikbal ve teşyi merasimi yapılır, Merasimde garnizon ve merkez ko-

mutanları hazır bulunur.

Toplu jandarma kıt'ası mevcut olduğu takdirde saygı kıt'ası tercihan jandarmalardan çıkarılır. (O.D.H. talimatnamesi madde 650, 651)

b — Vali merasim yapılmasını istemezse istikbal ve leşyide yalnız o garnizonun en büyük komutanı hazır bulunur.

c — Siviller hakkında merasim yapılması gerektiği takdirde Devlet merkezinde Dışişleri Protokol Gn. Md., il ve ilçelerde mahallin en büyük mülkiye âmiri tarafından o mahaldeki askerî protokol subayına bildirilir. Buna göre yapılması lâzım gelen hususları garnizon komutanı emreder.

II — idare âmirlerine yapılacak resmî ziyaret ve ziyaretlerin iadesi:

a — Bir mevkie tâyin edilen veya o mevkiden ayrılan asker ve jandarma komutanı mahallî hükümet reislerine resmî ziyaret yaparlar.

b — Valilerle tuğgeneral ve daha yukarı rütbedeki komutanlar il merkezine ilk gelişlerinde ve ayrılışlarında birbirini istikbal ve teşyie de hazır bulunurlar. Mukabil tarafın 48 saat zarfında ziyareti iadesi lâzım gelir.

c — Valilerin karşılanma ve uğurlanma merasiminde, idare şube başkanlarıyla teşrifata dahil zevat da hazır bulunur.

d — Teşrifata dâhil kimseler valiyi vazifeye başladıktan sonra 3 gün zarfında ziyaret ederler.

e — Vali bu ziyaretleri bir hafta içinde iade eder.

f — Bir mevkie tâyin edilen mülkî erkân vazifeye başladıktan sonra ilk ziyareti valiye yaparlar. Bu ziyaretler vali tarafından 3 gün zarfında bizzat iade olunur.

h — İlce ve bucaklarda da bu usul ve esaslar dairesinde karşılıklı ziyaretler yapılır.

III — İdare âmirlerinin topla selâmlanmaları (15).

İdare âmirleri resmî sıfatlarını haiz iken ihtiramen

(15) Merasim ve teşrifatı bahriye talimatnamesi;

Türk harp gemilerinden aşağıdaki selâm cetveli gereğince topla selâmlanırlar.

TÜRK HARP GEMİLERİ TARAFINDAN

Resmî sıfatları ha- iz iken topla se- lâmlanmağa müs- tahak idare âmirleri	Top adedi	Hangi hudut dahilinde	Hangi ahvalde	Aynı fors, gidon veya gemi tara- fından kaç defa
Valiler	17	Kendi ili hududu dahilinde	1 — Bir harp ge- misi ile memuri- yet mahalline git- tiğine göre gemi- den çıkarken. 2 — Veya memu- riyet mahallinden ayrılmasında ge- miye girdiğinde 3 — Bir harp ge- misini ziyaretinde gemiden çıkarken,	Aynı gün limanda bir gemiden (su- kadar var ki her hangi bir gemiden bir sene zarfında bir defa)
Kaymakamlar	13	Keza	1 — Gemiye ziya- retinde (gemiden çıkarken)	Keza
Bucak müdürleri	7	Keza	Keza	Keza

Vali, kaymakam, ve bucak müdürlerine topla selâm resmi ifası esnasında geminin prova direğine Türkiye Cumhuriyeti bayrağı çekilir.

IV—İdare âmirleriyle Türk donanması subaylarının karşılıklı ziyaretlerinde protokol:

1 — Resmî ziyaretler aşağıdaki hallerde yapılır.

a) Birden ziyade harp sefineleri bir limana muvasalatlarında orada mevcut olan vali veya kaymakam ve bucak müdürleriyle donanma komutanı veya harp gemisi süvarisi arasında.

b) Donanma komutan veya komodorunun memuriyete tayinlerinden beri, ilk defa olarak limana muvasalatında vali ve kaymakam ve bucak müdürü arasında.

c) Yeni tâyin olunan vali, kaymakam ve bucak müdürlerinin resmî memuriyetlerine başlamalarında, mumaileyh ile orada mevcut bütün kumandan ve komodorlar arasında.

İşbu ziyaretler vali ve kaymakam ve bucak müdürleri ve subayların memuriyetleri esasında bir defadan ziyade teati edilmez.

2 — Ziyaretin yapılma usulü.

a) Bir filoya veya harp gemisine kumanda eden koramiral veya madûnu rütbeyi haiz subay, valiyi evvelâ ziyaret eder.

b) Kaymakamlar, sancak subayına veya komodorlar (amiralden küçük deniz komutanı) ile albay rütbesinde harp gemileri süvarilerine evvelâ ziyarette bulunurlar. Ve bunların rütbece madûnunda bulunan subaylar ise kaymakamı evvelâ ziyaret ederler.

c) Bucak müdürleri, sancak subayına komodorlar ile albay, yarbay, binbaşî rütbesinde harp gemileri .süvarilerine evvelâ ziyarette bulunurlar. Sair hususlarda ilk ziyarete muntazır olurlar.

3 — Ziyaretin iadesi:

a) Ziyaretin iadesi 24 saat zarfında yapılması gerekir.

b) Valiler, sancak subayî ile komodorların ziyaretlerini bizzat iade ederler.

c) Sancak subaylarıyla komodorlar, albay sefine süvarileri, kaymakamlara bizzat ziyaretlerini iade ederler.

d) Bucak müdürleri, sefine süvarilerine bizzat ziyaretlerini iade ederler.

e) Yarbay ve binbaşî rütbesinde bulunan süvariler bucak müdürlerine bizzat ziyaretlerini iade ederler.

4 — Vekâleten ziyaretin iadesi :

Valiler, kaymakamlar, bucak müdürleri, sıhî mazeret veya mühim işlerinden ötürü bizzat ziyaret veya ziyaretin iadesine muktedir olmadıkları takdirde vekâleten bir memuru mahsus göndermek suretiyle bilvasıta ziyaret ve ziyaretin iadesinde bulunmaları gerekir.

V — idare âmirleriyle ecnebi gemileri komutanları arasında karşılıklı ziyaretler:

Limanlarımıza misafir olarak gelen ecnebi filoları ilk olarak devletlerarası kaideler gereğince belirli adette top atımı ile şehir ve kasabalarımızı selâmlarlar. Buna topçu bulunan mevkilerden şehir ve kasabalarımız adına mukabele edilir.

a) Karşılama :

Filonun mensup olduğu elçiliğin deniz ataşesi ile Genelkurmayca mihmandar tâyin edilen bir deniz subayı veya irtibat subayı filoyu uzaktan karşılarlar

b) Ziyaretler :

1) Filo komutanı karaya çıkınca ilk olarak mahallin en büyük idare âmirine resmî ziyaretini yapar.

2) Mahallin en büyük idare âmiri aynı gün içinde ziyaretini iade eder. Gemiden ayrılırken idare âmiri topla selâmlanır.

Resmî cenaze töreni:

Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, bakanlar, milletvekilleri, valilerle mühim devlet erkânından ve (yabancı devletlerin siyasi büyük memurlarından) vefat edenlerin cenaze merasiminde hükümet tarafından verilecek talimata göre hareket edilir (16).

Resmî cenaze töreninin yapılması gerektiği zaman devlet merkezi haricinde idare âmirlerinin başkanlığında, belediye başkanı, emniyet müdürü veya âmiri ile garnizon komutanının dahil bulunacağı bir komisyon tarafından cenaze töreni programı düzenlenir.

Program aşağıdaki esasları ihtiva eder :

1 — Cenazenin hangi gün ve saatte nereden alınacağı ve hangi mevkiye getirileceği,

2 — Dinî merasim yapıldıktan sonra hangi istikamet tâkip edilerek ne suretle tören mahalline naklolunacağı,

(16) Bahrî teşrifat talimatnamesinin 83 maddesinde: “Mülkî memurların cenaze merasiminde dahi cenaze alayı kabristana giderken müteveffanın hali hayatında müstahak olduğu selâm toplarının adedine müsavi adette dakika topları atılacağı, hayatında top selâmına istihkakı olmıyan memurların cenaze alaylarında top atılmıyacağı” tasrih olunmuştur,

3 — Cenaze, tören mahalline getirildikten sonra gerektiği takdirde merasime kim tarafından irad edilecek bir hitabe ile ve hangi saatte başlanacağı,

4 — Cenaze törenine, iştirak edecek olan zevatın ne vakte kadar tören mahallinde toplanmış bulunacakları,

5 — Törene iştirak edeceklerin kıyafetleri :

I — Siviller için :

a — Jaketatay (silindir şapka, uzun siyah kırıvat, kolalı beyaz yaka).

b — Ve yahut siyah veston (siyah yelek ve pantolon siyah boyunbağı, kolalı beyaz yaka).

II — Kara, deniz ve hava kuvvetleri mensupları için: a — Günlük kıyafet, uzun pantolon (muzıkanın bulunması lâzım gelen cenaze törenine merasim kıyafeti ile iştirak olunur. Diğerlerine gündelik elbise ile iştirak olunur. (Ord. Talimat 703).

6 — Cenaze alayının ne suretle teşekkül edeceği ve yürüyüş sırası :

a — Askerî birlikler (varsa),

b — Muzıka (varsa),

c — Çelenkler

d — Cenaze

e — Cenazeye iştirak edecekler (önde ailesi efradı ve resmî kıyafetliler, ve halktan teşekküleder.)

7 — Cenaze alayının tören mahallinden ne vakit hareket edeceği ve hangi istikametleri takip ederek hangi mevkide resmî olarak nihayet bulacağı:

8 — Mezarlığa götürülmesi,

1 — Askerî merasim (Şehitliğe defnedilenlerle mezarlığa defnedilenler için buralarda küçük askerî bir müfreze bulundurularak son saygı resmi yapılır. (Ordu dahilî hizmet talimatnamesi. Madde 703).

2 — Cenaze defnedildikten ve çelenkler konduktan sonra dinî merasim yapılmasını müteakip gerektiği takdirde nutuklar iradı,

Ulusal bayram ve genel tatiller dışında kalan ve tören yapılması gereken günlerimiz:

1 — Denizcilik Bayramı töreni:

1 Temmuz günü Denizcilik Bayramı günüdür. Bugünün denizcilik tarihimizde bir adı da (Kabotaj) Bayramıdır (17). Lozan Sulh Muahedenarnesine ekli ticaret mukavelesi gereğince yabancı gemilerin Türk kıyılarında sefer hakları ortadan kaldırılmış, Türk denizleri üzerinde Türk hâkimiyeti Türk bayrağına, Türk vatandaşına bırakılmıştır.

Lâkin sahillerimizde, limanlarımızla kara sularımız dahilinde Türk bayrağını taşıyan gemilerimizin işleyebilmesi ancak 815 sayılı kanunla 1 Temmuz 1926 tarihinde gerçekleşebilmiştir (18).

1 Temmuzun ulusal tarihimizdeki bu değeri ve önemi dolayısıyla her yıl bugün; sahil, il, ilçe ve bucaklarımızda idare âmirlerinin başkanlığı altında (Deniz Bayramı Tertip Komiteleri) tarafından düzenlenen programlar gereğince; Denizcilik Bayramının tertibine saik olan millî düşünceler belirtilerek törenlerle ve çeşitli deniz gösterileri yapılmak suretiyle kutlanır.

2 — Kurtuluş günlerinde yapılan törenler:

Düşman istilâ ve işgalinden kurtarılan şehir ve kasabalarımız kurtuluş günlerini her yıl tezahürlerle kutlamaktadırlar.

İdare âmirlerinin başkanlıkları altında teşekkül eden (Tertip Komiteleri) nin düzenledikleri programlarda temsili olarak şehir ve kasabalarımıza girecek kuvvetlerin tertiplenmesi ve hükümet konaklarına Türk bayraklarının çekilmesi yer alır.

Bu suretle kurtuluş günlerinin kutlanması ulusal düşünce, heyecan ve duyguların belirtilerek Millî Mücadele ruhunun yaşatılması, millî bir geleneğimiz haline gelmiştir.

(17) Kabotaj; aynı memleket iskele veya limanlar arasında gemi işletme işi.

(18) Türk sahillerinde nakliyatı bahriye (kabotaj) ve limanlarla kara suları dahilinde icrayı sanat ve ticaret hakkında kanun.

3— Ağaç Bayramı törenleri:

3116 sayılı Orman Kanununun 85 inci maddesi gereğince her ilde valiler senenin muayyen mevsiminde Ağaç Bayramı tertip etmekle mükelleftirler. Bu bayramlarda her vatandaş avlusuna, yol kenarına, boş yerlere ağaç dikmeğe ve bunları koruyup yetiştirmeğe dâvet olunur. Fazla ağaç yetiştirenlere mükâfat verilir. Bayramın ne zaman başlayacağı, kaç gün devam edeceği ve ağaç yetiştirenlerden kimlere ne miktar mükâfat verileceği il idare kurullarınca tesbit ve ilân edilir. Özel idareler, belediyeler, köy ihtiyar heyetleri bu bayramlar için lüzumlu olan fidanları ve verilecek mükâfatı temin ve tedarik ederler. Tarım Bakanlığının fidanlıklarından da mümkün mertebe istifade olunur.

Bu bayram vesilesiyle idare âmirleri, bugünlerin önemini ve ağaç sevgisini belirten törenler tertip ederler.

4— Toprak Bayramı töreni:

4760 sayılı Toprak Bayramı Kanunu gereğince 4753 numaralı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun kabul edildiği 11 Haziran tarihini takip eden Pazar günü her yıl Toprak Bayramı olarak kutlanır.

Çiftçiyi toprağa kavuşturma konusunun önemi belirtilecek şekilde bayramın bütün yurttaki törenle kutlanması için Toprak İşleri Genel Müdürlüğünce programlar düzenlenir.

5— Atatürk'ü anma töreni:

Devletimizin kurucu ve kurtarıcısı Atatürk 1938 yılının 10 Kasım günü sabah saat 9 u 5 geçte hayata gözlerini yummuştur. Bu gün Türklüğün büyük yas günü ve millî bir ihtifâl günümüz olmuştur. Her yıl bugün Atatürk'ün ölmez hatırası bütün yurttaki anma törenleri yapılarak milletçe tâziz ve tebci olunur.

Bu münasebetle düzenlenen anma programı gereğince sivil ve askerî bütün teşekküllerle partililerin ve halkın katılacağı toplantılarda saat 9,05 te ihtiram sükûtunda bulunulur, Atatürk'ün Türk gençliğine hitabesiyle İnönü'nün Türk Milletine beyannamesi okunur ve Atatürk'ün hayatı,

memleket ve milleti için yaptığı bütün büyük hizmetleri ve kahramanlıklarını belirten hitabelerde bulunulur. Müteakiben Atatürk'ün anıtlarına ve büstlerine törenle çelenkler konur.

Okullarda bütün öğrencilerin iştirakiyle toplantılar yapılır.

6 — Hava şehitlerimizi anma töreni:

15 Mayıs günü hava şehitlerimizin tören günü olarak kabul edilmiştir. O gün Türkiye göklerinde öğle vakti bir saat hava uçuşları kesilir. Türk Hava Kurumu şubelerinin hazırlıyacakları törenle hava şehitlerinin kabirlerine gidilir. (T.H.K. Tüzük madde 35) Cumhuriyet alanlarında, hava şehitleri âbidelerinde yapılan törenlere mülkî ve askerî memurlarla askerî birlikler (bando piyade ve jandarma birlikleri) okullar ve halk iştirak eder.

Tören programı gereğince merasime bir top atışı veya (Ti) borusu ile başlanır. Yarım dakika tazim duruşu sırasında bayraklar yarıya indirilerek ve gemiler, lokomotifler, fabrikalar düdük çalarak şehitleri selâmlarlar. Bundan sonra bando tarafından matem marşı çalınır, anıtlara çelenkler konur. Hava kuvvetleri adına bir subay ve T.H.K. adına bir kişi tarafından nutuklar söylenir ve bir ihtiram kıt'ası tarafından havaya saygı atışı yapılarak merasim geçişi ile törene son verilir.

7 — İnönü şehitlerini anma töreni:

Ayrıca her yıl 30 Mayıs günü İnönü Meydan Muharebelerinde savaşan aziz şehitlerimizin hatıralarını anmak ve minnet duygularımızı belirtmek üzere Bozüyük'te özel bir tören yapılır.

CEZA KANUNUNA GÖRE MEMUR, ZİMMET İRTİKÂP, RÜŞVET (1)

Ragıp ÖGEL
Sayıştay Üyesi

İRTİKÂP:

İtalyan Ceza Kanununun, 317 nci maddesinde irtikâp fiili şöyle târif edilmiştir:

Madde: 317 — Âmme vazifesi ifa eden, bir kimseyi sıfat veya vazifesini suiistimal ederek haksız surette kendisine veya bir üçüncüye para veya sair menfaat ita veya vadine icbar veya ikna ederse dört seneden 12 seneye kadar hapis ve 300 lîret'ten aşağı olmamak üzere ağır para cezasına mahkûm edilir.

Suçlu hakkında 314 üncü maddenin 2 nci fıkrası hükmü tatbik olunur.

Türk Ceza Kanununda irtikâp fiilinin biri ikna biri de icbar suretiyle olmak üzere işleneceği göz önüne alınarak ayrı ayrı iki maddede derpiş edilmiştir. İtalyan kanununda ise yukarda gösterildiği üzere bu fiil tek bir maddede tasvir olunmuştur.

irtikâp fiili bir taraflı bir suçtur ve yalnız âmme vazifesi ifa edenler tarafından işlenebilir. Şu halde bu suç âmme hizmeti dediğimiz ve yukarda izah ettiğimiz bedeni veya amelî hizmet görenler tarafından (gerek devairce daimi surette âmme hizmetlerinde müstahdem olsun, gerek, ücretli ücretsiz, daimi muvakkat, ihtiyarî veya mecburî bir tarzda âmme hizmeti görenler tarafından olsun) ika edilemez. Buna mukabil zimmet ve irtişa âmme hizmeti ifa edenler tarafından işlenebilir.

Âmme hizmeti ifa edenlerin irtikâbın faili kabul edilmemesi sebebi, İtalyan kanun vazınca bunların fertler üzerinde cebir ve tazyik icra edemeyecekleri kanaatmda bulu- nulmasındandır. İtalyan Ceza Kanunu lâyihasında bu hususta şu mütalâa yürütülmüştür. (Zimmet fiilinden farklı

(1) Baş tarafı 192 sayılı dergidedir,

olarak irtikâp fiilinde cezai mesuliyet âmmeye hizmeti ile meşgul olanlara teşmil edilmemiştir. Zira âmmeye hizmetleri mahiyeten mütevazî ve ehemmiyetsiz şeylerdir. Bunları ifa edenler devletin daimi müstahdemleri dahi olsa, fert üzerinde zecrî muamelâtta bulunmak imkânından mahrumdurlar. Ferde cebir icrası ise irtikâbın asli unsurudur. Bahşîş teamülû, ihtiyarî olmayarak tatbik edilse bile, irtikâp fiilini vücutte getiren unsurla kıyası kabil değildir. Bu sebeple bahşîş almak olsa olsa inzibatî bir mesuliyete müncer olmak lâzımdır.)

İrtikâp, âmmeye vazifesi ifa edenler tarafından işlenebileceğinden bunların madun veya mafevk olmalarında bir fark olmayacağı tabiidir.

İrtikâp mahiyetini haiz olan fiilde fail veya şeriklerinden hiç biri âmmeye vazifesi ifa eden kimse değilse, o fiile irtikâp denmez. Olsa olsa dolandırıcılık veya başka bir suç olur. Şu halde fiile âmmeye vazifesi ifa eden kimse iştirak etmiş ise fiil irtikâp şeklini alır. Meselâ belediye zabıta memurunun eşya ve erzaka tâyin olunan fiyattan fazla para verdirmek için satıcı ile iştiraki gibi. Kanunun himaye ettiği şey, devlet idaresinin normal surette vazife ifasını ve nüfuz ve haysiyetinin vikayesini teminden mütevellit menfaattir. Hususile ferdin zararına olarak para vesair menfaatlar temini suretiyle gayrimeşru menfaatlar istihsalı için vazifenin suiistimaline meydan vermemektedir.

Bir taraflı bir suç olan irtikâbın fârik vasfı, haksız surette cebir veya ikna ile almak, koparmaktır. Veren veya vâdeden fiilin mağdurudur. Rüşvette ise suç iki taraflıdır. Fârik vasfı ise aktif vaziyette bulunan mukabil taraftan, bir şahıstan memurun gayrimeşru menfaat kabul etmesidir. İrtikâpta kabul sebebi cebir veya iknadır. Suç haksız surette mal edinme veya elde etmedir. Zimmette ise tevdi sebebi meşru ve suç meşru surette tasarruf edilen para ve malın ketmedilmesi veya tesahup olunmasıdır.

Fiilin mağduru: Eda ile mükellef bulunulmıyan para veya sair menfaatin sahibi bir âdi şahıs olabileceği gibi devlet veya âmmeye müessesesi de olabilir.

Kanun ibaresinde fiilin mağduru (bir kimse) tâbiri ile ifade edilmiş olup bu kimsenin hakiki veya hükmi şahıslar olabileceğinde şüphe yoktur. Hattâ mağdur memurun mafevki de olabilir. Zira mafevk icbar edilmezse de ikna edilebilir. Memurun irtikâbına hedef olan kimsenin bazı suçların faili veya bazı suçlardan maznun bulunmasının veya hatta da memurun suiistimalinden faydalanmasının ehemmiyeti yoktur.

Suiistimal: İrtikâp umumî mahiyeti itibariyle suiistimalin hususî bir tarzıdır. Memuriyet sıfatının veya memuriyete ait vazifenin suiistimali, irtikâp fiilinin esaslı şartı ve fârik vasfıdır. Bir şeyi meşru surette istimal hakkına mâlik olandır ki, o şeyi suiistimal edebilir. Bu sebeple suiistimali yapanın memuriyet sıfatının veya memuriyet vazifesinin sahibi, hâmilî olması icap eder. Şu halde esasen memur olan kineşe irtikâp fiilini kendisinin olmıyan bir vazifeyi gasb etmek suretiyle işliyemez.

Memuriyet sıfatının veya memuriyete ait bir vazifenin suiistimali suçun unsuru değildir. Kanun memurun haksız talepte bulunması tarzına bakmaktadır. Yapılması veya yapılmaması talebe vesile olan vazifeye muvafık veya muhalif muameleden müstakil olarak, memurun mağduru vermeğe veya vâdetmeğe icbar veya ikna için memuriyet sıfat veya memuriyetine ait bir vazifeden istifade etmesi kâfidir. Rüşvet hilâfına vazifeye mahsus bir muamele münasebetiyle işlenmesi de iktiza etmez. Vazifeyi suiistimal, hem memuriyet sıfatına, hem de memuriyete ait vazifeye taallûk edebilir. Aynıyle doğrudan doğruya kendi vazifesi dahilinde olmıyan ve fakat memuriyet sıfatı ile teshil edebileceği muameleler için bir kimseyi para veya sair menfaat itasına icbar veya ikna suretiyle de işlenebilir. (Bir müsaade almak için mafevk makam nezdinde teşebbüste bulunmak gibi)

Memuriyet sıfatının suiistimali: Memura talep fırsat ve vesilesini veren vazife muamelâtından müstakil olarak haksız surette para koparmak için, memurluk sıfatından istifade etmektir. Bu sebeple mahiyeten meşru olsun olma-

sın herhangi bir muameleyi yapmış olduğu için veya yapmak için, veyahut da geç yapmak veya hiç yapmamak için istemekte fark yoktur. Memurluk sıfatından istifade ederek haksız yere talepte bulunmak kâfi olup vazifesini suiistimal etmesi zarurî değildir.

Memuriyete ait vazifenin suiistimali: İrtikâp fiili, haksız surette bir şey almak için kendi yapacağı vazifeden istifade etmek suretiyle de işlenebilir. Memur, mensup olduğu dairenin uzvu olarak salâhiyeti dairesinde bulunan vazifeleri icra eder. İşte bu vazifeleri meşru surette ifa salâhiyetinde olan memur, bu vazifeyi suça vücut verecek tarzda icra yani suiistimal eder. Bu suiistimal, kanunen kendine çizilmiş olan hududu aşır katıyen kendisine ait bulunmayan bir işi yapmak şeklinde olabileceği gibi takdir salâhiyetini istimal hakkına mâlik olduğu işlerde bu hakkı kanunen muayyen gayelere aykırı tarzda kullanmak suretiyle de işlenebilir.

Suçun maddî unsuru: Suçu teşkil eden fiil, iki halde derpiş edilmiştir. Bunlardan biri icbar suretiyle irtikâp, diğeri de iğfal, ikna suretiyle irtikâptır. Fiil memuriyet sıfatını veya memuriyete ait bir vazifeyi suiistimal suretiyle kendisine veya başkasına haksız surette para veya menfaat temin veya vâdine bir kimseyi icbar veya ikna suretiyle işlenir.

İta, memurun, bir kimseyi kendisine veya başkasına para veya diğerk menfaat ifa veya vâdettirmek için, memuriyet sıfatını veya memuriyetine ait bir vazifeyi suiistimal etmesi lâzımdır. Memurun müracaat ettiği şahıs, zararın doğrudan doğruya uhdesine düştüğü kimse olabileceği gibi, kısmen veya tamamen bunun nam ve hesabına hareket eden diğerk bir şahıs da (mümessil, vekil) olabilir.

Gayrimeşru surette almak veya tevkif etmek: Bir kimsenin memur tarafından sebebiyet verilmemiş olarak yaptığı hatadan istifade suretiyle memurun kendisi veya başkası için para veya sair bir şey kabul etmesi fiilini kanunumuz (210/2) irtikâba müteallik fiiller arasında saymış ise de, aşağıda izah olunacağı üzere, İtalyan Ceza Ka-

nurunda bu fiil irtikâptan çıkarılarak, zimmet addedilmiştir.

Lâkin memur tarafından sebebiyet verilmesi neticesi olarak mağdur tarafından verilmiş veya tevkife muvafakat edilmiş ise fiil ikna suretiyle irtikâptır. Eğer memur mağduru bazı fenalıkla tehdit ederek haksız surette alır veya tevkif ederse icbar suretiyle irtikâp fiili işlemiş olur. (Meselâ mafevkin istihdam ettiği kimseye aylığını verir iken, razı olmazsa işten çıkaracağı beyaniyle lâzımgelen miktardan az vererek tamamı için makbuz alması icbar suretiyle irtikâptır.)

Vait: İrtikâp fiilinin tahakkuku için yalnız bir vâdin kabulü de kâfidir.

Bu vait, doğrudan doğruya veya araya bir kimse konarak yaptırılabilir. Vait, vâdedeni taahhüdünü ifa ile mükellef kılan herhangi bir tarzda da olabilir. Vâdin şeklini tetkike mahal yoktur. Zira kanuna muhalif bir akit olduğundan esasen batıldır. Verilen senet ve yapılan mukavele de böyledir.

Vâit ve itanın matuf olduğu kimse: Vait ve itanın doğrudan doğruya memura veya bunun muvafakat veya işaretle üçüncü şahsa yapılmasında fark yoktur. Demek ki, bir kimseyi memur doğrudan doğruya kendisine veya üçüncü şahıs için kendisine, veya her ikisine, veyahut da kendisi için bir üçüncü şahsa, veya üçüncü için üçüncüye veya her ikisine bir şey itaya veya vâde icbar veya ikna e- debiir. Bu sebeple üçüncü, şerik vaziyetini alabileceği gibi, suçun tamamen haricinde de kalabilir. Haberi olmamak gibi.

Vait ve itanın bir âmme müessesesine matuf olması: İrtikâp edenin lehine hareket ettiği üçüncü şahıs veya âmme vazifesi ifa eden kimse (memur) olabilirse de memurun mensup olduğu devlet dairesi veya âmme müesse- sesi olamaz. Zira devlet uzvu olarak âmme vazifesi ifa eden kimse hizmet ettiği müessesenin kendisi demektir. Ancak üçüncü şahıslarla münasebetlerinde, bu müessesenin mümessili gibi görünür. Şu halde bu müessese üçüncü şahıs olamaz. Binaenaleyh, gayretkeşlik dolayısı ile veya

diğer bir sebeple, bir kimseyi devlete veya bir âmme mües- sesesine haksız surette bir şey tediye veya vait ettirirse haksız surette aldığı şeyi derhal idareye tevdi ettiği takdirde irtikâptan mes:ul olamazsa da vazifeyi suiistimal veya diğer bir sebepten mes'ul olur.

Vait ve itayım bir hukuki şahsa veya gayri muayyen kimseye matuf olması: Üçüncü şahıs hususî hukukun hükmî bir şahsı, meselâ, bir cemiyet veya şirket, gayrimuay- yen bir şahıs ise hâkim tarafından âmme vazifesi ifa edenin gayesi gayrialılâkî telâkki olunmazsa tahfif sebebi addedilebilirse de, fiil cezasız kalamaz.

Vait ve itanın mevzuu: Nelerin vâit ve ita olunacağı hakkında kanun fıkrasında vuzuh yoktur. İtalyan kanununda para veya sair menfaat tâbirleri zikredilmiştir.

Para mefhumu yukarda arzedilmiştir.

Menfaat mefhumu ise, memur için hukukî kıymeti haiz, bir fayda temin eden herhangi bir mal memurun şahsı ve mameleki için herhangi bir menfaattir.

Bir şey hediyesi, bir şey mübadelesi, bir iskonto icrası, tediye vâdesinin veya borç mühletinin temdidî, bir alacağın kapatılması, bir meskende bedelsiz veya yarı bedelle oturulması, bedelsiz veya noksan bedelle erzak ve eşya itası, diğer taraftan bedeli verilmek üzere hayatın sigortalanması, mükâfât veya ikramiye kazandırılması, kendisine tahsisat bağlandırılması, bir işe koyulması, terfi edilmesi, izin verilmesi, ünvan ve rütbe ve nişan iktisap ettirilmesi gibi hususlar menfaat mefhumuna girerler. Dostluk temini gibi hissî menfaatler bu tâbire dahil olamaz. Ayni ile bediî veya cinsî haz temini de sözü edilen menfaat değildir. Lâkin bir fahişinenin bir memura bedelsiz teslim olması menfaat mefhumuna girer. Zira ödenecek bedel tasarruf edilmiştir.

Mevzuubahis menfaatin mühim veya ciiz'i olmasında fark yoktur. Lâkin müsamaha ile bakılması mutad olan (bahşış gibi) ufak tefek şeyleri bu meyanda saymamak lâzımdır.

Fiilin kanuna muhalefeti: Vait ve itanın haksız yani

memura veya daireye verilmesi mecburi bulunmaması icap eder.

Memurun alacağı: Vait ve ita memura olan hususi bir borcun mahsubu için ise irtikâp fiili mevcut olacağı gibi, memurun lehine vazifesini suiistimal ettiği üçüncü şahsın borcuna mahsuben ise yine irtikâp vardır. Çünkü bu şahıs vazifeyi suiistimalden bir kazanç değilse de bir fayda istihsal eyleyecektir.

Mukabili ödenmek suretiyle hizmetten istifade: Memur vazifesini suiistimal mukabilinde ivaz olarak bir kimsenin hizmetinden istifade eder, yani bir kimseye bir iş yaptırırsa irtikâp fiili tahaddüs eder. Memurun böyle bir hizmet istemek için memuriyet sıfatını veya memuriyetine ait vazifesini suiistimal etmesi bu hizmetin verilen ivazdan fazla bir menfaat temsil ettiğine delâlet eder. Zira böyle olmasa memurun o işi hariçte bir ehline yaptırarak vazifesini suiistimal etmemesi icap ederdi.

İşte, maiyetindeki askerlerden kendi şahsî hizmetine memur olmıyanlara iş yaptıran subay ile mevkuf ve mahpusları istihdam eden hapishane müdürlerinin fiilleri irtikâptır. Lâkin mukabilinde memur tarafından bunlara verilen ivaz hariçten tutulacak herhangi bir ehline verilecek ivaza muadil olmaması, veya hizmetinden istifade ettiği şahsın hususî maharet kabiliyetine verilen ivazın hariçteki ehlinden daha ucuza gelmesi icap eder. Maamafih, deva- ırde mutat hale gelen müsamaha hududunun aşılmaması gerektir. Hizmet mukabilinde verilen bu ivaz doğrudan doğruya memurun uhdesine yüklenmese dahi, hal aynidir. Meselâ belediye reisi bir doğramacıya mobilya yaptırarak karşılığında onu belediye hizmetlerinden birine tâyin etmesi gibi.

İdareye karşı olan borç: Dairelere karşı vaiit ve itada bulunmuş ise memurun icbar veya ikna suretiyle haksız olarak tahsil ettiği fazla kısım için irtikâp vardır. Eğer memur her iki kısmı da eline geçirmiş ise zimmet ile irtikâp fiilleri içtima etmiş olur.

Vasıtalar: İrtikâbın iki şeklinde de kullanılan vasıta-

larm maksada elverişli ve müessir olup olmadıklarım takdir münhasıran hâkime aittir.

Bir kimseyi para veya sair menfaat vâit ve itasına icbarda memur doğrudan doğruya veya dolavısı ile herhangi bir İdarî mahiyette müessir cebir vasıtası istimal eder. Veyahut İdarî mahiyette açık veya kapalı bir tehditte bulunur. Burada mutlak bir cebir mevzuıbahis değildir. Şahsın daha ağır bir fenalıktan sakınmak için memurun arzusuna rârn olmağa mecbur vaziyete sokulması kâfidir. Cismani cebir gibi doğrudan doğruya cebirde tazyik unsuru korku tesiridir.

İcbar şeklinde şahsın borçlu olmadığı halde vait ve ita ettiğini bilmesi de zaruridir.

Cürmün ikna şekline gelince, burada memurun memurluk sıfatından veya yaptığı vazifeden istifade ederek haksız istemesi, şahsî herhangi bir sebeple (şahsın kendine ait hakiki veya mutasavver bir menfaati ileri sürerek veya zımnî telkin ile veya yalan söyleyerek veya sahtekârlık suretiyle veyahut kandırarak) bir şey vait veya itasına ikna eylesidir. Meselâ demiryolu ambar memurunun hamule senedi üzerine verilmesi iktiza edenden fazla masraf irae ederek tahsil etmesi gibi.

Lâkin şahıs, memurun hal ve tavrı ile sebebiyet vermediği bir hataya düşerek vermiş ise hataya müstenit irtikâp fiili hasıl olur.

(Madde 316) iknada verdiği veya vait ettiği şeye borçlu olduğuna şahsın kanaat etmesi zarurî değildir. İcbarda ise zaruridir. Buradaki hile, yapılan talep ile şahsın kalbinde kanaat uyandırmaktan ibarettir. Lâkin teşebbüs fertte olup da memur bu teklifi kabul ile iktifa etmiş ise rüşvet fiili tahakkuk eder.

Fiilin icrası: İrtikâp maddi bir suçtur. İhmal ile de işlenebilir. İşlenme anı mağdurun memur tarafından yapılan icbara veya iknaa mutavatla memura veya üçüncü bir şahsa para veya sair menfaat verdiği veya vâdettiği andır.

Failin şeye nihâi olarak tesahup etmesi, vâdi tahak-

kuk ettirmesi veya fiilden bir menfaat elde etmiş olması lâzımgelmez. Şu halde bir zararın da hüsulü zaruri değildir.

Fiilin işlendiği andan sonra haksız olarak alınan şeyin iadesi fiilin mahiyetini değiştirmez.

Teşebbüs derecesi: Cürmün teşebbüs derecesi de mümkündür. Meselâ memurun istemesi ve şahsın bunu reddetmesi gibi.

Ruhî unsur: İrtikâp fiilinde kasit lâzımdır. Buradaki kasit, borç olmayan şeyi bilerek ve isteyerek almaktan ibarettir. Sırf taksir ceza görmez. Buradaki kasit umumî olup ayrıca hususî kasit aramağa mahal yoktur. Fiilde İktisadî veya mânevi bir menfaat gayesinin mevcudiyeti lâzım ise de bunun tahakkuku zarurî değildir.

Hatad,an istifade ile irtikap:

*

Kanunumuzun irtikâba müteallik 210 uncu maddesinin ikinci fıkrasında (memurun kanunen alınması lâzımge- len bir şeyi diğerin hatasından bilistifade alması) hali derpiş edilmektedir. Türk Ceza Kanunu bu fiili irtikâp suçları arasında saymaktadır. Lâkin İtalyan Ceza Kanunu bu fiili irtikâptan çıkarmıştır. Zira failin para veya malı elde etmek için hiç bir faaliyet yoktur. Bu sebeple İtalyan kanun vazı bu fiili irtikâptan ayrı memnu bir fiil olarak nazara almış ve kanunlarının 316 ncı maddesine (âmme vazife veya hizmeti ifa edenler vazife veya hizmeti ifa ederken diğerin hatasından istifade ile haksız bir surette kendi veya başkası için para vesair menfaat alır veya tevkif ederse altı aydan 3 seneye kadar hapis ile birlikte 50 liret'ten 10.000 liret'e kadar ağır para cezasına mahkûm olur.) şeklinde bir hüküm koymuş ve fiili zimmetin bir nevi olarak kabul etmiştir.

Tasvir olunan bu fiil Türk Ceza Kanunu'nun 3038 numaralı kanunla muaddel 210 uncu maddesinin ikinci fıkrasında ifade edilmiş bulunmaktadır. Yalnız kanunumuzda fiilin tevkif suretiyle irtikâbı zikredilmemiştir. Esasen fiilin bu tarzda işlenmesi son İtalyan kanununa yeni olarak ithal edilmiştir. Bundan başka bu suçun üzerine işleneceği

madde fıkramızda şey lâfzı ile ifade edilmiş olduğu halde İtalyan maddesinde para veya sair menfaat tâbiri kullanılmıştır.

Bu suçun faili bizim maddeye göre yalnız âmme vazifesi ifa edenler olduğu halde İtalyan kanununda failin hem âmme vazifesi hem de âmme hizmeti ifa edenler olabileceği gösterilmiştir.

Cürümden mağdur olan bir fert olabileceği gibi daire de olabilir. Zira maddede şeyin ferde aidiyeti ile daireye aidiyeti arasında fark gözetilmemiştir. Binaenaleyh fert hataya düşebileceği gibi âmme vazifesi ifa eden veya âmme hizmeti yapan hata edebilir.

Burada kanunun farzettığı hal, zimmet fiilinde olduğu gibi, tevdiin serbest bir idareye istinad etmiyerek hataen vukuudur. Maddede ne üzerine hata edebileceği hakkında sarahat yoktur. Yalnız âmme vazifesi görenin veya âmme hizmeti yapanın vazife ifa ederken, diğerin hatasından istifade ederek haksız bir surette bir şey alması veya tevkif etmesi zikrediliyor. Kanun bir tefrik yapmamış olunca hataen eda vecibesine veya edanın miktarına veyahut âmme vazifesi görenin veya âmme hizmeti yapanın edayı kabule ehil olup olmamasına taallük edebileceğini kabul etmek lâzımdır.

Burada diğerin hatası vermekte olup almakta değildir. Şu halde memur verilmesi icap eden miktardan az bir şey vererek farkını kendi alır ve ahiz de hataen noksanı ile kabul ederse fiil 315 inci maddeye taallük edip işbu 316 ncı maddeye taallük edemez.

Şeyin âmme vazifesi ifa edenin eline geçmesine saik olan diğerin hatası ferde ait olabileceği gibi daireye de taallük edebilir. Zira kanun bir tefrik yapmamıştır. Bu sebeple bir kimse hataen borçlu olduğu miktardan fazla verebileceği gibi bir memur dahi farkında, olmiyarak teslimi lâzım gelen miktardan fazlasını şahsa teslim edebilir.

Hata diğerin hatası olacağından, âmme vazifesi ifa edenin veya âmme hizmeti görenin hatası olmamak lâzımdır. Memur hesapta hata ederek lüzumundan fazla bir pa-

ra alıp da işi farkederek fazlayı eline geçirirse suç 315 inci maddeye taallük eder. Zira burada ferdin hatası yoktur. Fert sadece hesaba bakmağı ihmal etmiştir. Diğerın hatası memurun, hatası ile birleşir ise, memur işin farkına vararak fazlayı iade edecek veya sahibi namına daireye tevdi edecek yerde cebine atarsa, fiil tevkif şeklini alarak 316 ncı maddedeki fiil vuku bulmuş olur.

Diğerin hatası memur tarafından kasden tahrik edilmemiş olması da lâzımdır. Eğer memur kasit ve hataya sebebiyet vermiş ise ikna suretiyle irtikâp suçu işlenmiş olabilir. Zira diğerı hataya düşürmek için üzerinde kasden tesir edilmiştir.

Memurun sebebiyet vermediği diğerin hatası itanın sebebi ve fiilin işlenmesi vesiledir. Memurun sebebiyet vermediği hatanın sebebi, bilmemezlilik, yanlışlıkla dikkatsizlik olmasında fark yoktur.

Diğerin hatasının şeyin tamamına veya kısmına taallük etmesinde de ehemmiyet yoktur.

Madde fıkrasında yalnız diğerin hatasından bilistifade ele geçirmek hali derpiş edilmiş olup (Cas fortuit) şeklinde tesadüfen memurun eline geçmesi hali nazara alınmamıştır. Bu iki hal ise birbirinden farklıdır. Çünkü hata, mayup da olsa bir idarenin mevcudiyetini tazammun eder. Tesadüf ise iradeden hariç bir sebeptir. Türk Ceza Kanununun 511 inci maddesinin ikinci fıkrasında (Başkasına ait olup da bir hata veya tesadüf neticesi olarak eline geçen bir malda mülkiyet iddiasına kıyam etmek) halinden bahsedilmektedir. Bu fiil İtalyan kanununun 647 nci maddesinde tasvir edilmiştir. Şu halde tesadüf neticesi olarak eline geçen şeyi zimmete geçiren memur hakkında 647 nci maddenin tatbiki icap eder.

Şayet âmme vazifesi ifa eden veya âmme hizmeti gören vazifesini yapar iken bulunduğu defneyi mal edinir ise (meselâ hafriyat icrasına memur iken) zimmet suçu meydana gelip 511 inci maddede de mevzuubahis suç hali olamaz.

Kaybolmuş bir şeyi vazife sebebiyle eline geçiren me-

murun bunu mal edinmesi halinde zimmet suçu vücut bulmaz. Zira bu suç için memura tevdi bulunmak lâzımdır, kayıp şeyin bulunması ise tevdi olamaz. Bu sebeple bu fiil de 511 inci maddeye temas eder.

Lâkin kaybedilen şey üçüncü şahıs tarafından bulunup da âmme vazifesi yapana tevdi olunması üzerine mal edilir ise zimmet tahakkuk eder çünkü burada tevdi vardır.

Suçun maddi unsuru: Fiil âmme vazifesi ifa edenin âmme hizmeti görenin bu vazife veya hizmeti icra ederken diğerin hatasından istifade ile kendi veya başkası için bir şeyi alması veya tevkif etmesi gibi iki şekildedir.

Bu fiilde ceza verilmek için şart, memurun vazife ifa ederken alması veya tevkif etmesidir.

Fiilin vazife icrasında işlenmesi lâzım olduğundan failde yalnız âmme vazife veya hizmeti görmek vasfının vücudu kâfi değildir. Şu halde memurun vazife icra ettiği sırada şeyi alması veya tevkif etmesi icap eder.

Şeyi almak: Diğerin hatasından istifade ederek kendi veya başkası için bir şeyi haksız surette veya borçtan fazla almak hali birinci şekildir. Alman şeyin zimmete geçirilmesi de iktiza eder; Binaenaleyh mernur haksız surette tahsil ettiği şeyi daireye teslim ederse bu suç değil belki vazifeyi suistimal fihlasıl olur.

Şeyi tevkif: Hatadan bilistifade almak fiilinin ikinci şekli de kendi veya başkası için tevkiftir. Fiilin tevkif suretiyle işlenmesi şekli eski İtalyan kanununda mevcut değil iken şimdiki kanunlarına yeniden ithal edilmiştir.

Fiilin tevkif suretiyle icrası âmme vazife veya hizmeti yapan kimsenin kendisine hataen verilen para ve sair şeyi hüsnüniyetle aldıktan sonra hatayı farkederek kendi veya başkası için zimmetine geçirmek suretiyle işlenmesinden ibarettir.

Bu hal memurun yaptığı tediye şahsa hakkı olan miktardan az vererek üstünü cebe atma halinden ayırır. Çünkü burada noksan olarak kabul hatadan mütevellit değil hesabın tetkikinde edilen ihmalden münbaistir. Bu

rada memura verilmekte hata edilmemiş olduğundan fiil 315 inci maddeye taallük eder.

Suçun icrası: Suç âmme vazife veya âmme hizmeti yapanlar tarafından haksız surette mâlikiyet niyetiyle şeye tesahup etmekle işlenir.

Hukukan teşebbüs hali de mevcuttur. Lâkin teşebbüsün vücudu için failin açık surette suçu işlemeğe elverişli muameleleri icra etmesi ve ihtiyarı haricinde bir sebeple maksada erişmemiş olması lâzımdır.

Ruhi unsur: Suçun tecziyesi için kasit lâzımdır. Diğerin hatasına müsteniden yapılan kabulde ise kasit sonradan taayyün eder. Bu da hüsnüniyetle aldığı, kabul ettiği şeyi ele geçirmek kastinden ibarettir.

RÜŞVET:

İtalyan ceza hukuku nazariyatında rüşvet cürmünü başlıca iki nev'i vardır. Biri pasif rüşvettir ki, rüşvet almaktır. Diğer aktif rüşvet olup bu da rüşvet vermekten ibarettir.

Gerek pasif ve gerek aktif rüşvetin her biri hakiki ve calı olmak üzere tekrar ikiye ayrılır. Calı pasif rüşvet, kanunen veya nizamen yapmaya mecbur olduğu şeyi yapmak ve yapmamağa mecbur bulunduğu şeyi yapmamak için rüşvet kabul etmek, calı aktif rüşvet de bunun için rüşvet vermektir. Hakiki pasif rüşvet ise, kanunen ve ni- zamen yapmaya mecbur olduğu şeyi yapmamak veya yapmamaya mecbur olduğu şeyi yapmak için rüşvet almak, hakiki aktif rüşvet de bu sebeple rüşvet vermektir.

Kanunun maksadı hem devlet idaresinin kanun ve nizamlara uygun bir tarzda işlenmesini, hem de memurların iffet ve istikametten ayrılmamalarını temin etmektir. Bunun için bir taraftan rüşvet vererek memurları yolsuzluğa sürükliyecek olanları cezalandırarak harici cür'etleri kırmak lâzım olduğu gibi memurların hırs ve tamah saikasıyla vazifelerini suiistimal eylemelerini önlemek icaheder. Bu suretle fertlerin memurları satın almaya kalkmalarının önüne geçmek mümkün olduğu gibi, memurların da hırs ve tamahla şeref ve haysiyetlerini ayaklar altına

alarak devlet idaresine karşı halkın itimadını kırmalarına meydan verilmemiş olur.

Rüşvet veren ve alanı tecziye etmek sayesinde halkın para mukabilinde hakkı olmadığı bir şeyi elde eyleyeceğine inanması bertaraf olunmuş, memurun bir işi yapması için devlet makinasının bir (bağlamaya) muhtaç bulunduğu gibi bir fikrin uyanması izale edilmiştir.

Rüşvetle irtikâp arasında fark vardır. Rüşvet, iki taraflı, irtikâp bir taraflı bir fiildir. Rüşvette memur ile alâkadar arasında bir anlaşma vâki olur. İrtikâpta böyle bir anlaşma yoktur. Çünkü irtikâpta memur vazifesini suiistimal ederek, alâkadarı icbar veya ikna suretiyle haksız yere para veya menfaat alır. Burada memur doğrudan doğruya ister, alır. Rüşvet ise bir pazarlık, bir anlaşma üzerine verilip alınır. Burada memura teklif edilir. Memur istemez, kabul eder. İrtikâpta insiyatif memurdadır. Rüşvette ise alâkadardadır. İrtikâpta fail memurdur. Alâkadar fiilin mağdurdur. Rüşvette râşi ile mürteşi fail ve şeriktir. Mağdur devlettir. İrtikâpta hastalık memurdadır. Rüşvette hastalık hariçtedir.

İrtikâpta yalnız memurun, rüşvette ise râşi ile mürte- şinin menfaati bahis mevzuu olduğunu ileri sürerek iki fiilin birbirinden tefrikinde kıstas olarak menfaatin nazara alınması doğru değildir. Çünkü irtikâpta mağdurun da menfaati olabilir.

Şimdi İtalyan Ceza Kanununun maddelerini görelim:

Câli pasif rüşvet fiili 318 inci maddede şöyle tasvir edilmiştir:

318— Âmme vazifesi ifa eden, vazifesine müteallik bir muamele yapmak üzere kendisi veya başkası için para veya sair bir menfaat şeklinde hakkı olmayan bir karşılık alır veya vâdini kabul ederse üç seneye kadar hapis ve beş yüz liret'ten onbin liret'e kadar ağır para cezalarıyla tecziye olunur.

Âmme vazifesi ifa eden, karşılığı evvelce yaptığı bir vazife için alırsa cezası bir seneye kadar hapis ve üçbin liret'e kadar ağır para cezasıdır.

Hakiki pasif rüşvet fiili 319 uncu maddede zikredilmiştir.

319 — Âmme vazifesi ifa eden, vazifesine müteallik bir muameleyi ihmal veya tehir etmek veya vazifesi vecibelerine muhalif bir muamele yapmak üzere kendisi veya başkası için para veya sair menfaat alır veya vadini kabul ederse iki seneden beş seneye kadar hapis ve üçbin lîret'ten 20 bin lîret'e kadar ağır para cezalarıyla tecziye olunur.

Eğer fiil neticesinde:

1 — Hizmete tâyin edilmiş, maaşa geçirilmiş, tekaüt aylığı bağlanmış, veya âmme vazifesi ifa edenin memuru bulunduğu daire ile alâkalı olan mukaveleler aktettirilmiş ise,

2— Cezai, hukukî veya İdarî bir dâvada bir tarafın menfaat veya zararı hasıl olmuş ise ceza arttırılır.

Fiil neticesinde ağır hapis veya hapis cezası verilmiş ise 6 seneden yirmi seneye kadar hapis ve bin lîret'ten aşağı olmamak üzere para cezaları verilir.

Fiil neticesinde ölüm cezası verilmiş ise ağır hapis cezası verilir.

Âmme vazifesi ifa eden vazife vecibelerine . muhalif hareket etmiş olduğu veya vazifesine müteallik bir muamelede ihmal veya terahi göstermiş bulunduğu için para veya sair menfaat alırsa cezası bir seneden üç seneye kadar hapis ve ikibin lîret'ten onbin lîret'e kadar ağır para cezasıdır.

İtalyan Ceza Kanununun 320 inci maddesi âmme hizmeti görenlerin de pasif rüşvette fail olacağına aittir.

320 — Fiil âmme idaresinde müstahdem sıfatını haiz olarak âmme hizmeti gören tarafından işlenmesi halinde de 318 inci madde hükmü tatbik olunur.

Geçen maddenin ilk ve son parçası hükümleri âmme hizmeti gören herkes hakkında tatbik olunur.

Herhalde cezası üçte birden fazla olmamak üzere azaltılır.

Hakiki ve calı aktif rüşvet: 321 inci maddede beyan olunmuştur:

321 — Âmme vazifesi görene veya âmme hizmeti yapana para veya sair menfaat veren veya vâdeden hakkında da 320 nci maddenin birinci parçası ile 318 ve 319 uncu maddesindeki hükümler tatbik olunur.

İtalyan Ceza Kanununun 322 nci maddesi ise rüşvet teklifinin kabul edilmemesi halinde faile verilecek cezayı göstermektedir.

322 — Âmme vazifesi ifa eden veya âmme idaresinde müstahdem sıfatını haiz olarak âmme hizmeti ifa edene vazife veya hizmetine ait bir vazife muamelesini yapmağa ikna için haksız yere para veya sair menfaat veren veya vâdeden kimseye teklif veya vâdin kabul edilmesi halinde 318 inci maddenin 1 inci kısmında tesbit olunan ceza üçte biri tenzil olunarak verilir. Teklif veya vait âmme vazifesi ifa edeni veya âmme hizmeti göreni vazife veya hizmetine müteallik bir muamelede ihmal veya terahi göstermeye veya vecibesine muhalif olarak yapmaya ikna için yapılırsa teklif veya vâdin kabul edilmemesi halinde suçluya 319 uncu maddenin ilk kısmında tesbit olunan ceza üçte bir tenzili ile tatbik olunur.

Calı pasif rüşvet:

Rüşvet memura bir iş yaptırmak için verileceğinden bu işin memurun vazife ve salâhiyeti dahilinde bir iş, bir muamele olması icabetler. Bu muamele tek bir muamele olabileceği gibi birkaç muamele de olabilir. Hepsine bir rüşvet verildiği takdirde muamelenin teaddüt edişinde bir fark yoktur.

Bir muamelenin vazife veya hizmet icaplarında olup olmadığını tâyin eylemek için o muamelenin sırf kendisini dikkate almak kâfi değildir. Bilâkis vazife veya hizmetin bütün vecibelerini bütün icaplarını gözde tutarak bu vecibelerden birinin veya bu muameleye ait hususî vecibenin ihlâl edilmiş olup olmadığına bakılmak lâzımdır. Zira; bir muamele bizatihi kanuna veya nizamaya uygun olabilirse de vazifenin icaplarına muhalif de olabilir.

Muamele, kafi veya nihai bir muamele olabileceği gibi tasdik veya kabule muallâk, kontrola tâbi bir muamele de olabilir.

Aynıyle muamelenin ehemmiyetli olup olmamasında da fark yoktur.

Rüşvet, sonradan yapılacak bir muamele için verilir alınabileceği gibi, evvelce yapılmış bir muamele için de verilir alınabilir. İtalyan Ceza Kanununda bu iki hal ayrı ayrı tasrih edilmiştir.

Rüşvet muameleyi yapmak için olacağı gibi yapmamak, tehir etmek için de olabileceğinden bunlardan biri calı diğeri hakiki rüşvet halini ikfisabeder.

Rüşvet, verilen veya vâdedilen para, veya sair menfaattir. Para veya menfaatin rüşvet mahiyetini haiz olması da lâzımdır. Para veya menfaat, zatı itibariyle maksada elverişli olsa bile rüşvet olarak kullanılmak arzu ve iradesi olmadıkça rüşvet mahiyetini iktisabedemez. Bu sebeple rüşvet mefhumunda biri objektif, diğeri sübjektif olmak üzere iki mahiyet ve mâna vardır.

Objektif noktadan, fiil ile rüşvet arasında (münasebet) ve (asgari nisbet) bulunması iktiza eder.

Memur tarafından yapılacak olan ve yapılmış bulunan muamele ile hediye arasında objektif bir münasebet bulunmazsa veyahut bunlar arasında (kâfi derecede asgari bir nisbet) yoksa, yani muameleye göre verilen şey ehemmiyetsiz ise rüşvet mahiyeti yoktur denebilir.

Sübjektif noktadan ise rüşvet verenin şahsî bir menfaati ile rüşvet vermek arzusu mevcut bulunmalıdır. Bilmukabele rüşvet alan da verilen şeyin rüşvet olduğunu bilmelidir. Memurun yapacağı ve yaptığı muamele ile ita edenin doğrudan doğruya veya dolayısıyla şahsî menfaati yoksa rüşvet mevzuubahis olamaz. Zira ancak elde edilmesi ümit edilen bir menfaat için rüşvet verilir alınır. Muamelede menfaati olmakla beraber veren de açık veya kapalı surette rüşvet arzu ve iradesi mevcut bulunmaz da meselâ hakikaten fahriye olarak verilmiş veya bir borç ödenmiş ve yahut da bir ihtiyacın def'i için yardım şeklin-

de verilmiş olur ve memur da verilen şeyin rüşvet olduğunu bilmemiş bulunursa ortada rüşvet fiili yoktur.

Aynıyle memur yapacağı bir muameleyi; rüşvet almak için değil de merhamet, dostluk gibi hissi bir sebeple yapmağı vâdederse, böyle bir anlaşmada bir cürüm yoktur. Yapılacak muamele zatında meşru ise, memur rüşvetten mes'ul edilemez. Şayet kanun ve nizama muhalif bir muamele ise mukabilinde rüşvet olmadığından fiile bu madde tatbik olunamaz. Hâdise belki vazifeyi suiistimale veya diğer bir suça vücut verebilir.

Rüşvet sayılacak italar: Aşağıda izah edilen esaslara dayanarak, bir itanın rüşvet teşkil edip etmiyeceğini kolayca tâyin mümkün olabilir.

Nezâket hediyeleri: Sırf nezâket eseri olarak verilen küçük hediyeler, yiyecek, içecek şeyler, sigara ve emsali değersiz maddeler rüşvet sayılmaz. Zira bunların takdimi, az çok bir alâkadan mütevellit dahi olsa nezâket eseri addedilmek lâzım gelir. Aksi halde bütün nezâket hediyelerinin samimiyetinden şüphe edilmek icabeder ve samimi olmıyan her şey de suç teşkil etmez.

Fahriye olarak verilen hediyeler: Madalya, kılıç vesaire gibi şeref için verilen şeyler de rüşvet sayılmaz. Zira bir hürmet, muhabbet ve takdirin izharı yolunda hediye edilen bu kabil şeyler ya verenin menfaatine göre yapılacak veya yapılmış bir muamele ile bir münasebeti yoktur veya memurun vazifesine müteallik muamele sebebiyle olsa dahi gayesi rüşvet değil takdir ve tahsindir. Meselâ yolcuları bir kazadan kurtaran veya greve rağmen treni menziline sevk ve isâl eden makiniste hediye olarak bir şey verilmesi gibi.

Bunlar mânevi takdirin maddi şekilde izharı nişaneleri olduğundan rüşvet sayılamaz.

Para vesair. menfaat: Rüşvet para vermek veya vâdetmek menfaat temin veya vâdeylemekle mümkün olur. Burada mevzuubahis olan para mefhumuna yalnız sikke, kâğıt para dahil olmayıp diğer âmme itibar senetleri de dahildir.

Menfaat: Memur için hukukan kıymeti haiz bir faide temin eden her türlü mal, memurun şahsı veya mameleki için herhangi bir avantajdır. Binaenaleyh şunlar menfaat şıayılır:

Bir şey hediyesi; bir şey mübadelesi, bir iskonto ırası, tediye vâdesinin veya borç mühletinin temdidı; bir alacağın kapatılması, bir meskende bedelsiz veya noksan bedelle oturulması, bedelsiz veya noksan bedel ile yiyecek, gıvecek, erzak ve eşya tedariki, diğır tarafından bedeli verilmek üzere hayatın sigortalanması, mükâfat veya ikramive kazandırılması, terfi edilmesi, izin verilmesi, ünvan, rütbe, nişan kazandırılması.

Dostluk temini gibi favdalar bu tâbire dahil olamaz. Aynı veçhile cinsî veya bedü haz temini favda mefhumuna dahil değildir. Lâkin bir fahisenin bir memura bedelsiz nefsinı teslim eylemesi menfaat mefhumuna girer. Zira ödenecek para tasarruf edilmiştir.

Mevzuubahîs menfaatin mühim veya cliz'i olmasında fark vaktur. Lâkin müsamaha ile bakılan nezâket hedive- leri fahrive olarak verilen hediyeler menfaat tâbirine ithâl edilmemelidir. Herhalde vait muayyen bir menfaate taallük etmek lâzım velin, gavri muavven, havalı bir vait olmamalıdır. Buradaki menfaat yabancı bir devlet tarafından ünvan, rütbe, nişan tahsisat tevcihi hallerine de şâmildir. Eğer bu devlet meselâ Türkive ile harp halinde değilse bunların müsaadesiz kabulü diğır şartları da bulunduğú takdirde rüşvet mahiyetini alır. Lâkin bu devlet Türkiye ile harp halinde ise bunların kabulü hem 144 üncü madde mezkûr suçú meydana getirir hem de rüşvet mahiyetini haiz ise suçlarda maddi içtima husul bulmuş olur.

Verilen veya vâdedilen şeylerde rüşvet mahiyetinin mevcut olup olmadığının tetkiki: Verilen veya vâdedilen menfaatte rüşvet mahiyetinin mevcut olup olmadığını tesbit etmek lâzımdır. Her meseleye göre işe bakan hâkim, onu takdir eder. Bu takdir aleyhine müracaat olunamaz. Hâkim suçluların müracaat ettikleri rüşvet şekli üzerinde serbest takdire mâliktir.

Almak veya kabul etmek: Suçu işlemek için âmme vazifesi ifa edenin, kendi veya başkası için; rüşvet alması veya vâdi kabul etmesi lâzımdır.

Herhalde rüşvet, âmme vazifesi ifa eden tarafından bilinerek ve serbest irade ile alınmak veya kabul edilmek lâzımdır.

İrade ve bilgi: Memurun verilen şeyi maddeten hem alması, hem de bunun rüşvet namıyla olduğunu bilerek ve serbest iradesiyle alması icabeder. Şayet memura posta, tren vasıtasıyla veya diğer bir şekilde bir hediye gönderilmiş ise, rüşvet olarak almak istemediğini isbat etmiş olmak için, masrafını deruhte ederek gönderene iadeye mecbur tutulmazsa bile salâhiyetli makama ihbara mecburdur.

Vait: Doğrudan doğruya yapılabileceği gibi bir şahıs tavfit edilerek de icra olunabilir. Vaadin şeklinde ehemmiyet yoktur. Vait edeni ifaya mecbur kılacak herhangi bir revüde olabilir. Hatta bu akdin sekli üzerinde durmağa da mahal yoktur. Zira akit esasen kanuna muhalif bulunmakla bătıldır.

Kanun vait ve taahhüt kabul etmekten bahis ettiği için memur, kendi teşebbüsüyle kendisine bir şey vâdettirmemiş olmalıdır. Zira böyle olursa şahıs vâde icbar ve ikna edilmiş olacağından suç rüşvet olmayıp irtikâp olur.

Kendi veya başkası için; memurun rüşveti kendi veya başkası için almış olmasında fark yoktur. Su halde rüşvet, memurun kendisine veya kendisi için başkasına veya başkası için kendisine veya her ikisine verilebilir. Üçüncü şahıs icabına göre şerik vaziyetini alabileceği gibi hâdiseye yabancı da kalabilir. Bilmemezlik gibi.

Üçüncü için kabul vâki olmuş ise, rüşvetin mevcudiyeti için, memur indinde hedivenin rüşvet, mahivetini haiz olması, lâzımdır. Memurun, üçüncü için veva üçüncüye verilen hedive veya edilen vaitden sahsen bir fayda elde etmesi (oğlunun bir taahhüdeni, bir borçtan kurtulması gibi) icabeder.

Mette'an'eh ifası lâzım gelen bir muamele için ita olu-

nan şey rüşvet olduğu gibi, kanunen veya nizamen veya hükmen tâyin edilmiş miktardan fazla bir şey vermek, vâdetmek veya kabul eylemek dahi rüşvettir.

Suçun işlenmesi: Suç, rüşveti reddetmek vazifesi yapılmamak suretiyle işlenir. Devlet idaresine karşı olan vazifeyi ihlâl etmekten ibarettir.

Suçun işlenme anı: Memurun kendi veya başkası için rüşveti aldığı veya vâdi kabul ettiği andır.

Rüşvet evvelce ifa edilmiş bir muamele için ise rüşvetin alınması ile suç işlenmiş olur. Böyle bir muamele için vait kabul etmek İtalyan kanununa göre cezayı müstelzim olamaz.

Mukabilinde rüşvet alman muamele ister evvelce yapılmış ve ister yapılacak olsun, suç rüşvet almak veya kabul etmekle tekemmül etmiş olur. Yapılacak bir muamele dolayısıyla failin rüşveti aldıktan veya kabul ettikten sonra muamelenin yapılmış olmasında ehemmiyet yoktur.

İleride yapılacak bir muamele dolayısıyla vâdin kabulü halinde vait muamelenin ifasıyla meşrû olsa dahi mes'uliyeti bertaraf olunamaz. Zira burada suçun işlenmiş olması için vâdi kabul etmek kâfidir.

Râşinin vâadini ifa etmesinin veya etmemesinin dahi bir kıymeti yoktur.

Âmme vazife veya hizmeti ifa edenler tarafından suçun teşebbüs hali kaideten mümkün değildir. Çünkü bir vâdi kabule teşebbüs etmek hali tasavvur edilemez. Bir hediye almağa teşebbüs hali tasavvur edilse bile böyle bir teşebbüs suçun işlenmesi demektir. Şey almak ile vait de kabul edilmiş olur. Lâkin evvelce yapılmış bir muamele için teşebbüs hali mümkündür. Çünkü suçun işlenmiş olması için rüşvetin alınması lâzımdır.

Memurun fertten talebi üzerine ferdin red eylemiş bulunması teşebbüs sayılmaz. Zira burada rüşvet değil irtikâp fiili vardır. Yalnız verilen şeyin .alındığından bahisle kabul edilmiyerek pazarlığa girilmesi teşebbüs hali de olabilir.

Suçun ruhî unsuru: Kasittir. Yani ifa etmiş bulundu-

ğu veya edeceği memuriyet vazifesine müteallik bir muamele için haksız surette rüşvet olarak kendi veya başkası için para veya sair menfaat aldığını veya bu yolda bir vait kabul ettiğini bilmesi ve istemesidir.

Cali irtışada maznun olan memurların ekserisi bilerek veya istiyerek yanmadıklarını iddia ederler. Lâkin hâkim, maznunun ahlâkî halini göz önüne alarak tahkikatın vereceği kanaate göre hakikati kolayca anlayabilir.

Bir başkası için rüşvet almak veya vait kabul etmekte, memurun, bu fiilden şahsî bir menfaati bulunması lâzım geleceğini hatırdâ tutmak lâz'ımdır. Zira aksi halde kasıt bulunmayacağı gibi rüşvetin objektif unsuru da bulunmamış olur.

II — Pasif irtışa:

Âmme hizmeti ifa eden tarafından vazifesine ait bir muamelevi yanmamak veya tehir etmek vevahut vazife vecibelerine muhalif olarak icra evlemek için kendi veya başkası namına nara veya sair menfaat almak veya bu bapta vâdi kabul eylemek hakiki pasif rüşvettir.

Hakiki pasif irtisamın faili kimdir? İtalyan kanunu yukarıda vazılı 320 nci maddesine göre fail, yalnız âmme vazifesi ifa eden demidir. Âmme hizmeti ifa eden de fail olabilir. Hattâ gayri hakiki irtışada olduğu üzere âmme hizmeti ifa edenin devlet veya âmme müessesesinde müstahdem bulunmakta olması da meşrut değildir.

Meselâ.: Türkiye tarafından hariçte, devlete müteallik iş görmeye memur edilen kimselerin millî menfaate zarar verecek tarzda mevdu vazifelerine sadakatsizlikleri hâdisesine rüşvet de karışırsa hakkında hem rüşvet maddeleri, hem de muaddel 138 inci maddenin 3 üncü fıkrasında mevzuubahis (yabancı memlekette devlet işlerini görmeye memur edilenlerin sadakatsizliğine) mütedair hükümlerin tatbiki lâzımgelir. Zira burada hakiki içtima vardır. Kanunun iki muhtelif hükmü ve birbirinden ayrı iki menfaati ihlâl edilmiştir ki bunlar birbirlerini teşdit sebebi dahi değildirler.

Gayri pasif rüşvette kanun memurun hayasız tama-

hım tenkil etmeyi istihdaf eder. Burada vazifeye ihanet mevzuubahis değildir. Yalnız haksız olarak bir şey almamak için devlet tarafından vaz'edilen memnuniyete riayetsizlik tecziye edilmektedir.

Hakiki pasif irtışada ise hem bir şey almak memnuniyeti ihlâl edilmekte, hem de vazife vecibelerini ihlâl veya ihlâli vait eylemek suretile devlete sadakatten inhiraf olunmaktadır. Kanun, bu iki şekli ihlâli tecziye eylemiştir.

Hakiki pasif rüşvet suçunun mevzuu âmme vazife veya hizmeti ifa eden tarafından ya ileride yapılacak veya evvelce yapılmış gayri meşru fiillerdir.

İleride ifa olunacak fiiller: Kanun âmme vazife veya hizmeti ifa edeni gayrimeşru bir muamele için para vesair menfaat almak veya bunların vâdini kabul etmekten men eylemektedir. Bu suç, hakikaten bu fiilin tahakkuk etmesini istilzam etmez. Çünkü cürmün tekemmülü için böyle bir iş zımında rüşvet anlaşmasının vukuu kâfidir. Nitekim kanun mürteşi ile râşi arasında gayri meşru bir işin yapılması için evvelâ bir anlaşmanın mevcudiyetini kabul etmektedir.

İşin gayri meşru olması da lâzımdır. İş mefhumuna hem vazife vecibelerine mugayir muameleler, hem de vazifenin ihmali yani terki veya tehiri dahildir.

Rüşvet mevzuu olan muamele: Müteakip hâdiselerle meşru surette terk veya tehir edebilir. Lâkin esasen memurun vazifesini ihlâl vâdi mühim ise bu terk veya tehirin mes'uliyeti kaldırmaması icabeder.

Âmme vazife veya hizmeti ifa eden vazife vecibelerine ait bir muameleyi terk veya tehir eylemek (ihmal ve terahi) için rüşvet aldıktan sonra, o muameleyi terk veya tehir eylemez ise bu fiille yalnız hakiki rüşvetten mes'ul olup dolandırıcılıktan mes'ul tutulamaz. Zira kanun suç mevzuu olan fiili neticeye kadar isal mecburiyetini aramamıştır.

Vazife vecibelerine muhalif bir muamele için rüşvet: Vazife veya hizmet vecibelerine muhalif bir muamele ifası için dahi rüşvet alınabilir. Anlaşmak vazife icaplarına

muhالیf bir muameleye taallük ettiğinden burada mevzuu- bahis olan muameleler daima gayri meşru muamelelerdir. Böyle olan muamelelerin ise aslında veya şeklinde kanun veya nizama mugayeretini aramağa mahal yoktur. Çünkü vazife vecibesi itibariyle zahiren meşru görünen muamelelerin ifası esas olduğundan bâtil veya diğere sebeple muteber olmayan bir muamelenin kasten icrası vazife icaplarına muhalif muamele yapmak demektir.

Takdir hakkının istimal olunduğı vazifeler: Vazife vecibesine muhalif olan muamele, o vazifeyi tanzim eden hukuki kaideler veya tebliğ ve tamimlere muhalif olabileceğı gibi, takdir hakkının istimalini icap eden muamelelere de taallük edebilir. Memur bir işe karar verirken, o işin objektif icaplarına veya takdir hakkının kullanılmasını müstelzim gaye ve maksada muhalif bir tarzda hareket edebilir.

Salâhiyeti tecavüz: Vazife vecibelerine işin maddesi itibariyle (vazife) ve muntika itibariyle (salâhiyet) dahi dahil olduğundan memur bu mânadaki vazife ve salâhiyeti tecavüz suretiyle de suçu işleyebilir. Binaenaleyh memurun o muameleyi icra vazifesi cümlesinden olup olmadığını veya salâhiyeti dahilinde bulunup bulunmadığını araştırmağa mahal yoktur. Çünkü muameleyi vazife ve salâhiyet harici icra etmek dahi vazife vecibelerine muhalif muamele ifa eylemek demektir. Elverir ki bu muamelenin memur tarafından yapılması mümkün bulunsun.

Vazife vecibesinin umumiyet ve hususiyeti: Vazife vecibesi sadakat, itaat, gizlilik, nezaret gibi umumi mahiyeti haiz olabileceğı gibi muayyen bir muamelenin icrası gibi hususi bir mahiyeti de haiz olabilir. Her iki takdirde de arada bir fark yoktur.

İnzibati kaideleri ihlâl: Mevzuubahis muamelenin gerek disiplin kaidelerine muhalif olmasında ve gerek mahiyeten suç teşkil eden bir fiil olmasında da fark yoktur.

Âmme vazife veya hizmeti görenin müteakip hareketi: Vazife vecibelerine muhalif bir muamele için rüşvet anlaşması yapıldıktan sonra, âmme vazife veya hizmetini

görenlerin vazife vecibelerine uygun bir tarzda hareket etmesinde veya hiç bir harekette bulunmasında fark yoktur. Memur, bu hareketiyle râşiyi iğfal etmiş ise, yine hakiki irtışadan mes'ul olup meselâ dolandırıcılıkla mes'ul tutulmaz.

Âmme vazife veya hizmeti gören, karşılığını alacağı ümidine düşerek veya düşmiyerek gayrimeşru bir muamele ifa etmiş veya meşru bir muameleyi terk veya tehir etmiş olabilir. Lâkin sonradan karşılık alırsa fiili rüşvet değil irtikâp mahiyetini alır. Eğer evvelce bir anlaşma vaziyeti vuku bulmuş ise (ki bu şarttır.) para ve menfaat vâdi bertaraf, gayrimeşru bir muamelenin ifasından veya meşru bir muamelenin terk veya tehirinden sonra Dorcun yerine getirilmiş olup olmadığının da ehemmiyeti yoktur.

Hakiki pasif irtışanın maddî unsurları: Bu unsur, âmme vazife veya hizmeti ifa edenin vazifesine müteallik bir muameleyi terk veya tehir eyemek içm veyahut vazife vecibelerine mugayir mr muamele uası içm aeum veya başkası namına para vesair menfaat alması veya bu baptaki vâdi kabul etmesi veyahut da vazife vecibelerine muhalif hareket ettiği için veya vazifesine müteallik bir muameleyi terk veya tehir etmiş bulunduğu için kendi veya başkası namına para vesair menfaat almasıdır.

Alman şey: Alman hediye veya kabul olunan vait istikbalde yapıması kararlaştırılan gayrimeşru bir muamele için bir rüşvet vasfını haiz olması lâzımdır.

Yapılacak veya tehir olunacak muamelelerde râşinin hediye vermesi veya vermek vâdi, mürteşinin yapmak, terk veya tehir etmek fiillerine tekabül etmesi lâzımdır. Burada iki taraflı bir akit vardır.

Fail, vâki İsrar ve tavsiye veya ricaya mutavaatla sırf arkadaşlık, akrabalık veya merhamet duygularıyla yapmak, veya terk veya tehir etmek vâdinde bulunmuş ise, veyahut da terk veya tehir etmiş ise başka bir suç olur. (Memuriyet esrarını ifşa gibi).

Almak: Para veya sair menfaati almak keyfiyeti yukarıda izah edilmiştir.

Vait: ifa edilecek muamelelere müteallik wait âmme vazife veya hizmeti görenlere karşı icra edilirse suçtur.

Evvelce yapılmış muameleler dolayısıyla yapılan wait tecziye olunamaz. Kanun ibaresinde vâdi kabul ederse tâbiri istimal edilmiştir. Bundan memurun kendi teşebbüsü neticesinde kendine bir şey vâdettirmiş olmaması lâzım geleceği anlaşılır. Wait teşebbüs neticesi yapılmış ise râşiye vâde icbar veya ikna eylemiş olacağından fiil irtikâp olur.

Rüşvetin hedefi: Verilen veya vâdolunan rüşvetin doğrudan doğruya memur tarafından veya başkası tarafından alınmasında veya kabul edilmesinde fark yoktur.

Suçun işlenmesi: İleride ifa edilecek muamelelerde âmme vazife veya hizmeti ifa edenin bilmukabele gayrimeşru bir muameleyi yapacağını taahhüt etmesi üzerine kendi veya başkası namına para veya sair menfaati aldığı veya vâdi kabul eylediği anda suç işlenmiş olur.

ifa edilmiş muamelelerde ise âmme vazife veya hizmeti ifa edenin rüşveti aldığı andır. Wait kabul etmesi tecziye olunamaz. Maamafih hiç bir vakit bir zararın husul bulmuş olması matlûp olmadığından ileride ifa edilecek muameleler dolayısıyla vukubulan rüşvette gayrimeşru muamelenin fiilen yapılmış olması meşrut değildir.

Râşinin vâdii tutup tutmamasında bir ehemmiyet olmadığı gibi mürteşinin de taahhüdünü yerine getirip getirmemesinde fark yoktur. Mürteşinin anlaşmadan sonra hediyeği râşiye iade eylemesi veya onu ibra eylemesi de suçluluğu izale edemez.

Rüşvetin irtikâbından sonra hâdis olan fiiller, tahfif veya teşdit sebebi olabileceği gibi içtimada sebep olacak ayrı bir suç teşkil edebilir.

Teşebbüs: Kaideten âmme vazife veya hizmeti ifa eden için teşebbüs derecesi yoktur. Çünkü ya kabul eder veya etmez. Yalnız vâdi kabul etmekle de suç tamam olmuş olur. Sonraki pişmanlık suçu bertaraf edemez. Eğer kabul etmezse suç da yoktur.

Maamafih, teşebbüs derecesi hiç de yoktur denemez. Meselâ râşî ile mürteşî arasında yapılacak anlaşma, ivazda uyuşulmamak sebebiyle tehir edilmiş ise, burada teşebbüs derecesi mevcuttur.

Suçun ruhî unsuru: Rüşvette ruhî unsur kasittir. Yapılacak işlerde kasit, para veya sair menfaatin alınmasında vadin kabul edilmesinde ve bu alış veya kabul edilişle vazife vecibelerine mugayir bir muamele icrası veya tehir veya terki taahhüt edilmesindedir.

Evvelce yapılmış bir muamelede ise para vesair menfaat almağı istemek ve vazife icaplarına mugayir bir iş yaptığı veya terk veya tehir eylediği için karşılık kabul ettiğini bilmektir.

Pasif rüşvette âmme vazife veya hizmeti ifa edeni vazife vecibelerine muhalif bir muamele icrasına bağlamak için veyahut evvelce ifa edilmiş bir muamele için râşinin bir şey verdiğini veya vâdeylediğini bilmesinde ve yahut vazife vecibelerine muvafık bir muamele dolayısıyla bir şey vermek veya vâdeylemek lüzumuna kani bulunmasında ehemmiyet yoktur.

Râşinin aleyhine delil elde etmek için şeyin alınmasından veya vâdin kabulünden sonra fiilin ihbarı halinde, bu ihbar âmme vazife veya hizmeti ifa edenin kasti olmadığına, yani onda böyle bir arzu ve iradenin yokluğuna delâlet eder.

Fail râşinin talebini ifa etmemek maksadiyle de olsa verilen şeyi alır veya vâdi kabul ederse suç tekemmül etmiş olur. Zira suçun tahakkuku için failin müteakip fiilleri icrasına lüzum yoktur. Failin bu tarzda hareketi dolandırıcılık sayılmayıp rüşvet sayılır.

İleride yapılacak muamelelerde de râşinin maksadının ehemmiyeti yoktur. Râşî kendi menfaatini istihdaf edebileceği gibi başkasına zarar vermek gayesini de tâkip edebilir. Lâkin râşî maksadını elde etmiş ise bu hal teşdit sebebi olur.

Aktif rüşvet: Râşinin irtikâp eylediği suçtur. Burada herhangi bir kimse râşî mevkiinde bulunabilir. Hattâ ken-

dişi irtışada bulunmıyarak diğlerini irtışaya sevkeden âmmе vazife veya hizmetini ifaya memur olan da aynı rolü oynıyabilir.

Burada kanunun himaye eylediğı şey, âmmе vazife veya hizmeti görenleri rüşvetin haricî sebeplerine karşı muhafaza etmek, rüşvet teklif veya vâdini tecziye suretiyle râşiyi korkutarak memurları onun iğfaline kapılmaktan meneylemektir.

Aktif irtışa maddî suçlardandır. Bu suçun işlenmesi anı râşinin âmmе vazife veya hizmeti ifa edeni suç teşkil eden fillerden birini işlemeye ikna eylemiş olduğı andır.

Râşi, mürteşiyi rüşvete mütedair fillerden birini işlemeye ikna eylemiş ise suçun icrasına müteallik bütün hareketleri yapmağı da ikna etmiş demektir. Şu halde âmmе vazife veya hizmeti görenin yapacağı bir iş için veya bir muameleyi terk veya tehir için, veyahut vazifesine muhalif bir muamele yapmak için rüşveti kabul ettiğı anda râşinin suçu tamam olmuş olur. Kabul anından sonra hadis olan vakıaların ehemmiyeti yoktur. Yani murteşının sözünü tutmuş olup olmamasında, râşinin vâdini yerme getirip getirmemesinde bir fark yoktur. Ancak râşinin maksadı hasıl olmuş ise teşdit sebebi teşkil eder.

Râşinin teşebbüs derecesi ise, râşi tarafından yapılan teklifi derhal reddedilmiş veya ihbar mansadiyle zahiren kabul edilmiş olduğı andır. .Lakın teklifin kat'ıyyen reddedilmesi kâfi olmayıp şu şartların da vücudu lazımdır. Râşinin ikna maksadından başka fiilî ve hakiki bir harekette de bulunması icabeder. Yani sadece İsrar, rica kifayet etmez. Fiilen para ve sair menfaat teklif etmesi de lâzımdır. Ancak para ve menfaatin miktar ve mahiyet itibariyle tâyin edilmiş olmasına mahal yoktur. Ciddi olması ve imkânsız bulunmaması iktiza eder.

Âmmе vazife veya hizmeti ifa eden tarafından edilen teklif veya vâdin rüşvet olarak yapıldığının bilinmesi lâzımdır. Bu sebeple, memuru rüşvete sevk için bir üçüncü ikna edilmiş olup da bunun tarafından memura teklif derneyan edilmemiş ise teşebbüs yoktur.

Teklifin yapılması tarzında ehemmiyet yoktur. Söylemek, yazmak, söyletmek, yazdırmak, para veya bir zarf göndermek, evza ve etvariyle işaretle bulunmak, parayı masa üzerinde unutmuş gibi davranmak gibi hareketler kat'i ve sarih surette râşinin maksadını ifhama salih oldukça kâfidir.

KÖYÜN VE KÖYLÜNÜN İHTİYAÇLARI (Sular)

Fahri TOKMAKÇIOĞLU
Mahalli idareler Köycülük Daire
Başkanı

Köyün ve köylünün ihtiyaçlarının başında (su) gelir. Denilebilir ki su konusu; memleket dâvasının önemlileri arasındadır. Bugünkü kanun mevzuları ile su hakkında duyulan ihtiyaçlar giderilmemekte ve çıkan anlaşmazlıklar halledilememektedir. Onun için, uygulanmakta bulunan mevzulara temas edilirken görülen noksanların nelerden ibaret olduğunu ve çareler arasında nelerin bulunacağını etüdümüze katmağı faydalı gördük.

Sular; yer yüzünde veya yer altında ya daimî veya vakit vakit akar veya durgun bir halde bulunur. Mahsus kanunları ile özelliğı kabul edilen sularla, gerçek ve tüzelkişilik mülkiyetinde bulunan sulara (özel sular); bunun haricinde kalanlara da (kamu) suları denir.

Sular; içme ve sulama suları diye ikiye ayrılır. Biz burada daha ziyade bağ, bahçe, tarla ve arazi, çeltik sulamasına yarayan sulardan bahsedeceğiz.

1329 tarihinde toprak ve tarlaların sulanması ve bu hususta kurulacak tesislerin işletilmesi için çıkan (Ameliyatı İskaiye ve İşletme Kanunu) ile, sularla ilgili diğer kanunlara kısaca bakılırsa; Ameliyatı İskaiye Kanunu suların dağıtımına, bölümüne ve akıtılmasına yarayan vasıtalarından, kanal, yedek, ağızlık, savacık, avgın ve tahliye şebekelerinden bahsetmekte ve bunları etraflı bir şekilde târif etmektedir. Gerçek kişiler; kendilerine ait olan veya yakınında bulunan arazide ark açmak isterlerse; bu konuda gereken tedbirleri almağı ve başkalarına zarar verilmemesi için belirtilen esaslara ve açılacak bu arklar dolayısıyla genel kanal ve sulama tesisatına karşı tesbit edilen hususlara uymağı mecburdurlar. Gerçek ve tüzelkişi-

lerin sulama işlerinde birbirlerine karşı olan hukuk ve vecibeleri sözü geçen kanunun 9 uncu ve müteakip, sulama işlerine ait çıkacak anlaşmazlıkların mahkemelerce ne şekilde görüleceği ve bunlara ne miktar ceza verileceği 21 inci maddeleriyle açıklanmıştır. 21 - 31 inci maddeleri genel sulama işlerinin devletçe işletilmesine ait işlemlerden ve bu maksadı tahakkuk ettirmek için kurulacak teşekkül ve kullanılacak organlardan bâhistir. 4 üncü bölüm su işlerinde kanunun gösterdiği esas ve şartlara riayet etmeyenler veya bunlara aykırı hareket edenlerle başka birine zarar verenlere mahkeme kararıyla hükmedilecek cezaları göstermektedir. 38 inci madde sulama işlerinin bir müteşebbise veya şirkete de verilebileceğini âmirdir. Bu halde: Şirket veya müteşebbisler tarafından tâyin edilecek memurların keffiveti tâyini hükümet tarafından tasdik edildiği ve kendilerine işe başlamadan önce yemin ettirildiği takdirde bunların düzenleyecekleri tutanaklar hilâfi sabit oluncaya kadar mahkemeler tarafından muteber addolunur.

Köy arazisiyle, bahçelerinin sulanmasına mahsus açılmış ve yapılmış kanal ve çayları temizlemek ve tâmir etmek üzere sulama hakkına mâlik olan arazi ve bahçe sahiplerini mükellef tutmaya vali, kaymakam veya bucak müdürünün yetkili bulunduğunu anlatan (Kur'a arazisi ile bahçelerinin İskasına mahsus kanal ve çayların sureti tathir ve tâmiri hakkında) 1334 tarihinde kabul edilen kanunla da; ancak su kanal ve arklarının temizletileceği, gerekli tâmirin yapılacağı, mükelleflerin kendilerinden istenen iş ve-paraya yapacakları itirazların idare heyetlerince dinlenip nihai karara varılacağı belirtilmiştir. Masraflardan hissesine isabet eden miktarı vermekten çekinen arazi sahipleri tarafından Tahsili Emval Kanunu hükümleri uygulanır. Eğer; veremiycek kudrette oldukları anlaşılanlar varsa bunların borçları ödeme kudretlerine göre bes yıl içinde ödenmek üzere muayyen taksitlere bağlanır. Köylüler tarafından müştereken kullanılmakta olan (Kehrizler - Küçük arklar) m temizlenme ve tâmir masraflarının da ortaklardan tahsil edileceği kanunun 5 inci

maddesinin hükmü icabıdır.

3039 sayılı Çeltik Kanununun sular hakkındaki hükümleriyle çeltik komisyonlarına şu ödevler verilmiştir: A: Çeltik ekecekler bu komisyonlardan izin almağa mecburdurlar. Onun için komisyonlar yağışlı ve kurak yıllarda çeltik ekimine ayrılacak alanı çeltik ekmek isteyenlerin miktarına göre tâyin edecekler, bu tâyin üzerine suyun dağıtılmasını idare ve icabında su nöbetlerini düzene koyacaklardır.

B: Eğer iki ilçeyi ilgilendiren araziler içinde çeltik ekilecekse çeltik alanlarının genişliği ve alanı sulayan arkaların uzunluğu her iki komisyon tarafından araştırılacak ve nöbetler konulacaktır.

C: Çeltik komisyonları kesik sulama yapılan yerlerde her çeltik tarlasının suyunun ne zaman kesileceğini ve tekrar ne zaman verileceğini tesbit edip mutemet heyete bildirecekler, mutemet heyet suların tesbit edilen zamanlarda ve saatlerde kesilmesine bakacaktır. Kanunun 8 inci maddesine göre: Su taksimi ve sıra işlerinde çeltikçiler arasında herhangi bir anlaşmazlık, dirliksizlik çıkacak olursa, bu, mutemet heyet yani köylerde ihtiyar heyeti tarafından düzeltilir. Mutemet heyetin kararına razı olmayanlar çıkarsa çeltik komisyonuna başvururlar, komisyonun vereceği karar kesindir. Çeltik ekmek için izin almak isteyenlerden sular kime ait olursa olsun on ar başına otuz kuruştan 60 kuruşa kadar para almağa mahallî komisyonlar yetkilidir. Köylerin ortamalı olan sularından gerek köylüce ve gerek birine satılmak suretiyle çeltik yapılabilmesi için ilk önce köy derneğince karar verilmesi şarttır. Çeltik komisyonunun; bir tarım memuruna çeltik yapılacak köyde yeni açılacak çeltikliklerin diğer ürünlerin (mahsullerin) sulanmasına zarar vermeyeceğine dair inceleme yaptırıp bir rapor almadıkça izin veremeyeceğini 13 üncü madde tasrih etmiştir. Şahısların mülkü olan çeltiklikler içinde kaynak bulunsa dahi bu suların Çeltik Kanununa göre düzeni ve kontrolü çeltik komisyonlarına aittir.

Kanunun 16 ncı maddesi: Kullanılan suyun çeltiğe

akıtılması veya çeltikten boşaltılması sırasında geçeceği tarla, bahçe veya başka mülk sahiplerinin rızaları alma- mazsa çeltik komisyonuna başvurulacağını, komisyonun uzlaşmada bulunacağını ve ilgililere bildirileceğini, komisyonun kararına karşı mahkemeye başvurulacağını; ancak bu gibi hallerde mahkemenin kararına kadar komisyonun kararı üzerine gidileceğini anlatmaktadır.

Suların sevk ve idaresi ve bunun gibi hususlar hakkında konulan yasaklara aykırı gidenlerden on liradan elli liraya kadar hafif para cezası alınır; para cezaları, il ve ilçelerde vali ve kaymakamların başkanlığı altında ziraat odası başkanı, ziraat müdürü veya memuru, bayındırlık mühendisi veya fen memuru, sıtma mücadele başkanı veya hekimi, bunlar yoksa il sağlık ve sosyal yardım müdürü, ilçelerde hükümet tabibi ve çeltik ekimiyle uğraşanlardan birinin de bulunacağı çeltik komisyonları tarafından verilir. Eğer Tarım Bakanlığının çeltik ekimi uzmanı olan yerler varsa bu uzman da üye olarak komisyona katılır. Verilen cezalara karşı kanunun 20 nci maddesine göre ilgililerin yedi gün içinde mahallî sulh yargıçlığına itiraz hakları vardır. Yalnız yapılacak itiraz, verilen kararın yürütümünü durduramaz. Eğer sulh yargıçlığına herhangi bir aksi karar verilirse bu kesindir. Alınmış olan cezalar geriye verilir. İstihdam edilen su korucularına karşı vazifelerini yaptıkları sırada suç işleyenler hakkında Ceza Kanununun devlet memurları aleyhinde suç işleyenlere dair hükümlerinin uygulanacağı 33 üncü madde tarafından tesbit edilmiştir.

Ekin, tütün, keten, kenevir, pamuk, bostan, domates, gibi muhtelif surette kendilerinden veya parçalarından veya mevcut ürünlerinden istifade edilen bütün bitkilerle; fındık, kestane, zeytin, limon, portakal, fıstık, elma, armut, kayısı, kiraz, dut gibi aşılı veya yabani yemişli ağaçlarla; meşe, şimşir, söğüt ve bunlar gibi yemişsiz -orman anlamına girmeyen- ağaç ve ağaççıkları, ziraatte kullanılan sapan, pulluk, tırmık, düven gibi ziraat işlerindeki araçlarla boyundurluk, zincir gibi vasıtalar, harman, ma-

kinesi, orak, çayır makineleri gibi bilûmum makine ve bunların parçaları büyük baş, küçük baş, kümes hayvanları, arı kovanları, ot, çayır, saman ambar, ağıl, ahır, su arkları, setler, hendekler, çitler, duvarlar, pınarlar, çeşmeler, kuyular, bunlardan su çıkarmaya yarayan vasıta ve bütün benzerleriyle, sun'î ve tabii çayırları korumak üzere 1941 tarihindenberi uygulanmakta bulunan 4081 sayılı Çiftçi Mallarını Koruma Kanununun 7, 8, 10 ve 31 inci maddeleri sularla ilişkindir. Bu maddelere göre suların ekinlere ve yollara yanacağı tahribatı önlemek üzere gereken tedbirleri aramak ve almak; su arkları, hendekleri, tarla, bağ ve bahçe yollarını tâmir etmek koruma meclislerinin vazifeleri cümlesindendir. Koruma meclisi görevini köylerde ihtiyar heveti görür. Su arkları yapılırken koruma sandığından hiçbir para ödenmez. Bu ve bu gibi işlerde, ilgililer arasında sudan, arktan, hendekten istifade nisbetinde ve yerin geleneğine uygun olarak sarf edilen para taksim ve tahsil olunur.

Bu işler görülürken para veremeyen, bedenen çalışmak isteyenler olursa; bunlar çalıştırılır ve ayrıca para alınmaz. Koruma ve ihtiyar meclisleri tarafından tarla yolları, su arkları, sınır hendeklerinin; set ve bentlerin ne durumda olacaklarına ve nasıl korunacaklarına dair alınacak tedbirler, sonradan yapılacak teklifleri murakabe heyeti inceleyerek bu bapta gereken tedbirleri belirtmek ve yasaklar almak yetkisini haizdirler. Koruma ve ihtiyar meclisleri tarafından kesin olarak verileceği kanunda tasrih edilmeyen kararlar aleyhine ilgililerin kararın kendilerine tebliğinden itibaren on gün içinde murakabe heyetine müracaat ve itiraz hakları vardır. 31 inci maddeye göre de: İl merkezinde valinin idare mensupları arasından seçeceği bir zatın (mektupçu, jandarma komutanı veya emniyet müdürü); ilçelerde kaymakamın başkanlığı altında tarım, veteriner müdür veya memurlarıyla, belediye meclisi, ticaret, sanayi ve ziraat odaları ile birlikte müştereken gizli oyla seçilen beş kişilik bir üyeden mürekkep olacak olan murakabe heyetlerinin; su yolları ve arkları ile,, setler, hendekler hakkında aldıkları tedbir ve koyacak-

ları tembih ve yasaklara aykırı harekette bulunanlardan koruma meclislerince bir liradan beş liraya kadar hafif para cezası alınır. Bu cezaya tebliğ tarihinden itibaren on gün içinde murakabe heyetine itiraz olunabilir.

Şehir, kasaba ve köylerin kamu ihtiyaçlarını sağlamağa yarayan suların tedarik ve idaresi hakkında çıkarılan 831 sayılı Sular Kanunu ile bu kanunun hükümlerini genişleten ve 1935 tarihinde yayımlanan 2659 sayılı kanunda yukarıda sözü edilen kanunlardan daha etraflıca sular hakkında izahat ve hüküm bulunduğu görülmektedir. Bu iki kanunla umurun ihtiyacına mahsus suların temin ve yürütümü; belediye teşkilâtı olan yerlerde belediyelere, köylerde ihtiyar heyetlerine bırakılmıştır. Gerçek ve tüzelkişilere ait olup sahiplerine gelir sağlayan suların umurun istifadesi düşünülerek belediyelerce kamulaştırılmasına 831 sayılı kanunun üçüncü maddesi cevaz vermiştir. Köylerde su temini için yapılacak işlemleri aynı kanunun 6 ncı maddesi şöyle anlatmaktadır: (Köyün hayalî ihtiyacı için getirilmesi zarurî bulunduğu taktirde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının muvafakati alınmak şartıyla köyün bağlı bulunduğu kaymakamlıkça icabeden su kamulaştırılır.) Buna göre bir suyun kamulaştırılabilmesi için: 1 - Köyün hayat ve sıhhati ile ilgili ve zarurî bulunmalı. 2 - Su köyün sınırının dışında olmalı. 3 - Köy ihtiyar heyetinin kararı üzerine il tarafından belirtilen dilek ve gerekçe Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından beğenilmeli, 4 - Köyün bağlı bulunduğu kaymakam veya valinin kamulaştırılması istenen suyun kamu faydası olduğuna dair ihtiyar heyetince verilen kararı kanuna göre tasdik etmeleri lâzımdır.

Kamulaştırma hakkında verilecek kararla, diğer takdirî ve itiraz yolları üçüncü maddede belediyelerce (kanuna tevfikân yapılır) denildiğine göre köyler için de Köy Kanunu ve İstimlâk Kararnamesi hükümlerine göre olması icabedeceği kanaatindeyiz.

2659 sayılı kanun; daha ziyade belediye ve köylerin mâlik oldukları ortak sulardaki intifa payları ile bu gibi

suların ne şekilde istihkak sahiplerine tevzi edileceğine bunun için hangi belge ve teamüllere uyulacağına dair hükümleri kapsamaktadır. Ortakla idare edilecek sular; şehir, kasaba ve köylerde Belediye Kanunu hükümlerine göre kurulacak birlikler vasıtasıyla idare edilir. Anlaşmazlıklar zuhurunda veya mevcut geleneklere uyularak idare edilememesi veya birlik kurulamaması takdirinde en büyük mülkiye üstünün (vali, kaymakam) kararı ve ilgililerden çoğunluğun isteği üzerine ortak sular için birlik kurulur. Ortak sularından ne suretle istifade edileceğini tesbit etmek ve payları ayırmak üzere belediye komisyonu, ihtiyar heyeti ve muayyen hisseli gerçek ve tüzelkişilerce ayrı ayrı seçilecek birer üye belediye başkanlığının reisliği altında toplanarak bir komisyon kurulur ve bu komisyon tarafından işler görülür. Eğer bu komisyona üye göndermek istemeyenler olursa kanunun 5 inci madesinin 2 nci fıkrasına göre bu üyeyi mahallin mülkiye üstü seçer ve gönderir. Bu komisyonların çoğunlukla verdikleri karar muteberdir; kararların köy ve belediye odalarında asılması, ilânı ve ilgililere tebliğ edilmesi mecburidir. Tebliğ tahriren olacaktır. İlgililer; komisyonun kararlarına karşı kendilerine tebliğinden başlamak üzere 15 gün içinde il veya ilce idare heyetine yazılı itirazda bulunabilirler. Su anlaşmazlıklarına ve bunlardan doğacak şikâyetlere karşı kanun yapıcısı çok önem verdiği için yapılacak itirazların her işten önce incelenip halledilmesine dair 5 inci madde ile idare heyetleri mecburî kılınmış ve bu hususta gerekli yetki de verilmiştir. İdare heyetlerinden çıkacak kararlarla, gününde itiraz olunmayan ve idare üstü tarafından onamlanmış kararlar kafidir. Herhangi bir İdarî işle veya kararlarla tesbit olunan intifa payına razı olmayanlar bulunursa bunlar ayrıca mahkemeye de başvurabilirler. Yalnız; mahkemece verilecek karara kadar mevcut durumun muhafaza edileceğini yani mahkemece aksine kesin bir karar verilinceye değin komisyonun kararlarının uygulanacağını 5 inci maddenin son fıkrası tasrih etmiştir. Birlik iştirak hisselerini ilgililer para olarak ödemeyerek ve işe bedenlen katılacaklarını bildirirlerse bunların çalış-

tığı günler hesaplanıp iştirak payından sayılabileceğini 6 ncı maddenin son fıkrası kabul etmiştir. İlgililer birliğin tesbit edeceği masraf miktarına kendilerine tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde o yerin idare heyetine yazılı olarak itiraz edebilirler; idare heyetinin verdiği kararlar kesindir. İçme su kaynakları ile su yollarını korumak amacı için ihtiyar meclisleri tarafından yasaklar konulabilir. Su yolları belediye sınırı dışında kalsa bile bu yolları bozan, tahrip eden çıkarsa konulan yasaklara uyularak belediye komisyonu bunlara ceza vermek yetkisini haiz olduğu gibi bu cezayı birlik idare heyeti de verebilir. Bir kolaylık olmak ve birliğin yaşamasını sağlamak bakımından yapılan masrafa iştirak paylarını ödemeyenler hakkında Tahsili Emval Kanununun hükümlerinin tatbik edileceği açıklanmıştır.

Köy Kanununda sulardan yalnız altıncı madde bahsetmektedir. (Bir kaç köy arasında müşterek olan sıvat, sulak ve pınar gibi yerler eğer bir köy sınırı içinde kalıyorsa o köyün malı olmakla beraber diğer köyler de eskisi gibi istifade ederler. Bu gibi müşterek yerler hiç bir köy sınırı içinde kalmıyorsa buralardan istifade eden köylerin müştereken malı olup her köyün sınır kâğıdında bu haklar yazılır ve müştereken koruyup eskisi gibi istifade ederler)

Medenî Kanunumuzun 668 inci maddesi su yollarının başkasının arazisinden ne yolda geçirileceğini göstermektedir. Buna göre: Su yolunun başka yerden geçirilmesi imkânsız veyahut çok masraflı mucip olursa; gayrimenkul sahiplerinin uğrayacakları zarar peşin olarak ödenmek şartıyla o arazinin üstünden ve altından su yolları geçirilebilir. Su yollarının ıslâh edilmesi 678 inci maddedeki kaideye göre olur. Toprağın ve su yollarının ıslâhı gibi şeyler ancak birçok mâliklerin iştirâkiyle yapılır. Bunun için mevcut arsa ve arazinin yarısından fazlasına sahip bulunan ve adetçe mâliklerin üçte ikisini teşkil eden kimseler tarafından karar vermek lâzımdır. Bu karara diğerleri de ittibaa mecburdurlar.

Bir gayrimenkulun işletilmesine yarayan veya orada oturanlara lüzumlu bulunan kaynaklar başkaları tarafından kesildiği veya pislendiği takdirde mümkün olduğu kadar eski halin iadesini istemek 681 inci madde ile ilgililere verilmiş bir haktır. Kaynaklar birleştirildiği taktirde her mutasarrıf kendisine düşecek payın sudan evvelce gördüğü istifade nisbetinde olmasını isteyebilir. Kendisine hiçbir faydası olmayan veyahut değerleriyle nisbetsiz bir şekilde az faydalı olan kaynak, çeşme veyahut ırmakların kamu faydası için diğer çeşme ve kaynaklara su tedariki ve suya müteallik diğer işler için tam bir tazminat karşılığı olarak sahiplerinden kamulaştırılabileceğini 684 üncü madde göstermektedir.

Mevcut ve yürürlükte bulunan kanunların sulara temas edilen yönleri belirtilmeye çalışılırken bir realite üzerinde durmadan geçemeyeceğiz. O da: Bu kadar mevzuat karşısında acaba hangi sebep ve âmillerden ötürü sular yüzünden acıklı olaylar çıkmakta ve anlaşmazlıklar uzayıp gitmektedir?.

1 — Kurak mevsimlerde ve yazın sıcak günlerinde mevcut suların ihtiyaçlara yetmemesi; 2 - Yurdumuzdaki akar ve durgun sulardan lâikiyle istifade edilmek üzere kurulmuş olan tesis ve teşkilâtın azlığı veya yokluğu; 3 - Tarlaları, bahçeleri sulamak üzere kesin ve adâletli su cetvelleri ile taksiminin yapılamaması veya uygulanamaması; 4 - Mevcut arklardan herkesin istifade edememesi, yeniden mecra açılmak istenildiği takdirde arazi sahiplerinin suların arazilerinden geçirilmesini kabul etmemeleri; 5 - Arazi, bağ, bahçe sulama keyfiyetinin eskidenberi yapılagelen geliş güzel tevziata istinat ettirilmesi ve bunda yapılan ısrar; 6 - Akan suya bitişik arazinin genişletilmek suretiyle açılmış olan arkin kapatılması; 7 - Sulanan tarlaların veraset, satış ve sair dolayısıyla birçok şahıslara geçerek bölünmesi ve bunların ayrıca sudan istifade etmek istemeleri; 8 - İhtiyar kurullarının istifade şeklini ve süresini kendi görüşlerine göre ihtiyaç kale alınmaksızın zaman zaman değiştirmeleri; 9 - Arazi ka-

dastrosunun yapılmaması; 10 - Mahkemelere intikal eden su dâvalarının geç olarak neticelendirilmeleri; 11 - Hülâsa: Suyun azlığı, su vasıtalarının yokluğu veya yetersizliği, zirai asayişin arzu edildiği şekilde işlememesi, insanca ve mahsulca birçok kayıplara malolmasını sonuçlandırmakta ve acıklı vak'alara sebep ve âmil olmaktadır.

Acaba; akar, durgun hatta taşkın sulardan toprağımızı istifade ettirmek için ne gibi çarelere başvurulursa ümitli ve faydalı olur: A) Memleket dâvalarının önemlisi olan su işlerini kökünden halletmek ve her sene bu yüzden ölen, yaralanan ve birbirlerine hasım olan kişilerin adetlerim azaltmak; susuzluk yüzünden kuruyan, meyve veremeyen mahsul ve ağaçları kurtarmak; azgın ve taşkın sular yüzünden ekilen binlerce dönüm araziyi baskından, tahribattan korumak için devlet su konusunu çalışma plânlarının önüne almalıdır ve yakın senelerde su, kendisi gibi saf, temiz, ferahlatıcı bir hale sokulmalıdır. Bunun için de yukarıda anlatmaya çalıştığımız mevzuattan başka âm ve şâmil niteliği haiz bir kanunun uygulama alanına çıkarılması, beklenilmesi güç olan işlerdendir. Yalnız çıkacak kanunda suların idaresi devlete bırakılırken mahallî mahiyette, mahallî takdir ve icaplara uyulması zarurî olan işlerde mahallî teşkilât ve elemanları da görevlendirmek, yetkili kılmak şarttır. B) Devlet tarafından kurulacak teşkilâtta istihdam edilecek memura, teknisyene, personele ve bunların ihtiyacı olan lojman, ev, mefruşat ve saireye bürokrasinin icabı olarak muazzam masraf yapılmasından kaçınılmalıdır. C) Uyandırıcı ve önleyici sosyal adâlete uygun cezalar kabul edilmelidir. D) Köyler, köylerle belediyeler, özel idareler, kurumlar ve devlet arasında tüzelkişiliği haiz kamu birlikleri kurularak mahallî küçük su inşaat ve idaresi bu birliklere bırakılmalıdır. Devlet ancak ferdin ve birliklerin yapamayacağı, başaramıyacağı büyük inşaat ve bunun idaresini ele almalıdır. E) 831, 2659 sayılı Sular Kanunu ile, Ameliyatı îs- kaiye, Taşkın Sular, 4801 Çiftçi Mallarını Koruma, 5871 Sıtma Savaşı, Belediye, Köy, Özel İdare, Türk Medenî Ra-

nunların sular hakkındaki hükümleri göz önünde bulundurularak bütün bunların çıkarılması zaruri ve faydalı olan kanunla uzlaştırılması yani formüle edilmesi vakıalara, hakikatlara uygun düşer.

Batı ülkelerinde bugünün ve geleceklerin tarımsal alanda gözükecek gelişme ve değişmelerin yaratacağı feyizli semerelerinden aynı yolu tâkip ederek köylüyü dolayısıyla Türk çiftçisini istifade ettirmek zorundayız. Bir an önce köylünün ekonomik, mali cephede kalkınması çabuklaştırılmalıdır. Bunun için kurtarıcı ve nurlu yolu zaman kaybetmeden aşıp amaca doğru dev adımları ile yürümek duyulan ihtiyaç ve zaruretlerin tabii neticeleri olduğu unutulmamalıdır. Bu da efradını câmi ve ağıyârın mâni (Sular) Kanununun Büyük Millet Meclisinden çıkmasına bağlıdır. Şunu tekrarlamak isterim ki: Şehir ve köylerde faal nüfusumuzun % 82 si ziraatle uğraşır. Sanayi ve ziraatte ileri olan memleketlerde ise toprakla meşgul olan köylülerin nüfusa nisbetleri Belçika'da %19,1, Fransa'da % 38,3, İtalya'da % 43,3, Yunanistan'da % 53,7, Türkiye'de % 76 dır. Nüfusumuzun % 82 sini toprağa bağlı olarak görüyoruz. Çiftçi topraktan kazanır, geçirir ve aldığı mahsullerle İnsanî ve medenî ihtiyaçlarını sağlar. Bundan ötürü su siyasetinde başarının ne derin ve ne mühim bir safha göstereceği üzerinde uzun uzadıya durmağa lüzum yoktur.

Çıkarılmasını istediğimiz kanun uzar veya malî imkânsızlıklarla tedvinine girilemezse; bu takdirde, anlattığımız kanunların bugünkü tatbikatla anlaşılan noksanlarını ve işlerde beliren zorlukları gidermek üzere tâdil edilmeleri gerekir. Sular bahsinde ilk plânda ele alınacak konu, mülkiyettir. Gerçek kişilere ait sular üzerinde cebrî tasarrufa gidilemeyenler için Sular Kanunundaki kamulaştırma hükümlerini biraz daha genişletmek lâzımdır. Mülkiyet ihtilâflarının hallinde Medenî Kanun hükümlerinden ayrılmamak şartıyla bu işin mahkemelerin tetkik ve kararlarına bırakılması adâlete daha uygun düşer. Suların tesbit ve tescili hususunda isabetli hükümler

vazedilmelidir. Bilhassa intifa hususundaki anlaşmazlıkların hallinde kesin bir sonuca varmak için bir taraftan il veya ilçe idare kurullarına karar verme yetkisi tanınmakla beraber son itiraz mercii olması gereken Danıştay dışında adli mahkemelere de gidilmesi için hükümler vaz edilmesi yerinde olur. Suların taksimi, dağıtılması ve sair için konulacak esaslara göre iptidaen veya itirazen verilecek kararlara riayet etmeyenlerden idare kurullarınca intibahı sağlayacak bir ölçüde ceza verilmelidir. Bu cezaların tahsili ve lüzumu halinde artırılması, vermeyenlerin ve mükerrirlerin ceza paraları hapse tahvil edilmelidir.

Bir köyün veya şehrin içme veya sulama suyu yoksa bu köyün veya şehrin ihtiyaç derecesi takdir edilerek sınırları dışında veya içinde bulunan içilmeye yarar nitelikte olan sular ve diğer sular il veya ilçe idare kurullarının kararıyle köye veya şehre getirilmelidir. İdare kurullarının bu kararlarına karşı ancak üst idare kurullarına ve Danıştay'a kadar itiraz kabul edilmelidir. Gerek içme sularından ve gerekse sulama sularından hasıl olacak gelirler ve bu sulardan istifade edenlerden alacak ücretler köy ihtiyar heyeti veya belediye meclisleri tarafından tesbit, il veya ilçe idare kurulları tarafından tasdik edilmelidir.

Bir defaya mahsus olmak üzere her ilçede, kaymakamın başkanlığı altında sağlık, tarım, veteriner, bayındırlık, tapu müdürü ve sular mühendisi veya fen memurlarından müteşekkil bir heyet ilçe dahilindeki her köye giderek yanlarına o köyün bağlı bulunduğu bucak müdürü ile ihtiyar heyetini de alarak su işlerini düzenleyecek bir karara varılmak üzere incelemelerde bulunmalıdırlar. Bu incelemelere dayanarak idare heyetlerinden verilecek kararlar beş yılda bir yenilenmek üzere ilgililere itiraz hakkı da tanınmalıdır. Köy hududu içinden çıkan veya köyden geçen suların halkın istifadesine mütesaviyen taksiminin temini için de şu esasa göre hareket etmek âdilâne olur: Müstahsiller her yıl ekecekleri türlü ürünlerinden ötürü suya ihtiyacı olan tarlalarının dekar miktarını, mevkiini,

sınırını ve ürünün cinsini gösterir bir beyannameyi köy ihtiyar kuruluna verirler. Bu suretle köylerin su ihtiyacı yukarıda teşkilini düşündüğümüz kurul tarafından tayin ve tesbit edilirken herkesin yani her müstahsilin ferdin suya olan ihtiyacını da köy ihtiyar heyeti her müstahsilin ürününü sulayabileceği gün ve saatinin ne olacağını belirtir. Bu saat ve günleri gösterir cetveller köyde ilân edilir. Müstahsillere bu cetvellere karşı bağlı bulundukları idare kurullarına on gün içinde itiraz hakkı verilmelidir, idare kurullarının kararı kesin olup sulama işlerine karşı koyanlardan ihtiyar kurulu kararı ile ceza alınmalıdır. Mükerrirler bulunduğu takdirde mütecavizler derhal mahkemeye verilerek hapis cezası görmelidirler.

Birinci İdareciler Kongresinin tetkikinden geçirilmesi için hazırlanan Köy Kanunu tasarısında sular hakkında 442 sayılı kanunda bulunmayan hükümlerden 14 üncü madde vardır. Bir ilçe dahilinde bulunan iki ve daha ziyade köylerin su ve sulama ihtiyaçlarını sağlayacak suların düzenlenmesi ve dağıtılması o ilçe idare kurulunun vermiş olduğu karara göre yapılacağı söz konusu geçen madde anlatmaktadır. Eğer o köyler bir ilçeyle ilgili ayrı ayrı ilçelere bağlı iseler tanzim işi il idare kurulu tarafından görülür. Maddenin ikinci fıkrasına göre de iki ve daha fazla illerin köylerini ilgilendiren suların tanzim ve tevziini İçişleri Bakanlığı ile Bayındırlık Bakanlığı müştereken düzenleyip illere bildireceklerdir. Suların tevzi ve taksimi hususunda çıkacak anlaşmazlıkları sırasıyla yine yukarıda belirtilen merciler halledeceklerdir.

TERCÜMELER

ÇİN'DE İLK KÜLTÜR HAMLESİ

GEORGE KENT

*New Leader' den ihtisar
edilmiştir.*

*Milyonlarca zavallı cahil nihayet
okul yolunda bulunuyor.*

Çeviren: **Hayri EKE**

Yayın Müdürü

Dahilde hüküm sürmekte olan inanılması güç hercu- merce, harblere, haydutluk ve astronomik enflasyonlara rağmen Çin, modern cemiyetimizin belki de en büyük terakkisini tesis edecek elan bir tecrübeye girişmiştir.

Birinci Dünya Harbinden sonra Jimmy Yen adında genç bir Çinlinin teşviki ile Fransa'da mütevazi bir hareket belirdi. Yale yüksek okulu mezunlarından olan Jimmy Yen harb esnasında bu parlak mevzuda hizmet etmeyi genç hıristiyanlar cemiyetine teklif etmiştir. Bu genç, amele taburlarında askerlik hizmetini yapmak üzere Fransa'ya gelmiş olan Çinli amelelere okuyup yazma öğretmeyi düşünmüştü. Askerlik hizmetinde bulunanların ailelerine gönderdikleri mektuplarını yazmak ve kâtiplik yapmak Yerdin mükellef olduğu diğer ödevleri arasında idi. Yen'in öğretmeyi düşündüğü basit bir alfabe Çin lisanındaki kırk bin harfi öğretmekten daha ezici bir gayrete mütevakkıf bulunuyordu.

Yen en çok kullanılan kelimelerden bin harf seçti. Mütevazi Çin ameleleri o harfleri derhal öğrenebiliyorlardı. Çalışmalarından dikkate değer bir sonuç elde, ediliyordu. Yapılamayacak şeyi onlara yaptırmak mümkün olacak mı idi? Jimmy Yen Çin'e avdet ettiği zaman arkadaşları ile bu tedris usulünü, bu yığınların yetiştirilmesi hareketini organize ettiler.

Kalkınma hareketini idare eden onlar evvelâ büyük şehirlerden işe başladılar. O sırada bir aristokrat Çinli Ho-pei ilinin Tinghsien ilçesinde tecrübelerini tâkip etmek üzere onları dâvet etti. Bu ucu bucağı bulunmayan Çin hinterlandı içinde yaşayan milyonlarca varlığın yetişmesi için aradıkları bir fırsat oldu. Pekin’de bir içtima akdettiler. Altmış mütefekkir profesör ve üniversite doktoru kârlı işlerinden ve konforlu evlerinden vazgeçerek bu harekete katılmağa karar verdiler.

Jimmy Yen orada, gayretlerimizi tahakkuk ettiren bir şey var dedi. Köylüleri bulundukları sefaletten kurtarabilmek için yalnız okutmak kifayet etmezdi. Zira onlar ilân edilen yeni tarım metodlarına, kendilerini murabahacıardan kurtaracak olan mütেকabil yardım sandıklarını ve hiç olmazsa iptidai sıhhat şartlarına muhtaç idiler. Fakat biz çok daha yüksek bir hedefe ulaşmağı tahayyül ediyoruz. Kütleye muhtariyeti, camianın yüksek menfaati için şahsî mes’uliyet mefhumunu telkin etmek istiyoruz. 1929 da tahsil, yaşamanın maddî şartları, sağlık ve muhtariyet esasları gibi dört noktayı ihtiva eden bir programın tatbikine girişildi.

Tinghsien’de âlimlerimiz bambudan veya kerpiçten yapılmış penceresiz küçük kulübelerde yaşıyorlardı. Bundan daha berbat ikametgâh tasavvur edilemezdi. Yağmur yağdığı vakit yollar bir çamur deryası haline geliyordu, işin başlangıcından itibaren sert bir muhalefetle karşılaştılar. Menfaatlarının tehlikede olduğunu gören murahabacılar ve mutavassıtlar uzun elbiseli olan bu ıslâhatçılara ve onlara vazifelerinde refakat eden hastabakıcılarına karşı iftiralarda bulundular. Fakat onlar iyi idare ettiler.

Yalnız Tinghsien ilçesi içinde dörtyüz binden fazla öğrenci bulunuyordu. Azami öğretmene sahip olmak için profesörler öğrencilerini, diğerlerine öğretebilecek vasıfta yetiştirdiler. Böylece onların bilgileri adamdan adama, köyden köye yayılan bir daire içinde gittikçe genişledi. Onların yıllık bütçeleri ancak 1000 dolardı. Buna rağmen defterlerini ve kitaplarını sür’atle tedarik ediyorlardı. Metot-

larını ıslah ederek tahsil müddetini üç seneye, sonra onse- kız aya indirmeye muvaffak oldular. Bu suretle öğrencilerin masrafı da altı dolara indirildi.

Kursların sonunda, kadın erkek “Mezun Öğrenci Dostluk Cemiyeti” halinde toplandılar. Umumi meydanlara hoparlörler koyarak radyo yayını yaptılar ve diğer köylerde aynı usulü tâkip eden birer öğretmen oldular. Bir bambu kamışının iki ucuna asılmış olan sepetlere koydukları kitapları omuzlarında köyden köye dolaştırıp tesis etmiş oldukları kütüphanelerdeki ciltlerle trampa ettiler.

Aynı zamanda tababet de yaptılar. Bir misâl ile zikretmek için:

Tetanostan ölen yeni doğmuş çocukların ekserisinin göbek kordonları cahil ebeler tarafından paslı makaslarla kesiliyordu. Dostluk cemiyeti üyeleri bunlara âletlerin kaynatılması lâzım geldiğini öğrettiler. Her köyün bir içme suyu kuyusuna mâlik olmasını da temin ettiler. Sâri hastaları tesrit ettiler. Çiçek ve kolera aşılı tatbikine teşebbüs ettiler.

Yen enternalarmı (hastahanelerdeki hizmetlerini) köylerde ve zirâî merkezlerde ikmal ettiren tıp okullarına sahip oldu. Hsien iicesi merkezinde 50 yataklı bir hastahane ve bu ilçe dahilindeki her divizyonda doktoru ve asistanı bulunan birer klinik tesis ettiler.

Dostluk cemiyetinin birer üyesi olan bu tıp okulları öğrencileri köylerde doktorun yerine kaim oluyorlardı. Her gün çiftlikteki işlerini bitirdikleri zaman ekseriya ya bir dam altında veya bir samanlıkta tesis ettikleri kabinelerini açıyorlar, orada yaralara pansuman yapıyor, kırık ve çıkıklar yerine koyulup sarılıyor, hastaların dereceleri alınıyor, ağır hastalar da ya kliniğe yahut hastahaneye kaldırılıyordu. Bu sıralarda Yen’in şakirdi umumi hıfzısıhha üzerine konferanslar veriyordu. Bu fikir Japon harbi esnasında ordu tarafından yeniden tatbik edildi. Bu, son zamanlarda bütün sivil Çin halkı için şâfi bir tedbir olmaktan ziyade önleyici bir tedbir olarak tatbik edildi.

Çin köylüsü eski göreneğe çok bağlıdır. Yeni ziraat ve

hayvan yetiştirme usullerinin ona kabul ettirilmesi çok müşküldür. Böylece alelâde tavukların yumurtladıkları yumurtadan iki misli fazlasını yumurtlayan tavuk cinsini ıslah etmiş çiftçiler bulunduğu gibi meselâ Ying gibi (Siz okumuşlar tabiatıyla mucize yaratabilirsiniz) diyen bir çok çiftçiler de mevcut idi. Ying dostluk cemiyeti üyesi olan komşusu Fong'u yine bu cemiyet üyeleri tarafından ıslah edilmiş bir tavuk cinsini kabul etmeğe ikna ettikleri güne kadar geleneklerine istinad eden hareket tarzından vazgeçmedi. O vakit her şey değişti. Fong eğer muvaffak oldu ise Ying neden olmasın. Fakat delegeler bunlara kalkınmak arzu ediyorlarsa tavuk tedarik etmeden evvel okuyup yazma öğrenilmesi lâzımgeldiğini anlattılar.

Yığınların tahsil ve ilerleme hareketini idare edenler bir defa onlara gösterilmiş olan bu yolda köylülerin ne derece terakki ve tefeyyüze kabiliyetli olduklarını görmekten hayrete düştüler. Bu kalkınmaya sarfedilen bir dolar yerine halk para veya malzeme vermek veyahut bedenen çalışmak suretiyle yüz mislini verdi. Tinghsien'de Yen'in delegeleri 8 okul inşa ettiler. Halk da kendiliğinden 472 okul binası yaptı. Modern ziraat metotlarını tatbik eden bir köylü arazisinin randımanını % 45 arttırmak suretiyle 1 buğday istihsal etti.

Jimmy Yen 1928 de Birleşik Amerika'ya bir kaç defa seyyahat yapmağa fırsat buldu. Ona (Yale) Üniversitesinin (Honoris Gausa) doktor Unvanı tevcih edildi. 1943 de Henry Ford ve Albert Einstein gibi zamanımızın en maruf şahsiyetleri yanında adı zikredildi. Bazı müteşebbisler ve hususi şahıslar onun faaliyeti ile alâkadar olarak tecrübelerine devam imkânını temin için kendisine 500.000 dolar verdiler.

1937 de Yen okulundan diploma olarak çıkanların miktarı 80.000 e ve tarım kredi sandıklarının adedi de yüzlere balığ olmuştı. Bu olayları görmek için Çin'e tehacüm vâki oldu. Köylerine avdet etmiş olan sekiz yüzden fazla insan oralarda merkezler tesis ettiler, fakat son harb çalışmayı durdurdu.

Yen “Çok şükür ki Çin büyük bir memleketdir” dedi.

Harb sahasından gayrikabili mürur dağ mâniaları ile tecrit edilmiş olan uzak garbi cenubideki sahada hem hudut diğer iki il’e iltihak etmiş olan Se Tchouen’de en geniş ve en zengin bir arazi parçası bulunmaktadır Kadın erkek nüfusu 120 milyona foâliğ olmaktadır. Burası küçük çiftliklerin ve küçük san’atların bulunduğu bir memleketdir.

1946 da Yen ve mesai arkadaşları 5.000.000 nüfusu

kapsayan 11 ilçeyi birleştirip bir valilik ihdas etmek suretiyle yeni bir tecrübeye teşebbüs ettiler. Bu ilçelerden biri olan (Bishan) ı bu bölgenin modern bir merkezi haline getirdiler. Bu hareketin müstakbel şefleri olan organizatörler 30 mütehassıs ile kadın erkek takriben 50 öğrenciden ibaretti.

Öğrenciler çok erken (yani gün doğmadan) kalkarak çiflik işine başlamadan ister ambarda, ister bir avluda açılmış olsun okullarına giderler. Öğretmen mevcut öğrencilerden lâlettayin birini seçerek işe başlar.

Wang sen iyi görüyor musun? Çiftçi:

— Evet efendim diye cevap verir.

— Bu kitabı iyi görüyor musun?

— Evet efendim.

— Neden bahsettiğini bana söyler misin?

Wang mahcup bir vaziyet alır öğretmen devam eder;

— Gözlerin var lâkin körsün, seni tedavi etmek lâzımdır. Söyle bana adını yazmasını biliyor musun?

Öğretmen, modeli çizer ve Wang iri elleriyle benzerini yapmağa çalışır. Birinci ders saati sonunda Wang adını yazmasını öğrenir, lâkin bir alay kelime su kovasına benzer. En geç bir ay içinde Wang köy yolunda komşularına gazetenin bir sütununu ancak okuyabilecek ve sonra hepsini okuyacaktır.

Sınıf takriben 500 harf öğrendiği zaman öğretmen küçük bir konuşma yapar. Tahsilin öğrenileni başkalarına öğretmek ve yaymak için yapıldığını izah eder. Civar köylere (Tao - Sheng) - yani talebeden hoca sıfatıyla gönde-

rilmek üzere öğrencilerin en iyilerinden beşini seçmelerini öğretmen, sınıfa tavsiye eder. Tao - Sheng hava alan bir ambarda yahut bir dostunun evinin bir odasında serbest bir lokal bulur ve yeni bir sınıf çalışmaya başlar. Okuma çağında 12 yaşındaki bir çocuğun babası yerinde olan insanların önünde onlara kendisi ile müsavi gibi muamele etmesi dikkati çeken unutulmaz bir manzara arz etmektedir.

Okula gidenler yalnız erkekler değildir. Tacir karıları da dersleri takip ederler. Köylü kızlar aynı zamanda onlara harfleri öğretirler. Çocuk talim ve terbiyesinin (bakımının) a, b, s, sine vukuf hâsıl ederler.

Neticeler şimdiden görülüyor. Mahallî hususiyetler cemiyet mefhumuna yerini terk ediyor. Çinliler iskân şartlarını İslah ve vatanperverlik hislerini yükseltmek için klüpler tesis ediyorlar. Gençlerin tahsil ve terbiyesinde en büyük kazancı temin eden işte bu çocuklardır. Meselâ Ho-Pi- en muhitinde altı ay içinde cahil gençlerin sayısı yarı yarıya azalmış, okullara devam eden çocukların miktarı da 367 den 1635 e yükselmiştir.

Pamuklu mamulâtı vaktiyle meşhur olan Bishan köylü dokumacılar imalâtta kullandıkları lüzumlu ipliklerini bile satın alamıyacak kadar fakirdiler. Kalkınma hareketini idare edenlerden Sun Lien Chuan onlara iki teksitil (iplik) kooperatifi kurmalarını teklif etti. Buna ancak asgari üç tezgâhı olan dokumacılar iştirak edebileceklerdi. Matlûp olan diğer bir şart da hepsinin okuyup yazma öğrenmeye mecbur olması idi.

Her kumaşın topu 40 yarda uzunluğunda 60 parmak genişliğinde ve parmağı 60 iplik olacaktı. Tüccarların pek çok takdir etmiş oldukları bu standarzasyon Çin'de bir yenilik idi. Bütün aileler çalışmaya başlayarak iki ayda 787 top kumaş imâl ettiler. Bu imalâttan kooperatif için 1000 dolar safi kâr ve 900 dolar ücret aldılar. Temettüden % 20 sini tahsil ve terbiyeye, % 10 unu bir klinik tesisine ve bakiyesini sermayenin itfasına tahsis ettiler.

Müteakiben en yakın ilçelerden gelen çiftçi ve dokumacı grupları bu avantajdan faydalanmalarını istediler.

Her köyün bir okul yapmağa mecbur olduğu onlara bildirildi. Derhal ağaçlar kesildi, tuğlalar yapıldı; başak sapları toplandı. Bu onların heyecanını harekete getiren bir haldi. Hakikaten bütün dokumacıların muhtaç oldukları iplikleri nereden satın almak mümkün olacaktı.

Tchoung-King Devlet Bankası Direktörlerinden Sun

300.000 dolarlık bir istikraz rica etti. Banger ona hayretle baktı, istediği bütün (il) in ihtiyacı olan bir para idi. Yapılacak teşebbüs hakkında bir anket açtı. Bununla beraber fevkalâde lehte malûmat aldı. Direktör merkezden (Nan- king) den kredi açılması için müsaade istedi. Altı hafta içinde tediye etmiş olduğu para Çin için bir rekor teşkil ediyordu. Şimdi birçok kooperatifler faaliyet halindedir. Bishan'da bir boya ve kumaş apare fabrikası inşa edilmiştir.

Bâtıl itikatlara bağlı olan Çinlilerin matem âyinlerinde yaktıkları kaba küçük kareli sarı kâğıtlar üç ilçe içinde 200 atölyede imâl ediliyor. Mütchassislar şimdi kitap ve gazete kâğıdı imâlini onlara öğretmektedirler. Bundan sonra kooperatifler tesis olunacaktır. Şu şartla ki her şeyden evvel daima okullar açmak lâzımdır.

Kooperatif usulü ile ziraati tevsi etmek zamanı gelmişti. Eski rejime göre bütün köylüler hâsılâtın yüzde elli yahut yetmişini arazinin icar bedeli olarak pratikman ödüyorlardı.

1946 dan sonra hükümet hâsılâtın âzami yüzde otuzunun arazi icarı olarak tâyinini tahdit eden bir reform tesis etti. Toprak alabilecek durumda olan çiftçilere talip oldukları toprağı satmak mecburiyeti konuldu. Kalkınma hareketini idare edenlerin bir broşürü yeni kanunu tanıttı. Parası olmıyan köylü lâzım olan parayı nereden bulacaktı, yalnız bir tek yerden kendi kooperatifinden, kooperatif toprağı satın aldı çiftçi de bedelini yavaş yavaş ödedi. Sun Yat Sen'in (Toprağı işleyenlerin toprağına sahip olmaları icabeder) formülü bu tedbir ile yavaş yavaş kuvveden fiile çıkarıldı.

Diğer memleketlerde bu neticeye vâsıl olmak için cez-

rî bir istimlâk yolu tecrübe edildi. Lâkin memnuniyet verici bir netice elde edilemedi. Bu hal Çin’de tedricen gelişti. Yığınların tahsil ve terbiye hareketi büyük bir terakki bu şule getirdi. Orada sivil harb olmasaydı bu hareket bugün memleketin her tarafına yayılacaktı. Bugün bile 60 milyondan fazla adam bu programdan istifade etmektedir.

İdareciler Çin Milletini otoriteye ve lüzumlu sermayeye mâlik olabilmek için iyi beslenmiş, sıhhatli ve bilgili bir millet haline getireceklerine kanidirler. Bu hareket şimalde hâkim olan komünizme karşı müessir surette mücadele etmeğe kabiliyetli bir ideoloji hali arz etmektedir. Bundan başka ferdiyetçi olan Çinliler bu doktrinden nefret duymaktadırlar. Kızıl bayrak altında yer almış olan Çinliler ancak ümitsizlikle hareket etmektedirler. İşte bu ümitsizliğe düşürmek suretiyledir ki firarileri tekrar ordu saflarına şevke imkân bulmaktadırlar. Bu nevi mücadele harb meydanlarında değil fakat pirinç tarlalarında kazanılır.

Onesko bütün Çin’de yapılmış olan büyük tecrübeyi dünyanın her tarafına yaymaya Yen’i dâvet etti.

Yen: “Dünyanın takriben dörtte üçü gıdasız, elbisesiz, hasta, melcesiz veya ümitsiz cahil insanlardan mürekkeptir” dedi. Bunlar içinde zamanımızın dinamizm ve idealini temsil eden milyonlarca genç vardır. Müzayaka içinde bulunanlar ve bilgidен mahrum olanlar yarma esaslı şekil verebilecek bir kuvvet teşkil etmektedirler.

Onlara kâfi bilgi ve kendilerine kalkınma imkânları verilebilirse dünya sulhü ve dünya yapımı için lüzumlu olan hayatî eleman olabilirler.

Daha iyi bir halk ve daha müttekâmil bir insanîyet vücuda getirmeğe imkân veren vasıta bize arzedilen bu kitlelerin tahsil ve terbiye hareketidir.

Çin’in medeniyetten son nasibi işte bıdır.

Amerika Birleşik Devletlerinde Seçimler ve Partiler

Yazanlar:
Profesör Feruguson ve Mc Henry

Çeviren:
İzzeddin Eraydın

POLİTİK PARTİNİN MAHİYETİ.

Stanford Üniversite toplantısında Starr Jordan “prensip bakımından (Demokrat) Parti ile (Cumhuriyetçi)Parti arasında hiç esaslı bir fark yoktur.” demişti.

POLİTİK PARTİ; İdareyi mürakabe kudretini eline geçirmek isteyen müşterek prensiplere bağlı seçmenler topluluğudur. Birleşik Devletlerde Cumhuriyetçi ve Demokrat Partiler tarafından güdülen prensiplerin hemen aynı oldukları görülür. Amerika’nın iki büyük partisindeki bu benzerlik bütün tarih boyunca sürüp gelmiştir. Halk şu kanaata varmıştır ki partiler iktidarın avantajlarını ele geçirmek maksadiyle profesyonel politikacılar tarafından idare edilen müesseselerden başka bir şey değildirler.

Bir baskı grubu ile politik partiyi birbirinden ayırmakta güçlük çekenler çoktur. 1930 yılındaki Tovvnsend hareketi gibi büyük dernekler ilk bakışta politik bir parti- nin bütün karakteristiklerini haiz gibi görünürler. Bazı devirlerde kendini gösteren bu teşkilâtın amacı sadece meclis koridorlarında tesirler yapmak ve bazı adayların seçilmelerini önlemekten ibaretti. Baskı grubu ile parti arasındaki birinci fark amaçlarıdır. Partilerin istedikleri iktidarı ele geçirmektir, baskı grupları yalnız politikaya müessir olmak isterler.

Amerika’daki büyük partilerden hiç birinin üye sayısı kesin olarak belli değildir. Üyeler kendilerini parti ocaklarına yazdırırlar, bazıları parti hüviyet cüzdanı da alırlar. Bazıları da yalnız düşünce bakımından bir partiye bağlanırlar.

Bir kimsenin şu veya bu partide yer almağa nasıl karar verdiği hakkında tahminler yapmak enteresandır ama

bunun gerçek bir ölçüsü yoktur. Olsa olsa bu konuyu az çok ışık altına almak kaabildir. Âmillerin birincisi ve belki en önemlisi aile geleneğidir. Seçmenlerin yüzde yetmişbeşi ailelerinin mensup oldukları partiye girmiş bulunuyorlar. “Ben Cumhuriyetçi ailedenim” veya “Biz yüz yıldan- beri Demokratız” gibi sözlerde bu düşüncenin en iyi ifadesi göze çarpar.

Ekonomik tesir ikinci derecede gelir. Bu bakımdan her devre için uygulanması mümkün genel bir kaide yoktur. Milliyet faktörüne gelince kuzey Avrupa’dan göç etmiş kimseler Cumhuriyetçi Partiyi, doğu ve güney Avrupa’dan gelmiş olanlar da Demokratları tutmaktadırlar. Bu hal belki de ekonomik sebeplerden ileri geliyor. Din âmili parti bağlılığında o kadar tesirli olmamakla beraber Cumhuriyetçi Parti Demokrat Partiden ziyade protestandır. Coğrafya tesirleri memleketin bazı yerlerinde birinci derecede önemli âmillerdendir. Güney çevrelerinde hemen herkes Demokrattır, Maine ve Vermont gibi yerlerde ise büyük çoğunluk her zaman Cumhuriyetçilerdedir.

İKİ PARTİ SİSTEMİ:

Birleşik Devletlerle İngiltere’de ve bazı Britanya Dominyonlarında iki parti sistemi vardır. Bunun sebepleri çeşitli şekillerde izah olunmaktadır. Bazıları diyorlar ki İngilizce konuşan halk doktrinci olmaktan ziyade Com- promis taraftarıdır. Bundan başka ırk ,din ve milliyet meseleleri burada Avrupa’da olduğundan ziyade parçalayıcı rol oynar. Diğer bir sebep de Amerika’nın İngiliz sömürgesi bulunduğu sırada iki parti sisteminin olduğu gibi buraya nakledilmiş olmasıdır. Ayrıca Amerika’da oy verme sistemi ve bilhassa her bölgeden bir temsilci, seçilmesi usulü de iki partinin doğmasında müessir olmuştur. Bu dördüncü sebep önemlidir. Gerçekten üçüncü parti taraftar sağlamakta güçlük çeker. Çünkü iki büyük partiden birine verilmeyen oy boşa verilmiş oy gibidir.

Her seçim bölgesinden bir üye seçilmesi prensibi de küçük partilerin gelişebilmesi için cesaret kırıcıdır. Büyük parti kazandığı halk oyu yüzdesinin çok üstünde bir mec-

lis çoğunluğu kazanabiliyor. Meselâ ana partinin elde ettiği oy nisbeti % 52 ise bu oyların mecliste sağladığı san- dalya sayısı % 75 olabiliyor. Bu sebeple muha lefet partisini aldığı oy nisbetinde temsil etmek imkânından mahrum etmekle kalmıyor, aynı zamanda küçük partiyi hemen büsbütün saf harici edebiliyor.

İki parti sisteminin önemli neticeleri şunlardır. İlk önce bu sistemin yarattığı duruma göre idare kudreti bir partinin elinde bulunur. Meclisle Cumhurbaşkanı arasında kuvvetlerin ayrılması konusunda anlaşmazlık doğabilirse de normal olarak Başkanın mensup olduğu partinin meclisteki çoğunluğu sebebiyle bunun ortadan kaldırılması mümkün olabilir.

Nisbi temsil sisteminin teori bakımından avantajları çok olabilirse de sıkıntı yıllarında bunu destekleyenlerin sayısı hayli azalmıştır. Çünkü alelâde demokratik vasıtalarla iktidarı elde etmenin politik bünyedeki bütün unsurların kudretleri nisbetinde temsil edilmeleri sistemine tercih edilir olduğu anlaşılmıştır. Bundan başka iki parti sisteminde büyük partiler itidâlcı ve anlaşma taraftarıdır. Bu hal parti politikasında şiddet taraftarı olanları kızdırabilir. Her parti iktidarı kazanmağa yardım edecek derecede kuvvetli menfaatleri toplamağa çabalar. Çünkü büyük bir parti ya hükümet partisidir, ya muhalefet partisidir. Realite ile her zaman karşı karşıyadır. Ulu orta politika beyanlarında bulunamaz.

Çok parti sistemine taraftar olanlar da yok değildir, ama bizim kabul etmiş olduğumuz hükümet şekline göre o sistemin sakıncaları daha büyüktür.

ÜÇÜNCÜ PARTİLER.

Amerika'da bir çok üçüncü parti gelmiş geçmiş, fakat bunlardan hiç biri Cumhuriyet Partisi gibi kuvvetlenerek büyük bir partinin yerini tutamamıştır. Küçük parti adaylarından bazıları iki büyük parti arasında kuvvet muvazenesi sağlayacak kadar oy alabilmişlerse de bu hal bağımsız kuvvet ve hüviyetlerini uzun boylu muhafaza edebilecek kadar devam edememiştir. İç savaş sırasında küçük

partiler Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ellerine beş defa fırsat geçirmişlerdir. 1892 de Halkçılar bir milyondan fazla oy kazanmış, 1912 ve 1920 de Sosyalist Parti adayı Eu- gene Deles bir milyon, Terakkiperver Parti adayı Theodore Roosevelt dört milyon oy sağlamışlardı. Bunların en göze batanı 1924 de olmuş ve Terakkiperver Partinin Cumhurbaşkanı adayı La Folette dört buçuk milyon oy kazanmıştı.

Üçüncü partilerin Amerika politikasında oynadıkları rol iş başmdakilerde değil politikada yenilik yaratmak olmuştur. Eski partiler Halkçı, Sosyalist, Terakkiperver ve (Greenbacker) gibi küçük partilerin programlarından her parçayı kendilerinininkine almakta tereddüt göstermezlerdi. On, on beş yıl önce solcu partilerin ileri sürdükleri şeylerin çoğunu bugün Demokrat ve Cumhuriyetçi Partilerin programlarında bulabilirsiniz. Üçüncü partilere girenler gayretlerinin mükâfatını bir iş başına geçmek şeklinde elde edemezlerse de arkasından koştuıkları idealin bir gün başka bir partinin himmeti ile kanun haline geldiğini görebilirler. Bununla beraber iki eski parti arasındaki benzerlik o kadar büyüktür ki bir çok kimseler parti sisteminin yeniden kalıplara dökülmesine lüzum olduğu düşüncesini ileri sürmektedirler. Bunlar diyorlar ki partinin birisi konservatif, öteki de terakkiperver olmalıdır. On beş yıl önce Demokratik Partinin ortadan kalkarak yerine Terakkiperver veya Çiftçi - İşçi Partisinin geçeceği söylenmiş ve gerçekten yeni nizam devrindenberi bu partide terakkiperver çeşni göze çarptığı gibi Cumhuriyetçi Partide de konservatif temayül görölmeğe başlanmıştı.

AMERİKAN PARTİLERİNİN TARİHÇESİ.

Demokrat Parti aşağı yukarı yüzelli yaşındadır. wa- shington zamanında (Jefferson) un liderliği altında kurulmuş ve şimdiye kadar Anti-federalist, Cumhuriyetçi, Demokratik Cumhuriyetçi, Demokrat adlariyle tanınmıştır. Bu parti en güç şartlar altında dahi varlığını ve kudretini muhafaza edebilmiştir. İlk kuruluşunda yüksek vergilere karşı harekete geçmiş, batının küçük çiftçileriyle doğunun

şehir işçilerini koruma yolunda faaliyet göstermişti. 1816 da Federalist Partinin yuvarlanmasından sonra bir aralık politika hayatında büsbütün rakipsiz kalmıştı. Kuvvetli bir muhalefetin doğması Jackson devrine rastlar. İç savaşlar sırasında Demokrat Parti yıllarca azınlıkta kalmış olmakla beraber tekrar kendini toplıyarak (Cleveland' i iki defa, Wilson'u iki defa ve Franklin Roosevelt'i dört defa CumQQ2"hurbaşkanlığına getirmiştir.

Cumhuriyet Partisine gelince bu, eski iki büyük partinin halefidir. Federalist Parti Washington devrinde Hamilton tarafından kurulmuştu. 1812 savaşlarında yaptığı taktik hatalar yüzünden yıkılmıştır. Bu parti Jackson'a karşı muhalefete geçtiği zaman (Milli Cumhuriyet) adım almıştı. 1857 yılında yeni bir Cumhuriyet Partisi doğmuş ve köleliğe karşı harekete geçmiştir. Bu partinin 1860 yılında başına getirdiği Lincoln ile başarı kazanması iç savaşı çabuklaştırdı ve bunun neticesi parti Amerikanın millî politikasına hâkim oldu. Muhafazakâr sayılan bu parti yüksek vergi ve otoriter idare taraftarı idi.

Partilerin görevleri:

Partilerin idare makinasında bir takım görevleri vardır. Gerçi partisiz idare de mümkündür ve nitekim bazı memleket kanunları parti ilgisi olmayan müesseseler kurmuş ve bunları memnunuğa değer bir şekilde işletebilmiş- tir. Fakat düşüncelerin büyük çoğunluğu politik partilerin serbest bir idare için gerekli olduğu yolundadır.

Bir partinin birinci görevi bir düşünüşe yol açarak onu kristalize etmek, özel kimselerle gruplara ait çeşitli görüşlerin arasını bulmak ve herhangi bir politika hakkında seçmenlerin düşüncelerini almaktır. Demokratik bir politika yürütülmesinde bu görevin önemi pek büyüktür. İkinci görev de buna benzer. Partiler bir bakıma memur komisyoncusu gibi de hareket ederler. Adayları halk oyuna sunarlar. Hizmete alınmalarında ve yükseltilmelerinde rol oynarlar.

Partilerin seçmenleri politikada yetiştirmek bakımından da hizmetleri vardır. Büyük ölçüde yayınlar yaparlar.

Büyük politika liderleri halkın heyecanını harekete getirmek suretiyle memleket işlerine ilgilerini çekerler. Göçmenlerin yurttaşlığa alınmaları içinde de partilerin hizmetleri büyüktür.

İktidarı elinde tutan partinin yaptığı işlerden dolayı seçmenlere karşı bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk bazı memleketlerde tam gerçekleştirilememiş olmakla bera ber iyi kötü bir adalet ölçüsü konmuştur. Azınlık partisinin sorumluluğu daha azdır denemez. Çoğunluk partisinin zayıf tarafını bulup ortaya atmak, tenkitler yapmak onun görevidir. Amerika Birleşik Devletlerinde idare bir taraftan milletle devlet arasında kuvvetlerin bölümü, öte yandan egemenlik yetkisinin icra, teşri ve adalet görevlerine göre ayrılması bakımından hayli karışıkçadır. Partiler bu karışık durumun düzelmesine de yardım ederler.

Partilerin yapmakta oldukları hizmetlerden biri de (kollej seçim) i plânının işletilmesindedir. Hiç parti olmasa ve hattâ parti sayısı pek çok olsa bir çok seçimlerde nisap sağlanamayacağı için işler hep temsilciler meclisine gidecektir.

Sözün kısası her politik partinin üstünde aldığı İnsanî ve İçtimaî bir görev vardır. Partiler tertip ettikleri bir çok toplantılar, törenler ve danslarla üyelerini eğlendirmekle beraber topluluğun politika şuurunu her zaman hareket halinde bulundurmağa çalışırlar. Bir parti ocağının başkanı o çevrede yaşayan halkın arzu ve ihtiyaçlarına en iyi tercüman olabilecek kimsedir, öte yandan hükümetin politika ve kararları hakkında yurttaşları en iyi aydınlatabilecek de mahallin parti şefidir. Gerçi bu münasebetler parti adamlarına özel bir takım kazançlar da sağlamıyor denemez ama partinin bir çok meşru yardımlar yapabileceğinden de şüphe etmemelidir.

Parti teşkilâtı:

Parti teşkilâtı birbirinden ayrı iki parça halinde olmakla beraber aralarında sıkı bir münasebet vardır ve bunlardan tek başına bir tanesinin izah edilmesine imkân yoktur. Partinin sürekli teşkilâtı içinde aşağıdan yukarı-

ya kademeli olmak üzere komiteler vardır (Convention) denen kongrelerle bölge seçmen dernekleri ise partinin periyodik kurullarındandır.

Mahallî teşkilât:

Parti teşkilâtının temel birliği ocak veya oy dairesi (Polling district) dir. Bunların büyüklüğü nüfusun sıklığına ve seçmen sayısına göre değişir. Ortalama bir ocakta yüz ile beş yüz arasında seçmen bulunur. Birleşik Devletlerde 125000 kadar ocak vardır ki bunun en az yüz bin tanesinde parti teşkilâtı faal bir haldedir. Her ocak başkanı o çevre seçmenlerde temas ederek verecekleri oyun mahiyetine göre kendilerine hizmetlerde bulunur. Bundan sonra partinin bölge komitesi gelir. Mahallî idare meclislerine bir üye seçilmek üzere ayrılmış çevrelere bölge denir. Bölge komiteleri ocakların çalışmalarını koordine ederler. Mahallî politika meselelerde ve bilhassa belediye meclislerine ait politika ile bu komiteler uğraşır. Kasaba ve köy komiteleri ocak temsilcilerini bir araya getirerek mahallî idare ile ilgili parti faaliyetlerini ayarlarlar.

Kontluk komitesi (County Committee):

Kontluk komitesi daha küçük teşkillerin çalışmalarını ayarlar ve önemli işler hakkında devlet merkez komitesinin düşüncesini alır. Memlekette üç bin kontluk bulunduğu göre her birinde bir veya iki partinin bu tip teşkilâtı herhalde bulunacaktır.

Devlet merkez komitesi (State Central Committee):

Merkez komitesi devlet içindeki bütün parti teşkilleri kontrol ve seçim savaşları tertip eder. Bu komite üyeleri bazen seçim bazan da tâyin yolu ile ayrılırlar ve seçim çevrelerini temsil ederler. Bu komitelerin çoğu esaslı yetkilere sahip değildir. Üye sayısı her yerde başkadır. California'da 678 kişidir. Üyesi çok olan komiteler yetkilerini aralarından seçecekleri bir heyete verirler. Convention toplantısından veya Primary seçimlerinden sonra açılacak yer lere parti adaylarından koyma yetkisi bazı devlet komitelerine verilmiştir. Devlet merkez komiteleri başkanlıklarında önemli politika adamlarının bulunduğu olur ama en çok

görülen bu işin alelâde bir kimse tarafından yapılması ve arkasında yer almış kuvvetli bir şahsiyet veya grup tarafından bu adamın idare edilmesi halidir.

Millî komite (National Committee):

Millî komite Birleşik Devletlerde sürekli parti teşkilâtının en başında bulunur ve her devletin bir kadın ve bir erkek temsilcisinden tereküp eder. Bu komitede üye sayısı yüzü geçer. Çok defa bunlar partinin millî convention delegeleri arasından seçilir. Fakat bazı devletlerde bunların devlet komite veya (convention) unda veya primary seçimlerinde ayrılmaları istenir. Bu komitenin nazârî olarak yetkisi büyük ise de son yıllarda bunun sadece Cumhurbaşkanlığı adayının kararlaştırılması, çeşitli memurların seçilmesi ve millî convention plânının hazırlanması işlerine inhisar etmiş bulunduğu görülmektedir. Bu bakımdan Demokrat Parti ile Cumhuriyetçi Parti arasında işlem farkı pek azdır.

Geleneğe göre millî komite başkanı komite tarafından seçilir. Partinin seçim savaşlarını o idare eder. Başkan tarafından ayrılacak bir icra komitesi savaş devresi arasındaki üç yıl için millî komite yetkilerinin çoğunu kullanır. Millî komite başkam emrindeki merkez bürosuna araştırma, yayın yapma ve para toplama gibi işler için adamlar alınır. Kadın, zenci, çiftçi, işçi, göçmen gibi özel seçmen tabakalarına hitap edecek teşkilât kurulur. Derler ki 1930 ile 1932 yılları arasında Hoover idaresine karşı genel hoşnutsuzluk uyandıran başlıca sebep Demokrat Partinin yayın şefi (Michelson) un gayreti olmuştur.

Millî komitenin bir devletle teması o devlet teşkillerce gönderilmiş kadın ve erkek üyelerce sağlanır. Partinin Cumhurbaşkanlığını ele geçirmesi halinde parti adamlarının kayırılması işi de bu kanaldan idare olunur.

Savaş komiteleri:

Senato ve temsilciler meclisi için milletvekili seçimlerinde her parti kendi adayları lehinde gayretler sarfetmek üzere savaş komiteleri kurar. Savaşın doğrudan doğruya idareciler eline düşmesini önlemek maksadiyle ayrı ayrı

teşkiller meydana getirilir. 1866 yılında Başkan Johnson ile parlamento arasındaki anlaşmazlığın devamı sırasında Cumhuriyetçiler karma bir teşkil kurulması plânını ihdas etmişlerdi. Bu teşkil senato ve temsilciler meclisi seçimleriyle uğraşmak üzere ayrı guruplara ayrılmıştı. Bugün Cümhuriyetçilerin senato seçimleriyle uğraşan savaş komitesi yedi üyeden ibarettir ki bunlar senatonun Cumhuriyetçi grubu tarafından seçilirler. Temsilciler meclisinin savaş komitesi ise mecliste cumhuriyetçi üyesi bulunan her devletin bir temsilcisinden terekkep eder. Demokrat Partinin sistemi de aşağı yukarı böyledir.

Savaş komiteleri en çok savaşlar sırasında çalışırlar. Görevleri partilerinin eski ve yeni üyelerini seçimlerde kazandırmaktır. Her grup emrinde sürekli bir personel vardır.

Parti mâliyesi:

Amerika'da politika hayatının en önemli anahtarı paradır. Demokratik seçimlerde yüksek iştirâk nisbeti sağlayabilmek için çok para sarfedilmesi gerekir. Halk o kadar hareketsizdir ki onu politika faaliyetine sevkedeabilmek için büyük gayretlere lüzum, vardır. Hele primary usulünün genel olarak uygulanması savaşı gerektiren seçimlerin sayısını arttırmıştır. Tâyinleri seçime bağlanmış kamu hizmetlerinin sayısı da pek çoktur. Bu şekilde iş başına gelen memurların hizmet süresi ise kısadır. Bu hizmetlerden birini elde etmek için seçmenlere adayın kendini tanıtmayı gerekir. Radyo, gazete ve broşürlerle yayınlar yapmak ise çok masraflıdır. Savaş masrafları hakkında kesin rakamlar verilemez, çünkü bu masrafları gerçekten gösterilebilen bir ölçü henüz bulunmuş değildir. 1936 yılında iki partinin millî komiteleri tarafından sarfedilen paranın on dört milyon doları aştığını biliyoruz. Bunun beş milyonunu Demokrat, dokuz milyonunu Cumhuriyet Partisi harcamıştır. Bu, şimdiye kadar bu uğurda sarfedilen paranın en yükseğidir. 1928 yılında seçim savaşları için sarfedilen para da buna yakındı. 1939 Hatch Kanununun 1940 tarihli elti partilerin bir savaşa üç milyon dolardan fazla para

sarfetmelerini yasak etmişti, ama devlet ve yardımcı müesseseler bütçeleri için yüksek ödenekler konmak sureliyle sözü geçen kanunun uygulanmasında kaçamak yolları a- ranmış ve bulunmuştur. Resmî raporlara göre 1940 ve 1944 savaşlarında Demokrat ve Cumhuriyet Partilerinin sarfettikleri para 2.000.000 ile 2.800.000 dolar arasında idi. Buna devlet veya federal gruplardan Cumhuriyet Partisinin aldığı 15.000.000 ve Demokrat Partinin aldığı 5.850.000 doları da eklemeliyiz. 1944 de Cumhuriyetçiler on üç milyon dolardan fazla, Demokratlar da yedi buçuk milyon dolara yakın para sarfetmişlerdir.

Partilerin gelir kaynakları çeşitlidir. En mânalı tasnif belki şudur: Bir tarafta dâvaya karşı ilgi gösteren iyi niyetli kimselerin bağışları, öte yanda ise verdiklerine karşılık bir şey bekliyenlerin yardımları. Büyük partilerin hiç biri insan basma on dolar para almaktan ileri gidemiyor. Demokrat Parti 1936 ile 1940 arasında bu bakımdan gerçek bir ilerleme kaydetmiştir. Aïdat dışında gelir miktarı son yıllarda artmış bulunuyor. 1932 yılından sonra Demokratlar yüksek ücretli “Jackson günü, yemekleri, kitap satışları tertip ederek çok para sağlamışlardır. Sendika bağışları da bu aradadır. Federal kanun ile bir çok devlet kanunları seçim savaşları için para toplamayı yasak etmiştir. Ayrıca 1935 tarihli Kamu İşletmeleri Kanununa göre de politika savaşlarına sarfeailmek üzere iane toplanması yasaktır. Bu sebeble müessese şefleri iktidar partisine para yardımında bulunmak için muvazaaya baş vurmaktadırlar. Gerek Hatch Kanunu ve gerekse devlet memurları tüzüğü devlet veya mahallî idareler veya bunlardan yardım gören müesseseler kadrosundaki memurlardan aïdat alınmasını yasak etmiştir. Bazen zengin bir adamın büyük ölçüde bağışta bulunduğu olur, bu maksatla seçilmiş adaylara “şişman kedi” derler.

Seçimlerde sarfedilecek para hakkındaki hükümler 1925 tarihli Seçim Yolsuzlukları Kanununda yer almış ve bu ana kanun sonradan tâdil olunmuştur. Kanunun bir amacı da savaş masraflarının halka ilân edilmesidir. Mas-

raf raporları gerek siyasal komite ve gerekse adaylar tarafından temsilciler meclisinin sekreterine verilecektir. Bundan başka kanun âzami masraf haddi koymuştur. Senato adayı on bin ve temsilciler meclisi adayı iki bin beş yüz dolardan fazla para harcıyamaz veya oy başına üç santim hesabile yapılacak masrafin âzamisi senato adayı için yirmi beş bin, temsilciler meclisi adayı için beş bindir. Pri- mary seçimlerini düzenlemek hakkının kongrede bulunmadığı hakkındaki bir mahkeme içtihadından sonra kongre mürakabesine son vermişti, fakat son zamanlarda bu yetki lehinde bir mahkeme kararı daha ortaya çıkmış bulunuyor. Ilatch Kanununun 1940 tâdili özel bağışların en yüksek haddini beş bin dolar ve partilerin her savaş için yapacakları masraf miktarını da üç milyon olarak kabul etmektedir. Seçim yolsuzlukları hakkındaki kanun bu cihetleri kapalı geçmiştir. Yayımlanan masraf raporları çok defa kimsenin istediği bilgiyi alamıyacağı şekilde düzenlenmektedir. Senato adayları tarafından yapılacak masrafların tahdidi büyük devletlerde pek mânâsız şekil alıyor. Yirmi beş bin dolarla seçmenlere yollanacak kart - postalın pulu bile satın alınamaz. Birçok yerlerde kamu hizmetleri için rakip çarpışmalarının yapıldığı primary seçimleridir. Seçim Yolsuzlukları Kanununun zayıf tarafları pek çoktur, öyle ki seçimlerde para harcama sorumluluğu bile tesbit edilmiş değildir. Kanunda politik amaçlarla kimin para sarfedebileceği belirtilmiş olmadığına göre kimin bağış yapabileceği, hangi maksatlar için ne miktar para sarfolunabileceği konuları üzerinde durmanın ne faydası olabilir. Gerçi Amerika kanunları Britanya kanunlarından alınmıştır ama bunu hazırlayanlar İngiliz kanunundaki prensibi de tasarıya koymayı ihmal etmişlerdir. İngiliz kanununa göre aday ile onun tarafından tayin edilmiş ajandan başka hiç kimse seçim savaşı için para sarfedemez.

Parti şefleri:

Demokratik politikanın millet Ölçüsünde işletilmesinde partilerin vücuduna ihtiyaç olmakla beraber bu partiler çok defa ya bir tek adamın veya bir zümrenin elinde bu-

İlinmektedirlar. Büyük demokrasilerin partilerini dev gövdeli hayvanlara benzetmek mümkündür. Bunları doyurmak, yürütmek ve idare etmek ister. Uyanık ve yüksek ilgili halk kitlesinin yaşadığı çevrelerde parti işleri demokratik esaslara göre yürütülür. İngiltere, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kanada'nın işçi partileri böyledir. Fakat demokrat memleketlerde en çok görülen partinin bir tek a- dam veya zümre eline düşmesi halidir. Avrupall bir yazar idarenin kitleden profesyonel bir şef eline geçmesi halini “oligarşik temayül” diye vasıflandırmıştı. Şef çok defa kudretini iltimas, rüşvet, irtikâp ve kötüye kullanmal yollarıyla muhafaza edebilen bir politika başkamdir. Parti hâkim zümrenin veya şahsın idare ettiği bir teşkilâttır. Bunun en iyi misâllerini Amerika şehirelrinde görürsünüz. Son yirmi yıl içinde ünlü şeflerin sayıları hayli azalmış bulunuyor. Chicago'nun Kelly'si, Jersey şehrinin Hague'ı, Hemhis'in Crump'u bugün hâlâ eski kudretlerini ellerinde tutan tanınmış kodamanlardır. New York, Philadelphia ve diğer şehirlerdeki parti şeflerinin çalışma tarzları da epey dumanlıdır.

Oy verme hakkı:

Oy verme ile ilgili meseleleri her devletin kendi kanunu düzenlemiştir. Anayasanın federal maksatlar için koyduğu hükümler şunlardır: (1) Mahallî meclis üyelerinin seçimlerinde oy vermeğe yetkili bulunan kimseler federal meclis seçimlerinde de oylarını kullanabilirler. (2) Olgunluk çağındaki erkeklerden bir kısmının oy verme haklarını ortadan kaldıran devlet hakkında kongre bir ceza tâyin edebilir (kongre temsilcilerinin azaltılması gibi). Şimdiye kadar hiçbir devlet bu şekilde cezalandırılmamıştır. (3) Irk, renk veya sosyal durum sebebiyle hiç kimse oy hakkından mahrum edilemez veya bu hakkın kullanılmasına engel çıkarılamaz. (4) Oy vermede kadın erkek farkı gözetilemez.

Mahallî kanunlara göre yurttaşlık seçmenliğin baş şartıdır. Eskiden bazı devletler Amerika yurttaş olma niyetinde bulunduğu beyan edenler için dahi bu hakkı ta-

mmışlardı. Oy verecek kimsenin en az yirmi bir yaşında olması bütün devletlerce kabul edilmiş bir esastı. Fakat Georgia Devleti 1944 yılında bu yaşı on sekize indirmiştir. İkinci Dünya Savaşında on sekiz yaşındaki gençlerin askere alınmalarına rağmen kendilerinden oy verme hakkının esirgenmesi bir paradox yaratıyordu. Bu hal bazı yerlerde oy verme yaşının indirilmesi lehinde bir savaş çıkmasına yol açtı. Şimdi harb madalyalarıle yurtlarına dönmüş ve hâlâ yirmi bir yaşma varmamış gençlerin de bu akışı destekliyeceklerine şüphe yoktur. Bu düşüncede olanlar diyorlar ki on sekiz ile yirmi bir yaş arasında bulunanlar politika anlayışı bakımından yetmiş beş ve daha yukarı yaştakilerden daha kudretsiz değildirlr. Böyle olmakla beraber belli bir yaştan yukarı olanların oy veremiyeceklerine dair bir hüküm konmamıştır. Eğer yirmi bir yerine on sekiz yaş kabul edilecek olursa Amerika seçmen kitlesine sekiz milyon kişi daha katılmış olacaktır.

Her devlet kanunu o memlekette belli bir süre ikameti ehliyet şartlarından saymıştır. Devletlerin çoğunda bu süre bir yıldır, fakat altı aylık ikamet süresini yeter gören bazı devletler de yok değildir. Hattâ bir kaç güney devleti de vardır ki bu memleketlerde seçmen olabilmek için en az iki yıl ikamet şarttır.

Ayrıca kontluk ve seçim dairesi (precinet) içinde de ikamet şartı vardır. Ortalama süre kontlukta (90) ve seçim dairesinde (30) gündür.

Tescil, devletlerin hemen hepsi tarafından aranan bir şarttır. Yalnız iki devlet henüz tescil plânını uygulamamış bulunuyor. Bir kaç devlet ise bunu yalnız şehirler için kabul etmiştir. Tescilin amacı hileli oy verilmesini önlemektir. Seçmenlerin seçimlerden önce adlarını listeye yazdırmaları ve bu listelerin ilgili kimseler tarafından incelenmesi gerekir. Sürekli seçmen defterleri tutulması devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiş bir usuldür. Bu sisteme göre kendini tescil ettiren bir seçmenin adı ölünceye veya başka bir memlekete göç edinceye veya önemli bir

seçimde oy vermeyi ihmal edinceye veya herhangi şekilde seçmenlik ehliyetini kayıp edinceye kadar bu defterde kalır. Bazı devletlerde tescil periyodik bir şekilde yani her yıl veya iki yılda bir veya dört veya altı yılda bir yapılır. Hem çok daha masraflı ve hem de halk için zahmetli olması sebebiile bu usul ötekinden çok az rağbet görmüştür.

Ehliyet şartlarından biri de okur yazarlık sınavıdır ki çeşitli şekillerde on dokuz devlet tarafından uygulanmaktadır. Bazı devletlerde seçmenin okuyup yazma kudreti ö- nemle incelenir. Bu tedbir basma kalıp bir seçmen kitlesi meydana gelmesmi önlediği gibi hileli oylara karşı da bir savunma vasıtası olur. Okur yazar olmayanların oyları kolayca satın alınıp kullanılabilir. Bu sistemin politika düşmanlarını ve zencileri oy hakkından mahrum etmek gibi adaletsiz amaçla arla kullanıldığı da çoktur.

Bir çok devletler akıl hastalarıyle bazı hükümlüleri de oy verme hakkından mahrum etmişlerdir. Yine bir takım devletle'- vergi şartını eskiden olduğu gibi aramakta devam ediyorlar. Cumhuriyetin ilk günlerinde oy verme hakkını yalnız mülk sahipleri kullanabilirlerdi. Demokrasi ruhu yaydıkça bu şart hafifledi ve sonra büsbütün kalktı. Bugün bu şart sadece semboliktir. Fakat yedi devlet hâlâ inatla bu vergiyi devam ettiriyor.

Bu bakımdan çetin çarpışmalar da sürüp gidiyor. Alabama, Arkansas, Mississippi, Güney Carolina, Tennessee, Texas ve 'Virgina devletlerinde oy vergisi kaldırılmak istendiği zaman ortalık ayağa kalkmıştı. Bu vergi olgunluk yaşındaki erkeklerden bir veya iki dolar olarak alınır, ödemeler seçimlerden önce yapılır. Alabama'da birikmiş vergi sistemi vardır. Buna göre bir kimse yirmi birle kırk beş arasında ödemediği her yılın vergisini toptan yatırmadıkça oyunu kullanamaz. Bu sistemin zenci olsun beyaz olsun fakir halkı seçmen olmaktan mahrum etmek gibi mahzuru vardır. Bu gibi memleketlerde seçimlere iştirâk nisbeti çok azdır. 1940 daki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bu sekiz devlet içinde çoğunluk partisinin aldığı oy tutarı yüzde altıdan aşağı idi. Bu sistemin oy hilelerini kolaylaştırıcı

bir sonucu da vardır. Seçimlere iştirâk edenlerin sayısı o kadar azdır ki politika adamları bir kaç yüz seçmenin oy vergilerini ödemek suretile seçimlere hâkim olabilmektedirler. Oy vergisi aleyhinde bulunanlar diyorlar ki (Bu bir haktır, vergiyi ödeme kudretinde olmayanların bu haktan mahrum edilmeleri doğru olamaz.) Vergi aleyhtarları bu sistemi yok etmek için şu yollardan yürümüşlerdir. İlk önce yeni bir kanun çıkarılmasını sağlamak: için kongreye baş vurmuşlardır. Tasarı 1940 yılında kongreye sunulmuş ve temsilciler meclisinin 77, 78, 79 uncu oturumlarında kabul edilmişse de senatoda filibuster (1) yapılmış ve yapılması tehdidi ileri sürülmüş olduğu için kanun halini alamamıştır. Oy vergisinin taraftarları iddia etmişlerdi ki (Bu tasarı anayasaya aykırıdır ve devletlerin özel kanunlarına tecavüz edici mahiyettedir.) Vergi düşmarda- rı ise “Oy vergisi gerçek ehliyet şartlarından değildir” diyorlar ve bu parayı vermeyenleri oy hakkından mahrum eden devletler üzerinde federal idarenin yetkileri bulunduğu yolundaki ünlü hukuk otoritelerinin eserlerinden parçalar zikrediyorlar.

Oy vergilerinin kaldırılması yolundaki baskılar sonunda güney devletleri Birinci Dünya Savaşından sonra sistemlerini değiştirmişler ve Kuzey Carolina 1920 de, Louisiana 1934 de, Floricla 1937 de ve Georgia 1945 de oy vergilerini kaldırmışlardır. Beşinci devlet olan Tennessee de bu sistem aleyhinde bir kanun kabul etmişse de yüksek mahkeme bunun Anayasaya aykırı olduğunu ileri sürerek vergiyi kaldırma kararını hükümsüz ilân etmiştir. Georgia meclisi de genel vali (Governor) Ellis Armar'm baskısı ile vergi esasım 1945 yılında kaldırmış ise de bu kararın yürürlüğe girebilmesi için Anayasada da değişiklik yapılması gerekmektedir.

Sistemlerin en kötüsü son zamanlarda güney devletlerinde gelişen ve zenci halkı oy hakkından mahrum etme amacım güden beyaz (primary) usulüdür. Demokrat Partinin güney devletlerindeki kudreti hemen hemen sarsıl-

(1) Sayıların uzun konuşmalarla tasarının kabul edilmesini önleme yolunda baş vurdukları yol.

maz bir haldedir. Bu itibarla bu memleketlerde primary usulünün uygulanması Demokratlar için genel seçimlerden çok daha önemlidir. Zencilerin de Demokrat Parti işlerine karıştırılmaması yolunda konmuş olan ilk engeller bir aralık parti tüzüğü ile kaldırılmış olduğu halde 1623 Texas meclisi zencilerin (primary) seçimlerine sokulmasını yasaklayan bir kanun kabul etmiştir. 1924 de oy hakkından mahrum edilmiş El Paso adlı bir zenci doktorunun dâva açması üzerine Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi Texas Kanununun Anayasa hükümlerine aykırı olduğuna karar vermiştir. Bunun üzerine Texas meclisi artık yürü- tülemeyecek olan bu kanunu ilga ederek yerine her partinin üyelik ehliyetlerini kendisi tayin edebileceği yolunda bir karar kabul etmiştir. Demokrat Parti zencilerin iştirâki aleyhinde bu sefer dahi tüzük yolu ile kararlar aldığı için iş yine mahkemelere aksetmiş ve karar bir defa daha yüksek mahkeme tarafından iptâl olunmuştur. Nihayet Texas Devletinin parti, kurultayı (convention) primary seçimlerinin yalnız beyazlara tahsis edilmesine karar vermiştir. Bu sefer mahkeme; partinin kendi primary seçimlerini kendisi idare eden özel bir dernek olduğunu gözönünde tutarak, zencilerin bu seçimlere sokulmamalarında Anayasaya aykırılık bulunmadığı kararma varmışsa da 1944 yılında bu karar yüksek mahkeme tarafından tekrar bozulmuştur. Primary seçimlerine zencilerin katılmaları hakkındaki güney devletlerinin statüleri iptâl edilmiş bulunmasına rağmen bu memleketlerdeki 1944 primary seçimlerine katılmış zencilerin sayısı pek azdı. Güney Caro- lina primary seçimlerine dair bütün statüleri yürürlükten kaldırma yolunu tutmuştur ki bunun amacı politik partiye ve onun primary seçimine büsbütün özel bir mahiyet vermektir. Olaylar anlatıyor ki (Beyaz primary) sistemi terkedilmiş olmaktan henüz çok uzaktır.

Aday gösterme usulü:

İlk üç Cumhurbaşkanı'nın seçimlerinde aday gösterme gerekli değildi. Seçim kollejinin üyeleri (ikinci muntelipler) kendilerini istediklerine oy vermekte serbest saymışlar, fakat Washington üzerinde iki defa ve Adams üzerinde

bir defa hiç gürültüsüz aralarında anlaşabilmişlerdi. Fakat partilerin 1800 yılında geçirdikleri kriz parti adaylarının belirtilmesini zaruret haline sokmuştur.

Kongre grupları bu ihtiyaçtan doğmuştur. Kongrenin her iki meclisindeki parti üyeleri birleşerek grup (caucus) teşkil ederler. Bunların hem toplanmaları kolaydır, hem de parti ruhunu en iyi şekilde temsil edebilirler. Bu sistemin tek zayıf tarafı kongrede parti üyesi olmayan Devletinden Crawford'u seçmişler, fakat aynı partiden Federalist Parti dağıldıktan sonra Demokratik Cumhuriyetçilerin kongre grubu başkanlık adayı olarak Georgia Devletinden Crawford'u seçmişler, fakat aynı partiden Jackson, Adams ve Clay de adaylıklarını koymuşlardı. Bunun üzerine iş temsilciler meclisine gitmiş ve meclis bu adaylardan (Adams) ı ayırdığı için partinin kongre grubu kötü duruma düşmüştü.

1832 seçimlerinde başkanlık adayının kongre grubu tarafından seçilmesinden vazgeçilerek onun yerine her devlet temsilcilerinden mürekkep millî bir kurultay kurulması sağlanmıştır.

Bu usûl esasen mason düşmanlığı partisi tarafından 1831 de uygulanmıştı. Daha sonra Jackson Demokrasi, riley yeni Cumhuriyetçiler tarafından da benimsenmiş ve o zamandan beri artık gelenek haline almıştır.

Partilerin kurultayları: (National Convention):

Millî kurultaylar federal kanunla düzenlenmiş değildir. 1921 ile 1941 yılları arasında yüksek mahkeme kararı; aday seçme işinin kongre tarafından ayarlanmasına engel olmuştu. Her ne kadar son bir karar mahkemenin düşüş tarzında bir değişiklik göstermekte ise de kongre henüz bu yeni yetkisinden faydalanmak niyetinde görünmemektedir. Kanun murakabesi sadece devletlerce yapılıyor, çünkü seçimlerin idaresi ile birlikte delegelerin seçilmesi hakkında esaslar koymak yetkisi de devletlere verilmiştir. Kurultay işinde hâkim olan daha ziyade gelenektir. Cumhuriyetçiler Haziran ortalarında, Demokratlar da bundan iki hafta sonra toplanıyorlar. Toplantı gününü ke-

sin olarak tesbit eden makam (Millî Komite) dir. Kurultayın nerede toplanacağını da millî komite kararlaştırır, fakat karar verirken şunları gözönünde bulundurur:

1. Bir çok şehirler tarafından teklif olunan para yardımı. (Son yıllar içinde çoğunluk partisinin kurultayını celbe muvaffak olan şehrin iş adamları tarafından iki yüz bin dolar kadar para sağlandığı görülmüştür.)
2. Şehrin stratejik durumu.
3. Gidiş geliş, yeme içme ve yatıp kalkma kolaylıkları.

Kurultay delegeleri:

Geleneğe göre millî kurultayda temsil esası her devletten bir temsilci ve bir senatöre mukabil iki delege olarak kabul olunmuştu. 1916 da Cumhuriyetçiler güney devletlerinin delegelerini azaltmışlardı. Şimdi böyle değildir, son seçimlerde Cumhuriyetçi adaylara en az bin oy vermiş olan her seçim bölgesi bugün bir delege veriyor, eğer bölge Cumhuriyetçilere on bin veya daha çok oy vermişse buna bir delege daha ekleniyor, ayrıca her senato üyesine mukabil iki delege olmak üzere dört delege çıkıyor ve bundan başka son Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cumhuriyetçilerin kazandığı devlet üç delege daha veriyor. Eğer partinin temsilciler meclisinde üyesi varsa buna karşılık da iki delege ayrılır. Bu tarifimizi daha iyi anlatabilmek için 1948 yılında Michigan Devletinden Cumhuriyetçilerin kurultayına gitmesi gereken delegelerin durumunu inceliyelim:

- 17 Her seçim bölgesinden bir delege olmak üzere (hensi de Cumhuriyetçi adaylara en az bin oy vermiştir),
- 17 1944 veya 1946 da bu bölgeler Cumhuriyetçi adaylara on bin veva daha çok verdikleri için her bölgeden birer ek delege hesabile,
- 4 Her senatöre karşılık iki delege,
- 0 1944 de Michigan da Demokratlar kazandığı için hiç ek yok,

38 Tutarı.

1940 Cumhuriyetçi kurultayında oy tutarı bin ve 1944

de 1058 idi. 1940 da Demokratlar güney baskısına karşı küçük çapta bir liste yapmışlardı. Başkanlık seçimlerinde Demokratların kazandığı devletler fazladan ikişer delege veriyorlardı. Bu yeni proje uygulandıktan sonra Demokratların millî kurultayı 1940 da ve 1944 de 1178 oy kudretinde idi. Şimdi buna göre Washington Devletinin 1948 yılında toplanacak Demokrat kurultaya kaç delege göndereceğini hesaplıyalım:

- 12 Her seçim bölgesinden iki delege,
- 4 Açıktan (Her senatör için iki delege olmak üzere),
- 2 1944 Demokratların bu devlet içinde kazanmış olmaları sebebiyle.

18

Delegeler iki şekilde seçilir: (1) Devlet ve bölge kongreleri parti teşkilâtından faydalanmak suretiyle delegeleri seçerler ve bunlara nasıl hareket edeceklerine dair talimat verirler. Devletlerin dörtte üçü delegelerini böyle seçer. (2) Devletlerin dörtte biri delegelerini primary seçimi yaparak ayırır. Bunlardan birincisi çok rağbet kazanmıştır. Çünkü bu, uygulanması kolay ve memleket yararına göre pazarlık götüren bir sistemdir. Devletlerden ikisi her iki sistemden de faydalanmaktadır. Cumhurbaşkanlığı ile ilgili primary seçimleri şu şekillerde yapılır: (1) Millî kurultaya gidecek delegelerin seçilmesi, (2) Başkanlık adaylarının tercih dereceleri hakkında seçim. Bazı devletler bunların ikisini de uygulamaktadır. Primary sistemi başkanlık seçimlerinde rağbetten düşmeğe başlamıştır. Hattâ rağbette olduğu günlerde bile kesin bir vasıta değildi. (Landon) un 1936 da ve (Hoover) un 1928 de yaptıkları gibi başlıca adaylar buna hiç değer vermiyorlar ve sonra da kazanabiliyorlar.

Millî Kurultayın çalışma tarzı:

Her iki parti kurultayının da işleme tarzı birbirinden farksızdır. Toplantıyı düzenliyen kurultay başkamdir. Kurultayın seçeceği geçici başkan bir açış söylevi verip. Ku-

rultay her devletin birer delegesinden mürekkep komiteler kurar. Delegelerin durumu mazbata komitesince incelenir ve tesbit olunur. Bazen bir delegasyon heyetinin itimatnamesine itiraz edildiği olur ve bu komitenin yapacağı kontrol başkanlık adayının seçimine tesir yapabilir. Program ve kararlar komitesi partinin ilân ettiği prensip ve politikayı formüle eder. Program hakkındaki rapor çok defa ateşli tartışmalara yol açarsa da genel olarak çoğunluk teklifi kabul olunur.

Son önemli iş Cumhurbaşkanı ile başkan yardımcısı adaylarının seçilmesi olur. Devlet sırasile yoklama yapılır ve delegasyon heyetleri sempati duydukları adayları öne sürerler. Bu vesile ile uzun söylevler verilir. Alevhte bulunanlar da hazır oldukları halde Devletler alfabe sırasına konmuş olarak ov vermeğe başlarlar. Bilhassa Cumhuriyetçilerin kurultavmda. adaylardan biri ilk ov vermede çok defa gereken çoğunluğu, sağlar. Bazen gerekli sayıda oy sağlanmadığı için kurultay çıkmaza girer. Oy devletler namına verilir. Fakat Cumhuriyetçilerin kamutayında her delemmin bir ov vermesi yoluna da gidildiği olmuştur. Demokratlarca. kabul edilmiş bir kaideye göre bir devlet delegelerinin çoğunluğu tarafından kabul edilen görüş o devlet için kesin ov demektir. Meğer ki devlet kanunları bunu yasak etmiş olsun.

Başkan yardımcısı serilirken bazı noktalar gözerimde tutulur. Başarılı bir başkanlık adayı bir başkan yardımcılığı adayı destelenmesi yolunda, bir anlaşma, vanmış olabibr. (Garner 1932'de) veva, din. politika, sahsivet veva 'bölöre bakımından başkanlık adayı ile ayrılığı ola/n birini başkan yardımcılığına aday göstermek suretile muvazene kurulması düşünülebilir. (1928 de Robinson)

Milli kurultay en çok tenkit, edilen nolitika müesseselerimizden biridir. Cumhurbaşkanlığı için çoğunluk partisinin adavı bin veya daha çok sayıda delegenin yaptıkları toplantı sonunda ayrılmaktadır. Bu delegeler hiç de seçmenlerin arzularına uygun bir şekilde seçilmiş değildirler. Toplantı ise federal bir kanunla düzenlenmemiştir. Çok de

fa aktör haykırışları ve tepeden tesir metotlarıyla altüst olmuş bir hava içinde bir karar verilir. 1913 yılında başkan Wilson kongre önündeki ilk yıllık mesajında primary seçimlerini düzenliyen bir kanun çıkarılmasını istemişti. Bu kanun kurultayın aday gösterme hususundaki aracılığı kaldırarak ve seçmen başkanlık adayım istediği gibi seçebilecekti. Wilson başkanlık adayı ile senato ve temsilciler meclisi adaylarından ve millî komite üyelerinden mürekkep yeni bir kurultay teklif ediyordu.

Bu hususta kongre hiç harekete geçmemişse de devletler derhal delegelerin seçiliş tarzlarını düzenliyen birer kanun kabul etmişlerdir. Bir mahkeme içtihadı yirmi yıl kongreyi hareketsiz bırakmıştır.

Kongre üyeleriyle devlet idarecilerinin seçilişleri:

Aday göstermenin geçirdiği gelişmeyi tarih sırasile belirtelim. İlk zamanlarda kendi kendini aday ilân etme resmî olmıyan bir grup tarafından ayrılma usulü uygulanırdı. Daha sonra bunun yerine meclisin parti üyelerinden teşekkül eden meclis grubu gelmiş ve fakat temsil değerinin zayıf oluşu tenkitlere yol açtığı için bu da yerini karma gruba bırakmıştır.

Yavaş yavaş bu da ortadan kalkarak yerini bilhassa aday gösterme amaciyle toplanan kurultay (Convantion) almışsa da daha sonra temsil bakımından zayıf olduğu ve entrikalara müsait bulunduğu ileri sürülerek terkolunmuştur. Bunun yerini tutan sistemin adı (Direct primary) dir ki parti seçmenlerinin aday gösterme işine doğrudan doğruya katılmaları demektir.

Kurultay sistemi:

Primary seçiminin kurultay yerini tutması 1910 dan sonraki zamana rastlar. Eski sistem şimdi yalnız (Connecticut) ile (Rhode İland) Devletlerinde uygulanıyor. Fakat bunu kısmen veya ihtiyarî şekilde kullanan bir kaç devlet daha vardır. Kurultay yolu ile aday gösterme usulünü bazı kongre ve devlet hizmetleri adaylıklarında kullanan Devletler İndiana, Maryland ve New York'dur. Bazı güney devletlerinde de ihtiyarî tutulmuştur. Kurultay normal ola'

rak partiye yazılmış seçmenler veya parti grupları veya komiteleri tarafından delegelerin seçilmesi için kurulur. Delegeler kurultay halinde toplandıkları zaman federal kurultay usulüne göre konuşma yaparlar.

İçinde bulunduğumuz yüz yılın ilk yirmi yılındaki reform hareketleri sırasında mahalli devlet kurultaylarına karşı rağbet çok azalmıştır. Fakat primary sistemi de taraftarlarının iddia ettikleri bütün iyilikleri getirmiş değildir. Primary ve bilhassa bunun açık şekli parti adaylığının başı boş ve parti sorumluluğunu hiç yüklenmemiş bir şahıs veya zümre eline geçişini mümkün kılmaktadır. Aday koyma işinde yerli şeflerin tesirini ortadan kaldırması şöyle dursun bir çok devletler bu sistem gazetecilerin bir tanım menfaatlerle anlaşma yapmaları gibi kötü sonuçlar da veriyor. Halkın ilgisizliği, parti disiplini ile sağlanmış oylar ve gazete yayınları ile primarylerde kombinezon başarı kazanıyor. Devlet içindeki hizmetlere seçilecek adayları ayırmak maksadile kurultay sistemi yemden kurulacak olursa daha kudretli ve daha sorumlu şefler sağlamak mümkün olacaktır. Meselâ New - York'da bir çoğunluk partisi tanınmış bir yurttaşa adaylık teklifinde bulunabilir, halbuki İllinoise partisi açık bir primary seçimi yapmadan bunu sağlayamaz ve bu da tanınmış kimselerin ele alınmasını imkânsız kılar.

Primary seçimleri aday gösterme işinde geniş ölçüde kabul edilmiş bir usuldür. Kırk altı devlet kanununda (primary) seçimi ya mecburî veya ihtiyarî tutulmuştur. Connecticut ile Rhode İland Devletlerinde ise bu konuda hiç bir hüküm yoktur. Parti seçmenleri partileri adına kimi aday göstermek istediklerini oy puslasma işareti ederler.

Normal olarak bu iş genel seçimlere mahsus bütün güvenlik tedbirleri alınmak suretiyle ve açıkça yapılır. Fakat devletlerin çoğu (kapalı primary) yi tercih ediyorlar, yani seçmen hangi partiye mensup ise veya hangi parti için kendini tescil ettirmiş ise yalnız o partinin aday gösterme seçimine katılabilir. Açık (primary) seçimi yalnız on devlette uygulanmaktadır. Bu sistem seçim yerine giden seç-

menin istediği partinin (primary) sine katılmasını mümkün kılar.

Parti adayı olmak isteyenler belli sayıda bir seçmen kitlesine veya seçmenlerin yüzde belli bir miktarına imza ettirilmiş dilekçelerini teşçil ettirmek zorundadırlar. Bazı devletler bu dilekçelerin teşçilini harca bağlamış bulunuyorlar. Primary de en çok oy almış kimse çoğunluğu sağlamış olmasa dahi partinin adayı olur. Devletlerin çoğu bu usulü kabul etmiştir. Çarpışan rakip adaylar varsa çoğunluğu sağlamak üzere ikinci bir primary yapan devletler de vardır. California, New - York Devletleri bir adayın her iki parti primary'sine de katılmalarına izin vermişlerdir. Buna "çift teşçil" diyorlar.

Bazı memleketlerde hem kurultay ve hem primary sistemi bir arada uygulanmaktadır. Colorado'da olduğu gibi primary seçimlerinden önce toplanan kurultay seçmenlere delegeleri tavsiye eder. İowa ve güney Dakota'da ise kurultay primary'den sonra toplanır ve rakip adaylar arasında son bir eleme yapar.

Bazı devlet ve mahalli idare hizmetleri için kullanılan ve parti ilgisi bulunmayan primary de vardır ki buna normal anlamda primary değil hazırlık seçimi demek daha uygun düşer. Bu plâna göre adaylar dilekçelerini teşçil ettirip adlarını yazdırırlar. Eğer ilk seçimde bir aday çoğunluk kazanacak olursa seçimi kazanmış ilân olunur. Eğer çoğunluk sağlayamamışsa en çok oy kazanan iki aday genel seçimlere bırakılır. Bu gibi hallerde oy puslasına parti işareti konmaz.

Seçim savaşları:

Politika savaşlarında alınacak ilk tedbir parti kurullarını tam kadroya çıkarmaktır. Cumhurbaşkanlığı savaşlarında emir ve komutayı millî komite başkanı ele alır. Devlet sınırları içindeki hizmetler için yapılacak savaşlar partinin devlet komitesi başkam tarafından idare olunur ve parti merkezleri tam faaliyet halinde bulunur.

Kullanılacak strateji hizmetin mahiyetine, adayın şahsiyetine ve diğer şartlara göre değişir. Cumhurbaşkanlığı

adayları memleketin bir çok yerlerinde kendilerini gösterirler. Süresi bitmek üzere olan Cumhurbaşkanı da savaşa girer ve bir kaç söylev verir. Eğer memlekette işler yolunda gidiyorsa bu hareketlerin tesiri görülür.

Seçmenlerle temas çeşitli şekillerde yapılır: (1) Ya parti adamları doğrudan seçmeni bulup konuşurlar. Bu da propagandacıların ev ev dolaşmalarıyla olur veya bir araya toplanmış olan seçmenlerle konuşmak suretiyle olur. (2) Veya seçmenlere mektup yollanır. Bu usul az tesirli olmakla beraber kolay ve pratiktir, fakat masraflıdır. Yazının hazırlanmasında çok dikkat ister. Bu usul ile çeşitli meslek, sanat ve ırk mensuplarına daha uygun hitap da mümkündür.

Kalabalık seçmen kitlesine hitap maksadiyle (1) Mitingler hazırlanır. (2) Radyo yayınları yapılır. Bu yayınların tesiri son seçimlerde çok görülmüştür. (3) Gazete ilânlarından başka broşürler de bastırılır. Afişler astırılır, el ilânları dağıtılır. (4) Filmler gösterilir, plâklar dinletilir.

Seçimlerin idaresi :

Anayasa diyor ki: “Senato ve temsilciler meclisi üyelikleri için yapılacak seçimlerin zamanı, yeri ve şekli devlet kanunlarında belirtilmiş olacak, fakat kongre çıkaracağı kanunlarla bu konuda hükümler koyabilecek veya mevcut hükümleri değiştirebilecektir.”

1892 de kongre; her çift sayılı yılın Kasım ayının ilk Pazartesiinden sonra gelen Sah gününü federal hizmetler için seçim günü kabul etmiştir. Seçimlerin yapılış tarzı kongre tarafından çeşitli hükümlerle düzenlenmiştir: (1) Temsilcilerin bölge (district) lerce seçilecekleri 1842 kongre kanunu ile tesbit olunmuştu. (2) Otuz yıl sonra bölgelerin nüfusu ve çevre bakımından eşitlikleri sağlanmıştır. (3) Kongre temsilciler seçiminin sade oy pusulası ile değil, ağızdan oy verme suretiyle de yapılabileceği esasını kabul etmiştir. 1929 da ikinci şekil kaldırılmıştır.

Bunların dışında devletler seçim işlerinde geniş yetki sahibidirler. Böyle olmakla beraber yurttaşlık, yirmi bir

yaşında olmak, ikamet ve seçmen listesinde kayıtlı bulunmak gibi ehliyet şartları her devlet kanununda hemen aynı şekilde formülleşmiş bulunuyor. Anayasa, ırk, renk, cins ve sosyal şartlar sebebiyle seçim ehliyetinin devletlerce tahdit edilmesini yasak etmiştir.

Devletlerin çoğunda seçimler devlet seçim komisyonu veya (secretary of State) tarafından murakabe olunur. Kontluklar ve şehirler seçimlerin idaresini ya kontluk kâtibi gibi başka görevi olan bir memura verirler veya doğrudan bu işle meşgul olmak üzere komiser veya tescil memuru gibi hizmetler ihdas ederler. Seçimlerde en önemli birlikler (precinet) lerdir. Bunların her birinde kaç memur bulunacağı büyüklüklerine, oy pusulalarının uzunluğuna, malzemeye ve memurların ehliyetlerine göre tâyin olunur.

Genel olarak bu memlekette kullanılan oy pusulası sistemi Avustralyadan alınmıştır. Basım masrafı genel bütçeden sağlanır, gizli tutulur, bir tek kâğıttan ibarettir, yalnız seçim günü elde edilebilir. Kullanılması bazı güvenlik tedbirlerine bağlanmıştır. Amerikada genel olarak iki pusula tipi vardır. Biri Massachusetts tipidir ki bunda adayların adları hizmet hanelerine yazılır. Öteki (İndiana) tipi olup bunda bir partinin bütün adayları bir araya getirilmiştir. Oy makinasına gelince bu Avusturalya sisteminin makineye uygulanmış şeklidir. Çabukluk, sağlamlık ve basitlik gibi avantajları olduğuna şüphe yoktur ama pahalıdır, kırılma bozulma tehlikesi vardır ve bazan adayların bir kısmını ayırma hususunda güçlük de çıkarabilir.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri.

Seçmen Cumhurbaşkanı olmasını istediği kimseye doğrudan doğruya oy veremez, ancak hangi adaya oyunu vereceğini önceden bildirmiş ve söz vermiş delegeleri seçer. Cumhurbaşkanını seçecek kimselerin devlet sınırları içinde seçilmeleri devletlerce yapılır. Seçilenlerden her biri devlet seçmenleri adına oyunu kullanacaktır. Son yıllar içinde 19 devlet (kısa oy pusulası) sistemini kabul etmiştir ki bunda seçmen istediği başkan veya başkan yar-

dımcısı için oy vermeğe söz vermiş ikinci seçmenlerin topuna birden oy verebiliyor.

Anayasayı hazırlıyanlar Cumhurbaşkanlığının seçmenler tarafından doğrudan doğruya seçilmesini imkânsız görmüşlerdir. Gerçi New - York ve Massachusetts'deki genel vali (governor) lerin (direct) şekilde seçildiklerini biliyoruz. Başkanın kongre tarafından seçilmesi düşüncesi evvelce kurultayda çok desteklenmiş ve Virginia ve New Jersey plânlarıyla birleştirilerek oy birliğiyle kabul olunmuştur.

(Electoral - college) denen bu sistem teşri kolunun bağımsızlığı ve halkın bilvasıta seçime katılması avantajlarını bir araya getirebilmektedir. Her devlet senato ve temsilciler meclisindeki üyelerine eşit sayıda (başkan seçicisi) ayırır ve bu maksatla bütün memlekette seçim yapar. Seçilen kimseler kendi devletleri içinde toplantı yaparak Cumhurbaşkanı (ve yardımcısı) adayları için oylarını kullanırlar. Her devlette alman sonuç federal merkeze gönderilir ve kongre önünde açılır. İlk plânda başkan seçicileri oylarını iki kişiye verirler, çoğunluk kazanan başkan, öteki de yardımcı olurdu.

Bu sistem 1800 de Jefferson ile Burr arasında bir düğüm husule getirmişti. Başkan seçmenleri Jefferson'u Cumhurbaşkanlığına ve Burr'ı da yardımcılığa seçtiklerini. bildirmiş olmalarına rağmen ikisinin de yetmiş üçer oy almış olması Anayasa hükümleri dairesinde meselenin kongreye bırakılmasını gerektirmişti. Temsilciler Meclisinde federalistler her ne kadar Burr'i desteklemişlerse de Jefferson'un başkan olmasını önliyememişlerdir. Bu olay sistemin kusurlu olduğunu ve düzeltilmesi gerektiğini açıkça gösteriyordu. İşte Başkanla Başkan yardımcısı seçimlerinin ayrılmasını emreden on ikinci Anayasa tâdili bu sıkıntılı durumdan doğmuştur. Eğer Başkan adaylarından hiç biri çoğunluk oyu sağlayamazsa temsilciler meclisi en çok oy almış üç adaydan birini başkan seçer. Bu seçimde her devlet adına bir oy verilir. Şimdiye kadar yalnız iki Cumhurbaşkanı bu şekilde seçilmiştir. Bunlardan

biri 1800 deki Jefferson Burr olayı, öteki de 1824 deki (Adams, Clay ve Grawford) seçimidir. Eğer çoğunluk oyu kazanmamış olan başkan yardımcısı ise senato en çok oy almış iki' adaydan birini seçer. Oyların sayılması bazan büyük karışıklıklar doğurabiliyor. 1876 da Tilden 184 oyla 165 oy alan (Hayes) i alt etmiş, fakat senatosu Cumhuriyetçiler meclisi Demokratlar elinde bulunan o zamanki kongre bazı devletlerden gelen birbirini tutmaz mazbatalar sebebiyle bu neticeyi hükümsüz saymıştı. Bunun üzerine kongre 1877 de bu işi hal için beş senato ve beş temsilciler meclisi üyesiyle beş yüksek mahkeme yargıcından mürekkep olmak üzere bir seçim komisyonu kurmuştur. Tamamile parti düşünceleriyle hareket eden komisyon anlaşmazlık doğuran yirmi oyu (Hayes) e vermek suretiyle onu başkanlığa getirmiştir. Bundan sonra 1887 de çıkarılan bir kanun her devletin kendi seçim anlaşmazlığını kendisi halletmesi esasını kabul etmiştir.

Anayasa çerçevesi içinde devletlerde gelişmiş olan sistem başkan seçicilerinin genel esaslar dairesinde halk tarafından seçilmekte olmalarıdır. Pek az istisna ile bu usûl hemen yüz yıldan beri bütün memlekette uygulanmaktadır. Her devlet mâlik olduğu senatör ve temsilci sayısı kadar başkan seçicisi çıkardığı için her başkan seçicisi büyük sayıda seçmen adına oy vermiş oluyor demektir. New York kırk yedi, Pennysylvania otuz beş, Illinois yirmi sekiz ve Nevada, Delavare, Wyoming ve Vermont üçer seçici çıkarıyorlar. Seçici listesi her devlette resmî parti kurullarınca hazırlanır. Eskiden devletler hep aynı tipte bir oy pusulası hazırlarlar ve buna seçici adaylarının adlarını yazarlardı. Bu çok masraflı ve üstelik oy makinesi kullanılması imkânsız bir usuldü. Bu sebeple 1944 yılında on dokuz büyük devlet “kısa başkanlık oy pusulası” sistemini kabul etmiştir. Bu sisteme göre oy pusulası üstünde seçici adayların adları yerine sadece “Başkanlığa (Franklin Roosevelt) ve yardımcılığa (Harry Truman) için oy vermeğe söz vermiş yirmi beş seçici” tarzında bir yazı bulunmaktadır, Seçici-

ler seçildikten sonra devlet merkezinde toplanırlar ve oylarını kullanırlar. 1934 de çıkan federal bir kanun Aralık ayının ikinci Çarşambasını tâkip eden ilk Pazartesiye toplantı günü kabul etmiştir. Memleket içindeki bütün seçicilerden mürekkep genel resmî bir toplantı yapılmaz. Yalnız 1936 ve 1940 yıllarında Washington'da çok sayıda toplantı yapmağa teşebbüs olunmuştı.

Anayasanın yirminci tâdiline göre başkan seçimlerini tâkip eden Ocak ayının altısında kongrenin her iki kamarası bir araya gelerek toplantı yapar. Ve oyları sayarak sonuçları ilân eder. Tören Ocak ayının yirmisinde yapılır.

Bu sistemin zayıf tarafları meydandadır. İlk zamanlarda şöyle düşünülmüştü: Başkan seçiciliğine akli başında yurttaşlar ayrılacak ve bunlar istediklerini serbestçe seçebileceklerdir. Halbuki partiler ortaya çıktıktan sonra seçiciler partilerinin gösterdikleri adaylara bağlı kalmışlardır.

Seçimlerde (Coliege) sistemi yerine, (popüler) sisteminin konması yolundaki cereyanlar (Jackson) devrinde başlar. 1832 de biri müstesna olarak bütün devletlerce kabul edilmiş ve iç savaştan sonra ise hiç istisna kalmamıştır. Bunun gibi başkan seçicilerinin seçimlerinde bölge usulü uygulanmayarak devlet ölçüsünde oy pusulası kullanılıyor. Bölgesiz seçimler her devletin başkan seçimlerinde büyük oy kayıplarına sebep oluyor. Meselâ Ohio'da Cumhuriyetçilerin 1,500.000 oyuna karşılık Demokratlar 1,501,000 oy almışlarsa Ohio'nun bütün seçici oyları Demokrat adaya geçmiş oluyor.

Uzaktan oy verme:

Uzaktan oy verme sistemi iç savaşlar sırasında, ortaya çıkmış ve İkinci Dünya Savaşı içinde daha genişletilmiştir. İlk zamanlarda yalnız askerlerin faydalandıkları bu usul son kırk yıl içinde yavaş yavaş siviller hakkında da uygulanmaya başlamıştır. Şimdi her devlet silâhlı kuvvetlere mensup kimselerin uzaktan oy vermesine izin vermiş bulunuyor. İkinci Dünya Savaşı içinde uzaktan oy ver-

me ile ilgili devlet kanunları federal halleri de içine alan hükümlerle tamamlanmıştır.

Uzaktan oy verme sistemi, adından anlaşılacağı gibi seçmenlik şartlarını haiz ve fakat kanunî ikamet yerinden uzakta bulunan veya herhangi bir sebeple seçim günü oy pusulasını atamayacak durumda olan bir kimsenin posta ile oy verebilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu sisteme göre bir kimse oyunu daha önceden de kullanabilmektedir.

Her devlet bu sistemi başka başka şekillerde benimsemiş olmakla beraber şu müşterek hükümler devletlerin hemen çoğunluğu tarafından kabul edilmiş bulunmaktadır. (1) Her kanun uygulama süresini belirtmiştir, (2) Oy pusulaları seçim memurları tarafından postaya verilir, (3) Seçmen ya bir devlet memuru veya noter huzurunda oy pusulasını doldurur, (4) Oy pusulası doldurulduktan sonra posta ile ilgili seçim memuruna yollanır. (5) Gönderilmiş oy pusulaları ya merkez seçim kurullarınca sayılır veya ilgili seçim komisyonuna yollanır. Bir kaç devlet kanunu, seçim günü hazır bulunamayacak kimselerin oylarını daha önceden vermelerine dahi müsaade etmektedir. Devletlerin yarısında gayri mevcut seçmenlere mahsus bir sicil defteri tutuluyor. Bu defter orada hazır bulunmayan seçmenin listeye alınmasını sağlar.

Askerlik oyları:

Birleşik Devletler ordusunda hizmet gören erkek ve kadınların oy haklarına dair çetin bir savaş 1942 ve 1944 yıllarında kongrede ve bütün memlekette kendini göstermiştir.. Bu sırada savaş amacıyla milyonlarca Amerikalı denizaşırı memleketlere dağılmışlardır. Askere alınmış kimseler ve her devletin kabul ettiği ikâmet, yaş, oy vergisi ve okur yazarlık gibi şartlar yüzünden oy hakkını kullanmada güçlüklerle uğruyorlardı. Nihayet 1942 Ekiminde kongre “Asker Oyları Kanunu” nu kabul etti. Bu kanun mensup oldukları devlet kanunlarına göre ikamet ve oy vergisinden başka bütün şartları haiz bulunan erlere oy verme hakkı tanıyordu. İsteyen erler kendi devletlerinin

uzaktan oy verme sistemine göre oynarını kullanmakta serbest bırakılmışlardı, Bu kanun hükümlerine göre yapılan uygulamada yalnız 137686 kart alınmış ve bunlardan ancak 28051 tanesi ilgili devletlere yollanmıştır.

1944 yılında Cumhurbaşkanı Roosevelt bütün silâh altında bulunan yurttaşların oy haklarını kullanabilmelerini sağlayacak bir kanunun çıkarılmasını kongreden istemişti. Boş oy pusulası dağılmasını isteyen bu teklife göre erler isterlerse adayların adlarını pusulaya yazacaklar, isterlerse sadece beğendikleri parti adını koyacaklardır. Temsilciler meclisive senatoda uzun tartışmalar yapıldıktan sonra “Devlet Hakları Kanunu” kabul olundu. Bu kanun devletlerin uzaktan oy verme kanunundaki hükümleri esas tutmuştu. Gerekli formülleri ve oy pusulalarını hazırlamak üzere bir komisyon kuruldu. Komisyon savaşa mahsus oy pusulaları” bastırdı. Doldurulan oy pusulaları hava pos- tasiyle parasız olarak her devletin devlet sekreterliğine yollanabilecekti. Ancak bu oy pusulalarının kullanılabilmesi için erin mensup olduğu devletten oy pusulası istemiş ve fakat Kasım ayının birinci gününe kadar alamamış olduğuna dair bir beyan kâğıdı vermesi gerekli idi. Bu federal oy pusulasını kabul edip etmemekte devletler serbest bırakılmışlardı.

1942 yılı gibi 1944 yılında da savaşa mahsus oy pusulası kullanmış olanların sayısı çok azdı. Yalnız yirmi devlet federal oy pusulası sistemini kabul etmiş bulunuyordu. Bu devletlerin denizaşırı memleketlerdeki seçmenlerinden gelen 84,835 oy hesaba katılmıştır.

Nisbî temsil sistemi:

Nisbî temsil her parti veya gruba geçilme imkânı veren bir sistemdir. Bu sistem temsil heyetlerinin seçilişlerinde kullanılır ki tek üye çıkaran ve oyları darmadağınık eden seçim bölgeleri usulünden çok üstündür. Dünyanın çeşitli memleketlerinde nisbî temsil sistemi başka başka şekillerde kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde en çok kullanılan (Hare) sistemidir. Bu sisteme göre oyların yalnız bir defa nakli mümkündür ve bir seçim bölgesi

den bir değil, bir kaç üye seçilmesi gerektir. Seçmen seçtiği adayların tercih derecelerini göstermek üzere adlarının yanına 1, 2, 3, 4 gibi rakamlar koyar. Oy pusulaları toplanır ve merkezde sayılır.

Nisbî temsil esasına göre sayımda ilk yapılacak iş nisap sayısını bulmaktır. Bunun için muteber oy pusulalarının tutarı seçilmesi gerekli aday sayısına taksim olunur ve çıkan rakama bir eklenir. Meselâ diyelim ki bir şehir meclisine dokuz üye seçilecektir ve seçimlerde kullanılan oy sayısı 100.000 olur. O halde nisap on bin birdir. Yani: Birinci derecede tercih işareti olan (1) rakamlı bütün oylar sayılır ve nisap sayısından fazla, oy almış olan her aday seçimde kazanmış kabul edilir. Seçimde kazanmış adayın nisap sayısını aşan oy miktarı ikinci derece tercih işareti- le oy almış adaylara dağıtılır. En az oy almış adaylar çıkarılır ve bunların aldıkları oylar ikinci derece tercih işaretli adaylarınkine eklenir ve bütün münhaller doluncaya kadar bu işleme devam olunur.

Devlet meclisleriyle kongre üyelerinin seçimlerinde uygulanması teklif edilen bu sistem New-York ve Cinein- nati de dahil olduğu halde birçok şehirlerde başarı ile uygulanmıştır. Taraftarları bu sistemin şu meziyetlerini öne sürüyorlar: (1) Azınlığın temsili de mümkün kılar, (2) Küçük yerlerde parti teşkillerinin manevralarını boşa çıkarır, (3) Mahallî meclislerin gerçekten temsil esaslarına göre kurulmasını sağlar. Bu avantajlarına karşılık ileri sürülen sakıncaları şunlardır: (1) Parti ve grupların sayısı çoğalıyor, (2) İdare kudretini sağlayan bir grubun kazanma ihtimallerini azaltıyor, (3) Seçmenlerin anlıyabilmelerini imkânsız kılacak kadar karışık bir sistemdir.

Bu sistemi uygulayan Avrupa memleketlerindeki hükümet kararsızlıklarını gören Amerikalılar hiç buna taraftar görünmüyorlar. Bir gün Amerika Birleşik Devletleri Federal Hükümetince de bu sistemin uygulanması pek az ihtimal içindedir. Mahallî devlet meclislerinin bazı kötü taraflarını düzeltebilecek bir sistem olarak bu usulün uygulanması tavsiye edilebilir. Büyük politika kararlarının

pek az verildiği mahallî idare işlerinde bu usul iyi bir temsil sistemi olarak görülmekte ise de bu şartlar altında belediye müesseseleri için bile geleceğinin parlak olacağı söylenemez.

İnisiyatif, referandum ve hizmete son verme:

Birleşik Devletlerin federal idaresinde uygulanmamakla beraber İnisiyatif, referandum ve hizmete son verme müesseseleri bir çok devletler hukukunda önemli yer tutmuş bulunuyor.

İnisiyatif bir kimsenin veya bir grubun kanun teklifi yapabilmesini sağlayan bir seçim tekniğidir. Bir tasarının seçmen oyuna sunulabilmesi için onu ileri sürenlerin belli bir sayıda imza toplaması şarttır. Bu gibi teklifler çok defa ilgililer veya bunların vekilleri tarafından yapılır. Tekliflerde ne kadar imza bulunacağı Anayasada veya diğer kanunlarda gösterilmiştir. Bazı devletlerde kanun teklif leri seçmenlerin oyuna sunulmadan önce teşri meclislerince bir karara bağlanması şart konulmuştur, eğer meclis hiç bir karar vermez veya verdiği karar menfi olursa iş seçmenlere kalır. Eğer tasarı seçmenlerin çoğunluğu tarafından kabul edilirse kanun halini alır. Bu şekilde kabul edilmiş statüler imtiyazlı kanunlardan oldukları için teşri meclislerince ortadan kaldırılamazlar.

Referandum da bir tasarıdır ve teşri meclislerince kabul edilmiş bir kanunun uygulanmadan önce bir seçim bölgesi seçmenlerinin oylarına sunulması maksadiyle yapılır. Referandum dilekçesinde bulunması gerekli imza sayısı inisiyatifdekinden daha azdır. Olağanüstü hallere mahsus kanunlar referandum işlemine tâbi tutulmaz. Teşri meclisi tarafından kabul edilmiş bir kanun referandum seçiminde seçmenlerin çoğunluk oyunu sağlamazsa hükümsüz sayılır. Bir çok devletlerde referandum inisiyatiften daha çok kullanılmakta ve bunun kongrenin savaş ilânı kararlarında da uygulanması istenmektedir.

İnisiyatif ve referandum yapılmasını gerektiren müşterek sebepler şöyle gösteriliyor: (1) Hareketsiz veya kötü niyetli kanun yapımcıları denetlemek, (2) Seçmenlerin

yetiřmelerini saęlamak. Bu sistemin dūřmanları da řöyle dūřünüyorlar: (1) Seçmenlerin seçim işlerindeki yüklerini daha aęırlařtırır, (2) Temsilî idarede kanun yapma sorumluluęunu azaltır.

Hizmetten çıkarma tasarısına gelince bu, seçimle bir hizmetin başına getirilmiş kimsenin hizmet süresi bitmeden o işten çıkarılması amacıyle hazırlanır. Hizmetten çıkarma dilekçesinde bulunması gerekli imza sayısı değişiktir. Eğer seçim sonunda seçmenlerin çoğunluk oyu o kimsenin hizmetten uzaklaştırılması yolunda ise o hizmet boşalmış ilân olunur. Onun yerine yine aynı seçimlerde bir başkası seçilir, veya bu maksatla bir başka seçim yapılır. Bir kimsenin hemen seçilişinden sonra veya bir kimse hakkında arka arkaya bu harekete geçebilmesi için bir takım tahditler konmuştur. Bugün bu sistemi (recall) Ame- rikada uygulayan devlet sayısı on bir ve belediye sayısı ise bin kadardır. Anayasada böyle bir hüküm bulunmamasına rağmen bu usulün federal devlet memurları hakkında da uygulanması iki devlet tarafından ileri sürülmüştür. Bu devletler Arizona ve Kuzel Dakota'dır. Bunlar recali sistemini kongre üyelerine ve memleketlerindeki federal yargıçlara da uygulamağa kalkmışlardır. Bu maksatla böyle bir oy almaları halinde derhal yerlerini terkedeceklerine dair önceden adaylardan söz almaktadırlar. Yargıçlar hakkında da aynı şeyi yapıyorlar.

Seçmenin sırtındaki ağır yük:

Amerikada oy puslalarına ve seçim raporlarına şöyle bir göz atmakla bu memlekette seçmenden beklenen işin memnunlukla onun yapabileceğinden veya yapmak istiyeye-ceğinden çok fazla olduğu kolayca anlaşılır.

Basit ve küçük topluluklarda aracısız bir demokrasi uygulamak kolay bir şeydir. New England şehir dernekleriyle bazı İsviçre kantonlarındaki (Landes Gemeinde) teşkilleri bunun en iyi misâlleridir. Buralarda idare halka pek yakındır. Halbuki Amerikada topluluklar pek büyük ve hükümet idaresi çok karışıkır. Büyük kitlelerin bir araya gelip toplantı yapmaları imkânsızdır. İkinci ihtimal temsilli idare sistemidir ki seçmenler temsilcilerini seçer

ve kamu işlerinin görülmesine bunları memur ederler. Yüz yıl ve hattâ daha önce çok yanlış bir düşünce vardı. Öyle zannedilirdi ki bir memlekette mansup hizmet sayısı ne kadar az olursa (yani seçime tâbi hizmet sayısı ne kadar çok olursa) o memleket gerçek demokrasiye okadar yaklaşmış demektir. Seçim (mâni) si devlet ve mahalli idare işlerini ve bir çok kamu hizmetlerini sarmış ve kaplamıştır. Bugün bazı devletlerde gerçi seçime tâbi hizmet sayısının azaltılması yoluna gidildiği görülüyor ama yine çoğu seçim yolundan şaşmamış bulunmaktadır. Bu, yalnız icra kudretini dağıtmakla kalmıyor, seçmenin sırtına ağır yükler de koyuyor. Bir zahmete kimin daha ehliyetli olduğunu halk nereden bilsin, o ya bir gazetenin dediklerine bakacak, ya bir partinin telkinine dayanacak veya hiç güvenilirmez birinin sözüne uyacaktır.

Evvelki nesil bu bakımdan çok tartışmalar yapmış ve seçime tâbi tutulacak hizmetler bakımından şu sonuca varmıştır :

- 1) Hizmet halkın ilgisini çekecek kadar önemli olmalıdır ve
- 2) Aynı zamanda seçilecek hizmet sayısı pek çok olmamalıdır ki halk adavlar hakkında gerekli araştırmayı yapmağa vakit bulabilsin.

Federal idarede seçime tâbi hizmet sayısı çok değildir. Cumhurbaşkanlığı seçicileri, senato ve temsilciler meclisi üyeleri gibi. Bir çok devletler, kontluklar ve belediyeler eskisi gibi oy pusulalarını yüklü bir halde çıkarmakta devam ediyorlar. Vergi komiserinden temizlik memuruna kadar hepsi bu pusula içinde sıralanmıştır. Halbuki bunlar idare âmiri tarafından tâyin edilmelidir. Bazı devletler genel seçimlere mahsus oy pusulalarının içine otuz kadar hizmet adayının adlarını da koyuyorlar ve buna - eğer varsa - bir de inisiyatif veya referandum teklifi ekliyorlar.

Amerikada seçimlerin sayısı çok fazladır. İstatistik dairesinin verdiği bilgiye göre 1943 de 137661 ve 1944 de 126840 seçim yapılmıştır. 1944 yılının 364 gününden 151 günü memleketin herhangi bir yerinde seçim olmuştur. Ku-

zey ve batı devletlerinde federal veya devlet hizmetleri için seçmenlerin iştirâk nisbeti yüzde elli ile seksen arasında olduğu halde mahallî seçimler pek az ilgi çektiği için iştirâk nisbeti yüzde yirmi beşi aşmıyor.

Amerika seçmenini medenî sorumluluklarına karşı u- yanık tutmak için ne yapmalıdır ? Oy vermeyi mecburi kılmalıdır diyenler vardır. Nitekim Avusturalya, Çekoslovakya, Belçika, Hollanda ve diğer bazı memleketler de böyle- dir, ve az çok başarı da kazanmıştır. Oyunu kullanmayanlar para cezasına çarptırılıyorlar ve bazen o kullanma hakkından büsbütün mahrum ediliyorlar. Şimdiye kadar bu sistem Amerika'nın hiç bir devleti tarafından kabul edilmemiştir.

Seçmenin görevini hafifletmek mümkün değil midir? Bu ancak seçime tâbi hizmetlerin azaltılmasıyla mümkün olabilir.

İDARİ VESAYET

R. Maspétol, P. Laroque'den

Çeviren: H. ORHUN

I

Son yüzyılın başlangıcındanberi idare müesseselerinde vukubulmakta olan tekâmülün bârız vasfı her memlekette devlet telâkkisinde hâsıl olan istihaleidir.

İmparatorluk ve ihtilâl ricali devleti, her şeyden evvel, kudret ve hâkimiyetin tek sahibi olan ve kendi faaliyetini bu kamu kudret ve hâkimiyetinin hudutları ile tahdit eden metafizik bir varlık, bir aslî unsur olarak telâkki etmekte idiler. Devlet, mutlak otoritesini memleketin her tarafında müessir kılan çok büyük bir hümete sahipti. XIX uncu yüzyıl tarihi devlet otoritesinin silinmesine ait uzun bir hikâyeden ibarettir.

Devlet, bir taraftan, müdahalesini çok çeşitli sahalara taksim ve teşmil ederek âdi şahsiyete yaklaşmakta ve bulunduğu esrarengiz durumdan çıkarak perestijini kaybetmektedir. Diğer taraftan, bilhassa, özel şahısların kamu hizmetlerine gittikçe artan iştirakleri bunlarda tenkit fikrini inkişaf ettirmekte ve imparatorluk devrinin müteazzım devleti kendisini politik mücadelelere terk etmektedir. Bu çifte faaliyet bizzarur ademi merkezîyete gitmeyi istilzam etmektedir. Yüklendiği bütün vazifeleri artık bizzat ifa. edemeyecek olan devlet, bunları, idare edilenlerin üzerlerinde doğrudan doğruya müessir olacakları, diğer özel kişilere, birliklere veya müesseselere tevdi edecektir.. Devlet bu vazifeleri bazan mahallî işlerin heyeti mecmuasını idareye memur, müntehin otoritelere tevdi edecektir ki bu mahallî ademi merkezîyeti, bazan da bir kısım özel hizmetleri ayırarak bunları müstakil bir idareye tâbi tuta, çaktır ki bu da departman ve komün idarelerinde tatbik sahası bulan hizmet ademi merkezîyetlerini teşkil edecektir.

Ademi merkezîyet böylece Rousseau'nun felsefî prensiplerine karşı bir reaksiyon gibi görünmekte ve eşitlik namına ferdi, devlet karşısında tecrit ederek bütün kuvvetleri hükümetin elinde toplamağa mütemayil bulunmaktadır. Hürriyet esasına dayanan bu hareket muhite intibak endişesine cevap vermektedir. Mahallî ademi merkezîyet alanında vatandaşlara bırakılan idare, anonim, gayri şahsî ve mücerret olma halini terkederek vilâyet, şahir ve köy idareleri haline inkilâp etmektedir. Herkesin arzularına makes olan bu idare fedakârlıklar celbetmekte ve herkesin girebileceği ve faydalı bir unsur olarak işbirliği yapabileceği bir saha olmak ve aynı zamanda yurttaşların kamu işlerini idareye alışmalarına ve kamu menfaatlerini idrâk etmelerine müsait bulunmak itibarıyla da demokratiktir.

Hizmet ademi merkezîyet idarelerine gelince bunlar, her zaman için, her servisin icaplarına daha uygun bu idare tarzı ile hizmeti ilgililerin ihtiyaçlarına cevap vermeğe daha müsait bir hale intibak ettirmeğe ve işlerin idaresinde memurlar ile idare edilenler arasında daha sıkı bir işbirliği yapmağa müsait bulunmaktadır. Bununla beraber bu istihale bir gün içerisinde yapılacak cinsten değildir. Bu gibi işlerdeki tereddütler, emeklemeler, gerilemeler bir idaredeki karışıklığı mütemadiyen artırmaktadırlar.

Fakat gerek mahallî ve gerekse hizmet ademi merkezîyetinin bahis konusu olduğu hallerde bütün idareler ve servisler arasında bir bağın idamesini ve umumî hizmet gören bütün bu organların bir elden idaresini temin zarureti meydana çıkmaktadır. İşte bu mülâhazaya cevap ver-
ren İdarî vesayet müessesesidir.

Bu hale göre İdarî vesayet müessesesi, üzerinde fazla ısrar etmeden, bir serbesti müessesesidir. Bu müessesenin, her zaman, başlangıcı ve sonu ademi merkezîyet sisteminde bulunmaktadır.

Şüphesiz, zahiren birbirine mübayin olan bu iki telâkkinin uzlaştırılması ilk bakışta garip görülebilir; fakat tatbikatta olduğu gibi fikir sahasında da İdarî vesayet müessesesi hudutlarını ademi merkezîyetten tefrik etmek çok müşkül olmakla beraber bir-

lik halinde bulunan bir devlette bu iki telâkkinin birbirinden ayrılmaz bir şekilde memzuç bulunduğu ve vesayet müessesesi olmadan ademi merkezîyet idaresinin, ademi merkezîyet olmadan da vesayet müessesinin yürüyemeyeceği bir hakikattir. Keza, ademi merkezîyet sisteminin tahakkuku henüz sona ermeyen bir inkişafın gittikçe artması ile mümkün olacağı gibi İdarî vesayette bir intibak ile, imparatorluğun otoriter metodlarının yumuşatılması ile teessüs edebilir. Bu intibak ise henüz ikmal edilmemiş olduğundan dünün merkezîyetçi zihniyeti ile yarının liberal telâkkisinin her gün mücadele halinde bulunduğu idare mekanizmalarında sürçmelere sebebiyet vermektedir. İdarî vesayetin haiz olduğu bu melez karakter zıt iki prensibi kombine etmekte ve onun nazarî ve tenkidi tetkikine özel bir alâka celbetmektedir. Henüz kemale ermemiş olan bu müesseselerin fikir sahasındaki inkişafı şüphesiz, usullerin ve hattâ belki de esaslı hukuk prensiplerinin gözden geçirilmesini lüzumlu kılacak ve bu suretle İdarî vesayet yarının devleti probleminin ortaya çıkmasını intaç edecektir.

Hareket alanının genişliği ve çeşitliliği itibariyle İdarî vesayet vak'a sahasında, sert bir kalıp değil fakat, serbes- tiyetin ve otoritenin muhtelif şekillerde nüfuz etmiş olduğu kıdemli ve çeşitli organizasyonlar halinde faaliyet göstermeğe müstait, mülâyim bir müessese olacaktır. Vesayet ve hiyerarşiğe karşı kaba bir şekilde muhalefet etmekten daha boş bir şey yoktur. Zira; birinden diğerine intikal gayrimahsustur.

Böylece memleketin bütün âme hayatına hâkim bulunan İdarî vesayet, ileri attığı meseleler, temas ettiği men faatler ve kullandığı prensiplerle idare hukukumuzun esas hukukî bir binası değil, fakat özel bir hayatiyete sahip siyasî bir müessese gibi görünmektedir. Çok çeşitli meseleler üzerinde İdarî vesayet mürakabesinin arzettiği manzaraya göre bu müessesenin tetkiki, bütün bir âme hukukunu içine almağa müsait bulunmakta ve bu işde en müşkül tarafın da mevzuu hudutlamak hususundaki zorluk teşkil etmektedir.

Şu hale göre İdarî vesayet; umumî menfaati himaye maksadıyla ademi merkeziyet idaresi memurlariyle bu memurların yaptıkları tasarruflar üzerinde kanunun yüksek bir makama bahşettiği mahdud ve muayyen yetkilerin heyeti mecmuası olarak târif olunabilecektir.

I — Yetkilerin tahdit edilmiş olmaları bütün ademi merkeziyet idarelerinde serbesti ve muhtariyet fikrinin dahil bulunduğunu teyid etmektedir. Burada hiyerarşi ve vesayet mefhumları arasındaki zıddiyet manzaralarından birisi mevcuttur. Her ikisi de, şüphesiz, merkezî idarenin ve yüksek makamın haiz olduğu muayyen haklarla, idare memurlarının durumu ve bunların tasarrufları üzerinde tezahür ederler. Fakat hiyerarşik mürakabenin mütemadi ve hiç bir kanun metni mevcut olmasa bile mütemadiyen ve doğrudan icra edilmesine mukabil vesayet mürakabesi, memura bazı serbest hareket imkânı bırakmak ve ancak salâhiyet tecavüzlerini cezalandırmakla iktifaya mecburdur.

Hiyerarşik mürakabe doğrudan doğruya icra olunmaktadır. Zira merkeziyet sisteminde müratebe esastır; vesayet ise istisnaidir, müratebe kabul etmez, çünkü ademi merkeziyette diğerinin aksine olarak muhtariyet ve serbesti kaidesi esastır.

Vesayet makamı ancak kanun ile sarahaten kendisine bahşedilen yetkilere sahiptir. Bu yetkiler, tasdik, iptal ve hattâ evvelden müsaade yetkileri gibi geniş ve çok şiddetli olabilirler. Fakat vesayet hiç bir zaman islâh yetkisini tazammun etmez. Bu yetki ademi merkeziyet fikri ile telif edilemez. Böyle bir yetkiye rastlanan yerde vesayet müessesesinden bahsedilemez. Burada artık hiyerarşi mevcuttur. Vesayet müessesesinde muhtariyet ve şahsiyet iktisap etmiş organlar birliği vakıası mevcuttur.

II — Vesayet mürakabesi yüksek makam tarafından yapılır. Bazı memleketlerde ademi merkeziyet makamlarının kanun hükümlerine riayet etmelerini temin (özel şahısların ve hattâ idare tarafından vukubulacak müracaat üzerine) yargıcın vazifesi cümlesindendir. Bu İngiliz formülüdür. Kolayca anlaşılacağı veçhile bu hal şekli Fran-

sız idare Hukukunun esas bünyesine muhaliftir. İngiliz Hukuk telâkkisiyle, Fransız Hukuk telâkkisi arasındaki zıddiyeti bu kadar mükemmel bir şekilde tebarüz ettirecek bir şey yoktur. Fransa'da yalnız kanuna tâbi, büyük bir istiklâle sahip, kudretli bir İdarî kaza organı kanun ile vatandaş arasında yer almaktadır. Uzun bir inkişaf devresinin mahsulü olan hukuk müesseseleri arasındaki bu iki esaslı fark göz önünde tutulmadan iki memleketin mahallî idareleri arasında mukayeseye girişmek beyhude olacaktır. Fransa'da, kanun hükümlerinin resen icrasını temin imkânına sahip, tanzimi tasarruf yetkisini haiz, önceden hukukî mürakabe mecburiyetinden âzade olarak lâzûmlü İdarî kararlar ittihazına kâdir ve hem hükümet, hem de idare salâhiyetlerini aynı ellerde mezceden kudretli bir organizma vücut bulmuştur. Ademi merkezîyet idarelerinin vesayet mürakabelerinin İdarî makam tarafından temin edilmesi keyfiyeti, Fransız Hukuk müessesesine hâkim olan en esaslı mantık mahsulüdür. Bu mürakabe, bazan kanunilik çerçevesinin dar hudutlarını aşarak ittihaz edilmiş olan kararların hale ve maslahat icaplarına uygun olup olmadıklarını tetkike kadar ileri gitmektedir.

III — Vesayet mürakabesi ademi merkezîyet tüzelkişiliğinin bütün faaliyetlerine şâmilidir. Bu mürakabe hem memurlar, hem de tasarruflar üzerinde icra olunur. Bundan maksat serbestinin anarşiye düşüp soysuzlaşmama- sıdır. Ademi merkezîyetin tehlikeli federalizme inkilâp etmemesi lâzımdır.

Bu mürakabe yetkisinin genişlemesi acaba ademi merkezîyet tüzelkişiliğinin hakikî ehliyetsizliğine bir alâmet midir? Uzun müddet böyle zannedildi. Bir çok hukukçular da ademi merkezîyet tüzelkişilerinin durumları hususî hukuktaki küçüklerin durumlarına benzeyen, idare hukukçuları olduğu fikri inkişaf etti. Bu fikir, hükümet komiseri Le Vavas seur de Preeour tarafından Danıştay önünde bile ifade olundu. Mumaileyh Danıştay huzurundaki müdafaasında “müteşebbislerin ve mimarların komünlerle mukavele yaparken sagirlerle mukavele yaptıklarını iyice bilmeleri lâzımdır.” diyordu. Bu benzerliği son haddine vardiyan

hukukî içtihat ve mukarrerat komünler hakkında küçüklerin ehliyetsizliğine mütedair olan bütün kaideleri tatbik ediyorlardı. Medenî Kanunun 1125 inci maddesi hükmüne göre, ehliyetsizlik kusurundan yalnız ehliyetsiz olan istifade edebilir. İşte bu suretle Yargıtay; “komünlere izinsiz mal iktisap etmeğe müsaade vermeyen prensip bunları himaye maksadiyle tesis olunmuştur. Zira; bunlar kasır vesiyetinde olduklarından böyle bir halde tamamen nisbî olan butlan, bu idarelerle veya bu idareler namına hareket eden şahıslarla mukavele aktedenler tarafından dermeyeran edilemez” şeklindeki mütalâası ile bu görüşü teyit edecek ve bir komün idaresiyle mukavele akteden bir şahsın varislerinin müsadeseinin ademi mevcudiyeti sebebiyle butlan iddialarını kabul etmiyecektir.

Evvelce Laurent ve Ducroq taraflarından itiraza uğramış olan bu nazariyenin doğru olmadığı bugün umumiyetle kabul edilmiştir. Şüphesiz bugün dahi, ademi merkezîyet tüzelkişilerinin biri iradelerini izhar için bazı us inere riayet etmek diğeri de yüksek makamlara tâbi bulunmak gibi çifte ehliyetsizlikle malûl bulunduklarını teyid eden bazı müellifler mevcuttur. Fakat, ademi merkezîyet tüzelkişiliğinin tek hakikî ehliyetsizliği bütün tüzelkişilerde mevcut olan ehliyetsizliktir. Bu da bunların ancak mümessilleri vasıtasıyla faaliyette bulunabilmeleri ve mümessillerin yaptıkları tasarrufların tüzelkişiyi hukuken ilzam edebilmesinin ancak mevzu usul kaidelerine riayet etmiş olmalarıyla mümkün bulunmasıdır. Bu hudutlar tecavüz edildiği andan itibaren yapılan iş tasarruf yetkisi olmıyan bir makamın işi olup tüzelkişiye müteveccih bir vecibe yoktur. Küçükün, ademi merkezîyet idaresinin durumu daha ziyade ticaret şirketleri rejimini, anonim şirketleri hatırlatmaktadır. Bu şirket idare konseyi tarafından temsil edilmekte ve muamelâtı genel meclisin mürakabesine tâbi-bulunmaktadır. Ademi merkezîyet tüzelkişisi bu cihetten ehliyetsizdir. Ancak burada vesayet müessesesinin faaliyetini aydınlatacak mahiyette hiçbir şey yoktur. Bütün tüzelkişiler, tâbi bulundukları umumî hukukun vazettiği özel kaidelere uyarak iradelerini izhar ederler. Hattâ

devlet de bizzat bu kaideye tâbi olup ancak kanunî ehliyeti haiz olan mümessilleri vasıtasıyla faaliyette bulunabilir.

Ademi merkeziyet tüzelkişiliğinin bundan başka ehliyetsizliği mevcut değildir. İdarî vesayet ne küçükler hakkındaki vesayet ve hattâ ne de medenî hukukun kabul ettiği velâyet müesseseleriyle kıyas edilemez. Mahiyet ve maksat itibarıyla de aralarında aynıyet yoktur. Zira, velâyet vesayet kasrın yaptığı fiilin ifasındaki bir irade birliği ile temeyyüz eder, yani; hukukî bir akdin doğması için veli veya vasinin iradesinin kasrın iradesiyle memzuç olması lâzımdır. İdare işlerinde böyle bir şey yoktur; vesayet makamının tasarrufu ademi merkeziyet tüzelkişisinin tasarrufundan tamamen ayrı kalmaktadır. Burada bir uzvun diğerine tesir etmesi şartile ayrı ayrı müstakil iki irade mevcuttur. Bu tek şart altında tamamen yekdiğerinden ayrı olarak mevcut olan bu iki tasarrufun hukukî neticelerini tetkik edeceğiz.

Mahiyet itibarıyla İdarî vesayet ile medenî hukukun kabul ettiği velâyet ve vesayet arasındaki bu esaslı mübâyenet bu iki müessesenin gayelerinde de ayrılığı intaç etmektedir. Kasır için kabul edilen velâyet ve vesayetin tesis sebebi bizzat kasrın menfaatim korumak olduğu halde, idarî vesayet her şeyden evvel devletin umumî menfaati endişesiyle tesis edilmiştir.

IV — Vesayet, mürakabesi devletin umum îmenfaatını siyanet maksadiyle tesis edilmiştir. Hakikaten, vesayet müessesesinin idare edilenleri hattâ bizzat ademi merkeziyet tüzelkişiliğini ve devleti bu tüzelkişiliği temsil eden lerin keyfî hareketlerinden koruduğunu söylemek hatalı olmaz. Vesayet müessesesi idare edilenleri korumaktadır. Gerçekten bazıları “hükümrân devletin tab’alarına karşı zâmin olmağa ihtiyacı yoktur. Zira vücûdun kendi uzuvlarını izrar etmek istemesine imkân yoktur.” iddiasını serdetmektedirler. Fakat, Rousseau’ya Montesquieu’nin şu sözü ile cevap vermek icabeder. “İktidara dayanan her şahsın bunu suiistimal etmeğe müstait olduğu her zaman görülmüş ve daima görülecektir.”

Keza, bu müessese, tüzelkişiyi kendi mümessillerine karşı da korumaktadır, Gerçekten tüzelkişiliğin mallarını mümessillerin muhtemel, ihmalkârlık, ehliyetsizlik veya israfkârlıklarla karşı emniyet altına almak icap etmez mi ? Hattâ, âmme idareleri namına yapılmakta olan vazifelerin ifasında da bazan tamamiyle seçim endişesiyle hareket etmeğe mütemayıl olan idarecilere karşı korumak gerekmez mi?

Fakat idare edilenlerin ve tüzelkişinin himayesi vesayet müessesesi için tâlî bir iştir. Daha doğru bir tâbirle bu husus vesayet müessesesinin esas mevzuunun hususi bir görünüşüdür. Bu müessesenin esas mevzuu, kelimenin geniş mânasıyla, ademi merkeziyet idaresi memurlarının muhtemel vazife tecavüzlerine karşı âmme menfaatim muhafazadır. Vesayet müessesesini haklı kılanda çeşitli görünüşte olan bu düşüncedir.. Siyasî noktai nazardan devlet birliğini tüzelkişiliklerin geniş muhtariyetlerinin tehdidine maruz bırakmak doğru değildir. Millî birliği sağlamak endişesi bütün diğer mülâhazalara tekaddüm etmelidir. Bu itibarla vesayet müessesesinin vücudu elzemdir.

İdarî ve İktisadî sahada, muhtar idarelerde cereyan eden her şey devleti alâkadar etmektedir. O da idareciler tarafından idare edilmekte, aynı toprağa, aynı halka, sahip bulunmakta ve bu halka mahsus hayat tarzından doğrudan doğruya mes'ul bulunmaktadır. Bu itibarla merkezî idare, mahallî idarelerde her şekliyle umumî nizamın muhafazasına ve umumiyetle, bütün ademi merkeziyet hizmetlerinin iyi görülmesine nezaret ile mükelleftir. Devletin, diğer tüzelkişilere ait memurlara hizmet tahmili yahut kendine ait hizmetleri ademi merkeziyet idarelerine tevdiî gibi gittikçe devamlı bir şekil alan hallerde idare işinden daha yakından alâkadar olduğunu ayrıca kaydetmek icabeder. Bu halde mahallî idare memurlarının iyi intihap edildiklerine ve hizmetlerin iyi görülmekte olduğuna merkezî idarenin emin olması zaruridir.

Bununla beraber, bu cihet vesayet müessesesinin oynadığı rolün ufak bir kısmıdır. Asıl bu müessesenin huku-

ki ve malî noktadan arzettiği en esaslı ehemmiyeti, tebarüz ettirmek icabeder.

Devletin esas vazifelerinden birisi milletçe hakka hürmeti sağlamaktır. Haiz oldukları serbest hareket kudyeti kendilerini en mecburî kaideleri bile ekseriya tanımama sevk edebilen ademi merkezîyet idarelerine bu hususta daha fazla vazife teveccüh etmektedir. Salâhiyet tecavüzünü önlemek ve hakka hürmeti sağlamak maksadiyle tesis edilmiş olan vesayet mürakabesi bu suretle mahallî idarelerin her türlü istibdadına karşı umumî serbestiyi korumaktadır. Âmme kudretinin hukuka inkiyadını ve aynı şekilde her vasıtaya müracaatla ademi merkezîye idarelerinin hakka hürmetini temin için çok uzun zaman gayret sarfetmek icabetmiştir.

Bundan başka, vesayet mürakabesinin, âmme idarelerinin bugünkü inkişafıyla daha bâriz' bir şekil alan malî ehemmiyetine temas etmek yerinde olur. Mahallî idarelerin vergi mükellefleri aynı zamanda devlet vergileriyle de mükellef bulunduklarından bu idarelerin gelir membalarının tâyin ve idaresi devlet vergilerinin tahsili üzerine doğrudan doğruya tesir icra eder. Bu itibarla devlet bu işe müdahale ederek kendisine ait müstakbel varidatı korumak, israfa mâni olmak ve vergi mevzu ve matrahlarının tâyininde, tarh ve tahsil şekillerinin tesbitinde bu idarelere yol göstermek mecburiyetindedir.

Diğer taraftan ademi merkezîyet idarelerinin âmme menfaatim ilgilendiren bazı hizmetleri ifa ile mükellef olduklarını unutmamak lâzımdır. Böylece departman ve komün idarelerinin sağlık ve İctimai yardım işlerini tanzim eden kanunların İdarî ve malî hükümlerini icra hususundaki daima göze çarpan mühim rolleri dolayısıyla bu idarelerdeki bir aksaklık bu hizmetlerin iyi işlenmesini engellemek ve devlet yardımlarını arttırmak tehlikesini dâvet eder.

Vesayet müessesesinin malî ehemmiyeti millî âmme müesseseleri için daha fazladır. Bu âmme müesseseleri devlet parasıyla işlemekte olmalarına rağmen devlet mâliyesinin korunması için mevzu olan bütçe kaidelerinin bazı-

larından istisna edilmiştir. Bu müesseselerin, meselâ sınaî mahiyette bulunanlarının mal ve işletme sermayelerinin vücuda getirilmesi için daima büyük sermayeye ihtiyaç vardır.

Böylece malî işlerde vesayet makamlarına çok mühim hak ve salâhiyetler verilmiş ve bu itibarla ademi merkezîyet makamlarının ittihaz ettikleri kararların icrasını kontrol ve bunların tehlikeli teşebbüslere girmelerini frenlemek zarurî görülmüştür.

İdarî mevzuatın ekserisi vesayet mürakabesini hiyerarşik mürakabenin başka bir tarzı diye iddia edecek kadar ileri gitmektedirler. Eğer vesayet mürakabesiyle hiyerarşik mürakabe arasındaki farkın, tam bir zıddiyet hali değil de daha ziyade bir şekil ayrılığı olarak izahı doğru ise bu iki müessesenin farklı prensiplere dayandığını söylemekte bundan az doğru değildir. Bu itibarla bu etüdde, bu iki telâkki arasındaki kriteriyumu mümkün olan vuzuh ile tebarüz ettirmek lüzumlu görülmektedir.

Vesayetin ilk karakteri tüzelkişilik telâkkisiyle olan sıkı rabitasıdır. Ademi merkezîyet tesis etmek her şeyden evvel muayyen teşekküllere tüzelkişilik tanımak, yani bu bu teşekküllere hâs menfaatların mevcudiyetini resmen tasdik ve kabul etmektir. Tüzelkişiliğe mahsus olan bir menfaatların korunması aynen bir insana ait menfaatların korunmasındaki şartlara tâbidir. Sonra, hiyerarşik kontrol salâhiyetlerini ancak şefleri tarafından istar edilen tüzük ve talimatnamelerden alan memurlar üzerinde icra edildiği halde vesayet mürakabesi, kanun veya tüzüklerle tesis olunan, muhtar idare ve müesseseler üzerinde icra olunmaktadır.

Ademi merkezîyet teşekkülü karşısında devletin durumu, kendi maiyeti karşısında bir hiyerarşik şefin durumu değildir. Bu durum şüphesiz, aynı içtimâî ve hukukî kıymete sahip olan bir tüzelkişinin diğer bir tüzelkişi karşısındaki durumudur. Her ikisi de aynı varlığa sahiptirler. Devlet bu varlığa bir defa bazı haklar tanıdıktan sonra bu haklara riayet etmek mecburiyetindedir. Ademi merkezîyet ve vesayet var diyebilmek için muayyen grup-

manlara veya müesseselere hakka sahip olma ve vecibe deruhte etme ehliyetini tanımak icabeder. Bunlar tüzelkişiliğin esaslı unsurlarıdır.

Her ne kadar ayrı bir şahsiyete sahip olmak ademi merkeziyet idareleri için lüzumlu bir şart ise de meselâ lise ve diğer muhtelif öğrenim müesseseleri gibi şahsiyete sahip ve fakat hiyerarşiye tâbi kılınmış teşekküller de mevcuttur. O halde ademi merkeziyet idarelerini bunlardan ayırt edecek daha ne gibi kriterler vardır? Bazân bu hususta tüzelkişilik mümessillerinin seçim suretiyle tâyin edilip edilmediklerine bakılması iddia edilmektedir. Bir muhtar idarenin hükümet tarafından mensup memurlar tarafından idare edilmesi bu idarenin menfaati iktizasından olduğu halde alman tedbir malî ve iktisadî noktadan büyük fayda sağlayabilirse de serbesti noktasından hiçbir şey değişmez. Ademi merkeziyet, hizmetlerin, hiç olmazsa bir kısmının, müntahap makamı sahipleri tarafından idare edilmesini icabettirmektedir. Zira istiklâl ancak intihap ile tahakkuk eder. İntihap suretiyle iş başına getirilen bu memurlar hizmetin ifasına müteallik bazı salâhiyetlere sahip ve muayyen kararlar alma iktidarına malik bulunmaktadır.

Bununla beraber meselenin bu şekilde halli pozitif hukuk kaidelerine uygun olmadığı için kabul edilemez. Bütün memur ve mümessilleri hükümet tarafından tâyin edilmekte olan öyle âmme müesseseleri vardır ki bunların ademi merkeziyet idaresi olma vasıflarını inkâra imkân yoktur. Buna bir misâl olarak Millî Azot Sanayii Ofisi zikrolunabilir. İntihap usulü, mahallî memur ihtiyacına olduğu kadar ihtisas sahibi eşhas ihtiyacına da uygun olmadıktan başka fazla olarak hukukî bir müessesenin siyasî bir formüle bağlanması şeklindeki sağlam İlmî metoda da ayrılır. Tüzelkişilik mümessillerinin intihap ve tâyin işinin taşıdığı ehemmiyet ne olursa olsun bu husus bu memurların faaliyeti, mes'ele karşısında ikinci derecede kalmaktadır. İşte bu düşünce içerisinde, vesayet mürakabesine tâbi olan muhtar idare ve müessesenin farik vasfını aramanın doğ-

ru olacağı zannedilmektedir. Buna göre; iki şartın bulunması zaruridir. Bunlar da,

1) Hizmetin tam bir şekilde görülmesine geniş bir imkân verme maksadiyle âmme müessesesine tüzelkişilik verilmiş olması ve,

2) Bu tüzelkişiliğe tahsis edilmiş olan hizmetlerin idaresinde tüzelkişilik mümessillerinin müessir kararlar almağa yetkili bulunmasıdır.

Birinci şart: Hizmetin ifasında tüzelkişiliğin oynandığı rolün ehemmiyetidir. Ekseriya sosyal veya artistik karakterdeki bir âmme hizmetine özel şahısların nakden iştiraklerini sağlamak için muayyen bir maksada tahsis edilmiş olan müstakil bir patrimuan bir âmme müessesesi haline konur. Uzun zamandanberi tatbik edilen bu usul harbtten sonraki malî şekiller dolayısıyla geniş bir tatbik sahası buldu. İşte bu fikirle 1926 tarihli kanunun tatbik ve icrasına müteallik dekrelerle birçok hizmetlere tüzelkişilik verilmiş olmasını izah etmek mümkündür. Tabiatıyla böyle bir tedbir hukukî mümessil olan müdürü hiyerarşiye tâbi bulunan ve ademi merkeziyet organı olmak vasfından istifade eden bir müessese ile mukayese sebebi teşkil etmez. Muayyen bir hizmetin kendi kendine işlemesi faydalı görülerek buna tüzelkişilik verildiği ve fakat bu tüzelkişiliğin faaliyet sahası hizmetin arızı küçük bir kısımdan ibaret olduğu hallerde de vaziyet böyledir. Birçok liselerle komün kolejleri gibi öğrenim müesseseleri bu hale birer misâl teşkil etmektedirler. Zira, bu âmme müesseselerinin müdürleri bunların pedagojik idareleriyle değil, fakat münhasıran malî idareleriyle vazifelidirler.

Tüzelkişilik tesisindeki âmilin ehemmiyeti son zamanlarda yüksek hukukçular tarafından bilhassa dikkate değer bir nazariye ile teyid olunmaktadır.

Bilindiği üzere 7 Ağustos 1926 tarihli kanunla tesis edilen ve çok mühim salâhiyetlere sahip bir idare meclisi tarafından idare edilmekte olan müstakil amortizman sandığı bir âmme müessesesidir. Bu işte bahis konusu olan mesele, sandığa devredilen bütün inhisarı işletmesine ait malların ekim ve satımından tevellüt eden dâvaların rüye-

tine hangi yargıcın yetkili bulunduğunu tâyin meselesi oldu. Tüzelkişilik verilmekle muhtar bir duruma giren bu sandık devlet şahsiyetinden tamamen ayrı ve başlıbaşına bir şahsiyet olarak telâkki edildiği takdirde bahis mevzuu olan dâvalara bakma yetkisi âdi mahkemeye ait olacak, aksi takdirde yani; bu müstakil sandığa münhasıran malî menfaat temini maksadiyle sadece muayyen bir şahsiyet verildiği ve bunun âmmе müessesesi olduğu fikri galebe çaldığı takdirde sandığa ait pazarın devlet pazarı addedilmesi ve binnetice, 11 Haziran 1806 tarihli dekre hükümlerine tâbi bulunması icabetmekte idi. Maliye Bakanlığı İhtilâf Komitesi 1928 de bu mesele hakkında verdiği kararda, bu sandığa bahşedilen tüzelkişiliğin gayet mahdud bir maksada maksur olduğunu beyan etmek suretiyle ikinci fikri kabul etmedi.

Meselenin içtihat yolu ile hailine henüz fırsat zuhur etmemiştir. Ancak, komitenin şahsiyetin ademi merkezietten bahsolunabilmek ve müstakil bir hayat sahası vücut bulmak için kâfi olmadığı yolundaki esas fikri teyit eden mütalâası çok dikkate şayandır.

Ademi merkeziet müessesesinin vücut bulması için, bu şarttan başka, hizmetin idaresinde tüzelkişilik mümessillerinin hakikî yetkilere sahip olması şartının da bulunması icabedeceği fikrine gelince; daha ziyade takdir olan bu meselenin, bazı nazariyelere göre, daha kolayca halli mümkün görülmektedir. Filhakika, hizmetin ifası için lüzumlu olan muayyen kararları ittihaz etmek yetkisi münhasıran temsil salâhiyetini haiz organa ait olduğu ve bu kararlar da tam bir hukukî kıymet taşıdığı takdirde ademi merkeziet mevcuttur.

Bu itibarla “Millî Azot Sanayii Ofisi” bir ademi merkeziet organı olarak telâkki olunmaktadır. Gerçekten bu ofisin idare meclisi yalnız hükümetçe tâyin edilmiş olan üyelerden tereküp etmekte ve bunlar da sıkı bir disipline tâbi bulunmaktadırlar. Zira, ofisin menfaati icabettirdiği takdirde bunlar azlolanabilmektedirler. Burada merkezî idareye karşı olan oldukça sıkı bir bağılılık içerisinde ayrı mevkiller bulunan çok geniş bir formül vardır. Bununla be-

raber, bu ofisin ademi merkeziyet idaresi telâkki edilemi- yeceğini iddia etmek güçtür. Hakikaten, ofisin idare meclisi çok geniş yetkilere sahiptir. Meclis, vazifesi azotlu maddelerle gübre istihsal etmek ve satmaktan ibaret olan ofis işletmesine ait bütün kararları almağa salâhiyetlidir. Bu yolda ittihaz edilmiş olan idare meclis kararlarının ekserisi kat'î mahiyeti haizdirler.

Diğer taraftan, idareye ait hizmetlerin görülmesinde idare meclislerinin mühim salâhiyetleri bulunan ve ittihaz ettikleri kararlar tam bir hukukî kıymet taşıyan muhtar liman idareleri ademi merkeziyet organizmaları telâkki edülmekte ve bu idarelerde vesayet mürakabesi daha sıkı bir surette tatbik olunmaktadır. Bundan başka statüleri 26 Haziran 1915 ve 8 Ekim 1917 tarihli dekrelerle tesbit edilen ve mahallî menfaatlara göre teşkil edilmiş olan departman ve komün demiryolları inhisarları ile komün elektrik kuvveti dağıtma inhisarları da ademi merkeziyet idareleri olarak kabul edilmişlerdir.

Bundan başka sınaî karakterde olmıyan müesseseler vardır. Bu mahiyetteki müesseselerden Millî Turizm Ofisi vesayet mürakabesine tâbidir. Zira; bu ofisin idare meclisi umumî olarak idare menfaatim koruyucu karar ve muameleye yetkili olup muhtelif nazariyelere göre kat'î mahiyeti haiz olan bu meclis kararları ancak gayri kanunilik sebebiyle, iki ay içerisinde, Danıştayca iptal olunabilmektedirler.

Buna mukabil, geniş bir maksat için tüzelsişilik bahşedilmiş olmakla beraber mümessillerinin salâhiyetleri gayri kâfi bulunan bir kısım âmme müesseselerini hiyerarşik mürakabeye tâbi müesseseler olarak telâkki etmek icâbeder. Bu nevi müesseseler için millî akaryakıtlar ofisinde sarih bir misâl bulmak mümkündür. Şüphesiz ofisçe umumî hükümlere göre ittihaz edilen kararlar tanzimî kararlardır. Fakat prensip itibariyle ofis idare meclisi ancak Bakanın havale edeceği işler hakkında karar verebilmektedir. Ofis meclisinin (Bakanın ihtiyarına bırakılmış olmak dolayısıyla) karar alma hususundaki bu nakıs yetkisi bu . müessese yi ademi .merkeziyet idareleri arasında saymaya

imkân vermemekte fazla olarak, ofis müdürü de Bakanın emri altında bulunmaktadır.

Malî muhtariyete sahip olmasına ve malî işleri devlet bütçesiyle ilgili bulunmasına rağmen Bayındırlık Bakanının hiyerarşisine sıkı sıkıya tâbi olan devlet şimendiferleri idaresi de aynı mahiyettedir. İşte bu iki misâl bir âmme müessesesinin tüzelkişiliye ve tam bir malî muhtariyete sahip olmasına rağmen nasıl merkezî hükûmetin hiyerarşisine tâbi tutulacağının ve bu itibarla da ademi merkezîyet idaresi addedüemiyeceğinin tipik birer misâlini vermektedirler.

Ademi merkezîyet müessesesinin kriteriyumunu tayin ve tesbit etmek için misâlleri çoğaltmağa ihtiyaç yoktur. Muhtar bir faaliyet ve hayat sahası, menfaat ayrılığı, merkezî hükûmetin nüfuzundan âzade kalan ve tamamen tüzelkişiliğın mümessillerine has olan bir idare salâhiyeti mevcut olmadan ademi merkezîyet idaresi mevcuttur denilemez.

Devletinkinden ayrı bir İctimaî vakıayı temsil eden şahsiyeti haiz bir topluluğun yani bir ademi merkezîyet idaresinin her bakımdan tam ve kâmil bir hukukî muhtariyeti vardır. Bu, nihayet temşîyet kaideleri yumuşatılmış bir âmme hizmeti idaresidir.

Fazla mübalâğaya kaçmamak şartıyla, ademi merkezîyet tüzelkişiliğiyle devlet hiyerarşisine tâbi âmme müesseseleri arasındaki fark Devletler Umumî Hukukuna tâbi olan devletle, tam devlet vasfını haiz olmıyan siyasî topluluklar arasındaki fark gibidir.

Bu izahlardan anlaşılacağı üzere devlet hiyerarşisme tâbi kılınmış müesseselerle, vesayet mürakabesine tâbi bulunan ademi merkezîyet idareleri arasında sarîh bir tefrik yapmak boş bir arzudan ibaret değildir. Her ikisi içinde meselenin bir hal şekline bağlanması zaruridir. Zira; tat bikat sahasında bu mesele gayet mühimdir. Müstakil inkişâflara tekaddüm etmek arzusunu izhar etmeden, hiyerarşiye tâbi olan memurların aksine olarak ademi merkezîyet idaresi makamlarının yaptıkları tasarrufları, İdarî kaza mercileri önünde vesayet mürakabesi makamlarına

karşı müdafaa etmek yetkilerinin yukarıda işaret edilen tatbikattaki ehemmiyetin bir kısmını teşkil edeceğine işaret etmek yerinde olur.

İdarî vesayet ile hiyerarşik mürakabe arasında itirazı mümkün olmayan ayrılığa rağmen İdarî vesayetin târifinde bir vuzuhsuzluk mevcut olduğu bir hakikattir. Bu neden böyledir? Böyle oluşunun sebebi, vesayet mürakabesinin tecrübeye müstenit olmiyan bedihî bir telâkkiden doğmuş olması ve bariz bir çevresi bulunmamasıdır. Vesayet kaideleri yalnız zamanın siyâsî tesirlerinden az çok müteessir olan, ve ekseriya birbirine zıt olan kararların, kanun metinleriyle mevzu hükümlerin ve geleneklerin tedricî tarihi tekâmülünün mahsulü olarak kalmamakta, fakat fazla olarak bu kaideler tatbik edilecekleri ademi merkezîyet tüzeltişisine göre de tehalûf etmektedirler. Hakikatte bir tek İdarî vesayet yoktur. Bilâkis muhtar idare nevri kadar İdarî vesayet mevcuttur.

Hususî cemiyetlere gelince, gerek âmme menfaatma hâdim olanlar gerekse bu vasfı haiz olmiyanlar üzerinde tuhaf bir şekilde vesayete benzeyen bir mürakabe mevcuttur. Tesis sebebi intikal ve ferağ kabiliyetini kaybeden gayrimenkul miktarının haddinden ziyade artmasına mâni olmak gibi tarihî bir maksada atfolunan bu kontrolü âmme müesseseleri gibi bu cemiyetlerin de İçtimai menfaat gayesi tâkip etmekte olmaları bir dereceye kadar haklı kılmaktadır. Gerçekten bu gün devlet gitgide, kollektif olan, sosyal olan her şeye, onunla işbirliği yapan hususî topluluklara rıza ve temayül göstermekte ve devlet idaresini ellerinde tutanlar da gösterilen yoldan sapmadıklarına emin olmak için, bu cemiyetler üzerinde bir kontrol hakkı benimsemektedirler..

Hülâsa hususî cemiyetler üzerinde icra edilmekte olan mürakabe bunların âmme hizmetlerine iştirakçi vasıflarını tasdik mahiyetindedir.

Ancak, bu kontrol ile tam mânasıyle vesayet mürakabesi arasında esaslı bir fark vardır. Bu. esas fark da birincinin tamamı ile tüzeltişi aleyhine ikincisinin ise bir dereceye kadar tüzeltişi lehine olmasıdır. Cemiyetlerin faali

yeti doğrudan doğruya devleti alâkadar etmekte olduğundan devlet bunların ve hattâ âmme müesseselerinin faaliyetlerini kontrol etmek mecburiyetindedir. İşte devlet, cemiyetlerin yalnız kuruluş ve bazan malî işlerini kontrol ettiği halde İdarî vesayet mürakabesinin âmme idare ve müesseselerinin bütün faaliyetlerine nüfuz etmesini bu suretle izah mümkündür.

Fakat tamamen İdarî sahada bile mahallî ademi merkezîyet idareleriyle hizmet ademi merkezîyet idareleri üzerindeki vesayet murakabesi birbirinden çok farklıdır. Yani, mahallî ademi merkezîyet idarelerine mahsus bir vesayet mürakabesi, bir de hizmet ademi merkezîyet idarelerine mahsus vesayet mürakabesi vardır ki bu iki mürakabeyi birbirine karıştırmamak lâzımdır.

mahallî ademi merkezîyet idarelerinde tüzelkişiliği temsil edenleri seçim yolu ile iş başına getirmek usulü câridir. Burada vesayetin siyasî ehemmiyeti vazih bir şekilde görülmektedir. Seçim ve parlâmento rejimleri öyle esaslı iki fikirdir ki bu işlerde göze çarpan merkezî idare mürakabesinin tâbi bulunacağı şartları bunlar olmadan takdir etmeğe imkân yoktur. Halli lâzımgelen mesele çetindir. Siyasetin mahallî hayata hâkim olmaması arzu ediliyorsa vesayeti parlâmentonun müdahalesinden masun kılmak, mahallî idarenin bitaraflığını ve tesirini serbesti ile imtizaç ettirmek icabeder.

Hizmet ademi merkezîyet idareleri için mesele oldukça farklıdır. Burada vesayet esas itibarıyla daha ziyade İdarî bir müessesedir. Buradaki ademi merkezîyet, serbesti fikrinden ziyade hizmetin teknik yürüyüşünde salim ve sağlam bir idareye sahip olmak ihtiyacına cevap vermektedir. Bir âmme teşebbüsünün idaresini mütehasıslara terk etmek ekseriya malî muvazeneyi tehlikeye maruz bırakmaktır. Bu, teknisyenlerin bütün masrafları haklı görecektir. Bu tehlikeye karşı merkezî idarenin mühim yetkilerle mücehhez bulunması lâzımdır. Bu itibarla, ihtisasa taallük eden hizmet ademi merkezîyet idareleri

üzerindeki vesayet mürakabesi daha ziyade malî karakteri haizdir.

Şu hale göre vesayet müessesesi, son derece hareketli ve değişik manzara arzeden bir müessesedir. Bütün siyasî hareketlerin tesirine ve zamanın isteklerine maruz bulunan bu müessesenin, yaşayan İçtimâî bir realite olma vasfından sert ve mücerret bir nazariye kadrosu olma vasfı daha çok azdır. Müessesenin faydası burada olduğu kadar tetkikinin arzettiği müşkülât da bundadır. Zira; hukukî tahlil siyasî meseleyi ihmal etmeyi icap ettirmeyeceği gibi siyasî meselenin tetkiki de hiç bir suretle hukukî tahlilin yerine kaim olamaz.

II

Vesayet müessesesinin umumî vasıflarını tebarüz ettirdikten sonra, onun mekanizmasını ve şumulünü anlatmak için tarihî tekâmülünü sür'atle belirtmek icabeder. Verilecek bilginin, Fransız ve İngiliz vesayet müesseseleri kadar yekdiğerinden farklı olan bu müessesenin iki istitadeli arasındaki zıddiyeti tebarüz ettirecek derecede istifadeli olması lâzımdır.

Vesayet, ademi merkeziyetin hukukî tefsiridir. Bu müessesenin Fransa'da doğuşu nisbeten yenidir. Feodal rejim artık şahsî masuniyet ve mal emniyetini temin etme kabiliyetini kaybettiği zaman gittikçe kuvvetlenmiş olan krallık memleketimizdeki, o devre cemiyet hayatının merkezi olan, bütün teşekkül ve topluluklara elkoymakta acele etti. Çok defa, hâkimiyet ve iktidarın parçalara ayrılmış olduğu bir rejimden sonra iktidarı bir merkezde toplayan rejime geçilmiştir. Eski rejimin idarecisi, ifasıyla tavzif edilmiş olduğu hizmetleri doğrudan doğruya ifa eden bir memur idi. O, müstakil makamların kontrolüne tâbi olmadan, kendi karar verir ve kendi kararma göre hareket ederdi.

Eski rejim, feodal sistemden bazı hürriyet ananelerinin intikaline ve bekasına vasıta olan çok inkişaf etmiş bir müesseseyi muhafaza etmişti. Krallık, inkişafı sırasında bununla uğraşmak mecburiyetinde idi. Bu hal herhangi bir arzu sebebiyle değil fakat merkezî hükümetin iktidarı kendinde toplama teşebbüsünde oldukça büyük ve mü-

him müşküllere maruz kalmış olmasından tevellüt ediyordu.

Bu mukavemet unsurları arasına, tabiatıyla karakteri sebebiyle, dinî camiaları koymak icabeder. Zarurî olarak bir müsâlâha akdi icap etti. Kralın idare memuru kilise ve manastırların emvalini doğrudan doğruya idare iddiasında bulunamayacak ancak din adamlarının muamelelerini kontrol etmekle iktifa edecekti. Kraliyet idaresi ancak çok mühim işlerde müdahale salâhiyetini haizdi. Yalnız bir tesis yapılması yahut patrimuanın artırılması hallerinde hükümdardan beratla izin almak icap ediyordu. Devlet idaresi dışında kalan müesseseler için vesayet bidayeten bu manzarayı arz ediyordu. Maamafîti kırallığın bunlar üzerinde bazı mürakabe yetkisi de mevcuttu.

Müessesan idaresinin, merkezî hükümete mahallî 'da- reler üzerinde lüzumlu kontrol salâhiyeti vermediği ve hiçbir vesayet mürakabesi de icra edilmediği için memleketi anarşiye sürükleyen, ademi merkezîyet sistemi tecrübesinden sonra, ihtilâl hükûmeti eski rejimin ananevi merkezîyet sistemine avdet etti. VIII. inci sene teşkilâtı memlekette nizam ve otoriteyi yerleştirdi. İdarede tam bir mûra- tebe tesis olundu. Fakat hakikî vesayetın izlerine rastlamak için hükûmet idaresine ait olmiyan müesseselere dön- mek lâzımdır.

Fakat konsüler sistemin (1799 - 1804) hürriyete pek dar bir saha bıraktığı derhal müşahede edildiğinden daha az mutlakîyetçi bir sistem temenni edilmeğe başlandı. Ademi merkezîyet sisteminden bahsediliyordu. Temmuz monarşisi ademi merkezîyet idarelerini ve İdarî vesayet sistemini organize etti.

İngiltere'de, bilâkis, inkişaf tamamen farklı idi. Mahallî muhtariyet daima mevcuttur. Merkezî hükûmet hiç bir zaman kontlukların ve burgların idaresini eline almamıştır. Bu idarelerin statüleri kanunla değil fakat ananelerle tesbit olunmuştur. Ananeye dayanan statüleri, bu idarelere hakikî bir istiklâl ve teşebbüs serbestisi sağlamaktadırlar. Yeni ihtiyaçlara cevap vermekte bu idarelerin kifayetsizliği müşahede edildiği takdirde hareket sahaları

nı genişletmek için tamamen hususî mahiyette kanunlar tedvin etmek yoluna müracaat olunur. Bununla beraber, Fransa'da mevcut olan gidişin tersine olarak, İngiltere'de XIX. uncu yüzyılda mahallî idarelere ait yetkilerden bir kısmının alındığı ve buna mukabil merkezî hükümete ait salâhiyetlerin artırıldığı görüldü. Mahallî idarelerin eski muhtariyetlerini ihlâl eden tedricî bir düzüne tedbirler alındı. Böylece, tamamen ademi merkeziyet idarelerinin serbest takdirine terk edilmiş olan İçtimai yardım hizmetlerinden bir kısmı fakirler hakkındaki kanunla bu idarelerin yetkileri dışına kondu. Fakat en dikkate şayan nokta 1870 tarihinde (Local Government Board) teşkil oldu. Bu memlekette merkezî hükümete ait yetkilerin inkişafı İngiliz ananelerine ve milletin umumî hukuk telâkkisine göre devam etmektedir. Böylece mahallî idare makamlarının ittihaz ettikleri kararları mürakabe için Local Government doğrudan doğruya bu kararları iptal etmek yetkisine sahip bulunmamakta ve ancak umumî mahkeme huzuruna davet ettirmeğe yahut yüksek mahkemeden bir emirname talep etmeğe yetkili bulunmaktadır.

Halbuki Fransa'da ademi merkeziyet kanununun vesayet hakkını muhafaza şartiyle mahallî idarelere verdiği hayırhah bir imtiyaz gibi görülmektedir. İngiltere'de bu imtiyaz, mahallî idarelerin evvelden mevcut olan hürriyetlerini tazyik eden kanunî bir hissesini teşkil etmektedir.

*

* *

Fransa'da vesayet, esas itibariyle, ademi merkeziyet idareleri memurları tarafından ittihaz edilen ve yüksek idare makamının müdahalesine tâbi olan, mukarreratın icra kabiliyetine taallük eden kaidelerin heyeti mecmuası olarak ifade olunur.

Bazı teşekküllere karar verme yetkisi bahşolunduğu zaman yapılan ilk hareket bu teşekküllerin mukarreratını merkezî idarenin tasdikine arz etmek oldu. 18 Temmuz 1837 ve 15 Mayıs 1838 tarihli kanunlar birçok istisnâî hükümlerle beraber bu sistemi kabul etmişlerdir. 18 Temmuz 1866 ve 24 Temmuz 1867 tarihli kanunlarda da bu ruh mevcuttur.

Kuvvetle kendini gösteren hürriyet hareketi zamanında ademi merkezîyet idarelerinin ittihaz ettikleri kararlara, yavaş, yavaş, kendiliğiden icra kabiliyeti tanımakla beraber bunlar esas itibarıyla idare makamlarının murakabesine tâbi bulunmakta devam ettiler. Hakikaten merkezî idare bu kararları hal icaplarına uygun olmama gibi basit bir sebeple iptal edebiliyordu. Bu rejim genel meclis ve belediye meclisinin kararlarının tasdikine muhtaç olmadıkları faraziyesiyle 1866 ve 1867 tarihli kanunların kabul ettikleri rejimdir.

Fakat, bir miktar serbestçe takdir salâhiyetini de tazammun eden bu İdarî kontrol formülü yerine, ekseriye İdarî bir makam tarafından yapılan ve verilmiş olan kararın kanuniliği noktasına inhisar eden tetkik sistemi kaim oldu. Vesayet mürakabesi yetkisine sahip olan idare memurlarının vazifesi kararın hukuka uygun olup olmadığını söylemektir. Şeklen İdarî olan vesayet esasında, değilse tatbik eden merci itibarıyla kazaî mahiyet almıştır.

Umumî meclislerin nihaî kararları aleyhine 10 Ağustos 1871 tarihli kanunun 46 ve 47 nci maddeleri hükmüne göre yalnız prefe tarafından, bir kanun veya umumî idareye ait bir tüzük hükmüne muhalefetten bahisle, iptal talebi yapılabilir. Bu takdirde iptal kararı Danıştayca verilir. Keza, 5 Nisan 1884 tarihli kanunun 63 ve 65 inci maddelerinin tâyin ettiği formüle göre belediye idaresinin bu gibi kararları aleyhine prefenin mucip sebepli kararı ile yaptığı müdahale filhakika birinci derecede İdarî bir kontrol olduğu kadar esas itibarıyla kazaî bir karardır. Bu karar aleyhine ilgililer tarafından İdarî dâva açılabilir. Bu takdirde mesele salâhiyet tecavüzü şeklinde halledilir. Bu temayülün haddinden fazla inkişafı merkezî idarenin mürakabe hakkının bariz bir şekilde azaldığı şeklinde izah edilmekte gecikmedi.

Ademi merkezîyet idarelerinin mühim tasarrufları üzerinde ciddî bir vesayet mürakabesinin idamesi suretiyle bu mahzur önleniyordu. Bu idarelerin, tüzelkişiliğin envali üzerindeki tasarrufları ekseriyetle yüksek İdarî maka-

mın tasidikine tâbi bulunmaktadır. Hal icaplarına uygunsuzluktan dolayı iptal salâhiyeti vesayet makamının elinde kuvvetli bir silâh olarak durmaktadır. Bilhassa 5 Nisan 1884 tarihli kanunun 95 inci maddesi hükmüne göre belediye reisi tarafından verilen zabıta işlerine müteallik kararlar hakkındaki salâhiyet bu kabildendir.

Vesayet yalnız kanuniliği mürakabe ile iktifa ederse kendisine tahsis edilen amaç çok zayıflamış olur. Gerçi, ademi merkeziyet idarelerinin alelâde tasarrufları için bunların kanuniliğini kontrol ile yetinmek kifayet ederse de, mahiyetleri itibariyle yüksek idare makamının menfaatim ilgilendiren birtakım mukarrerat vardır ki bunlar üzerindeki mürakabeyi yalnız hukukî butlan noktasına hasretmek maksadı temine kâfi değildir.

Gerçekten mahallî mecliste yahut âmme müesseselerinin kanuni mümessillerine bu idarelere ait tasarrufların hal icaplarına uygunluğunu serbestçe takdir hususunda tam salâhiyet tanınamaz. Bu bir hata ve bir tehlike teşkil eder; millî hayata veçhe vermek mecburiyetinde bulunan devlet, kendi camiası içerisinde bulunan bütün teşekküller arasında bir idare vahdeti sağlamak mecburiyetindedir. Burada hükümetin yegâne mesulü bulunduğu bir umumî siyaset meselesi vardır. Bu itibarla ademi merkeziyet idarelerinin faaliyetlerini merkezî idarenin kontrolünden azade kılmak doğru olamaz. Bir memleketin idaresi yalnız hukukî kaideleri tatbikten ibaret olamaz, alınacak bir çok kararlar korunacak menfaatler, yekdiğeri ile telif edilmesi lâzımgelen mübayin ihtiyaçlar, iyi idare edilmesi lâzım gelen birbirine zıt ihtiraslar vardır ki işte bütün bunlar kelimenin tam mânasıyla hükümet icra etmektir. Ademi merkeziyet, idare tesisidir, politik parçalanma âleti değildir. Hiç bir kayda tâbi tutmadan memleketin mukadderatını muhtar idarelere terk etmek, belki de millî birliği bozmağa, müncer olacak bir hata olur. İdarî vesayet böylece bir menfaat birliği ve bağlantı müessesesi olarak görülmektedir.

Bundan başka, merkezî idare, ademi merkeziyet idare-

lerine ait kararlar üzerindeki mürakabe haklarından bir kısmından feragat etmekle beraber haiz olduğu ehemmiyet bugün İdarî vesayet müessesesine yeni bir çehre veren müessir teşebbüs kudretini muhafaza etmekte ve hattâ arttırmaktadır. Hakikaten iş yalnız yüksek idare makamının icra işlerindeki teşebbüs hakkını kuvvetle muhafaza etmesinden ibaret bulunmamakta fakat ademi merkeziyet sisteminin pratik kısmını sıkı bir şekilde tahdide mütemayil olan son kanunî teşebbüslerde inkişaf etmektedir. Ademi merkeziyet idarelerinin serbest karar alma yetkilerinden büyük bir kısmını zayi etmelerine sebep olan bazı âmme hizmetlerine mahsus masraflara iştirak mecburiyeti tahmili, malî yardım usulü, devlet vergilerinden hisse almak ve bilhassa müşterek kuvvetlerin çoğaltılması, merkezî idarenin ademi merkeziyet idarelerine kaışı elinde bulundurduğu kuvvetli ve müessir birer yardımcı silâhlardır. Böylece vesayet müessesesi her gün daha karışık bir şekil ve daha mütenevvi vasıflar iktisap etmektedir.

Y A B A N C I M E V Z U A T

FRANSIZ İL ÖZEL İDARESİNE DAİR KANUN TASARISI (x)

Gerekçe

İki kurucu millî meclisimizin üyeleri, çalışmalarını, yasama, yürütme ve yargı erklerini teşkilâtlandırarak ve bu erklerin karşılıklı münasebetlerini tesbit ederek, memlekete yeni bir Anayasa vermekten ibaret olan esas görevlerine hasredebilirlerdi. Bununla beraber, milletin arzularını daha tam bir şekilde gerçekleştirmek endişesiyle, daha fazlasını yapmak ve bu Anayasaya, memleketimizde modern bir demokrasinin isterlerine uygun yeni bir idare rejimi kuracak olan hükümleri ithal ederek eserlerini tamamiyle bitirmek istediler.

işte hükümet, bu suretle önceden kurulmuş temel ve esaslara dayanarak, gayesi, 27 Ekim 1946 tarihli Anayasanın ve bilhassa onun X uncu faslının genel prensiplerini yasama alanına nakletmek olan, il özel idaresine ait bu kanun tasarısını hazırlamıştır.

Şüphe yoktur ki, millî tarihimizin güç devirlerinde değerini isbat etmiş olan bugünkü idare rejimini kötü görmek yerinde değildir; fakat onu siyasî ve sosyal tekâmüle uydurmak da zarurîdir.

Gerçekleştirilecek reformlar cesurane olmalıdır. Demokrasimiz olgunluk çağına varmıştır ve artık mahallî topluluklarımızın reşit olmayan manevî şahıslar telâkki edilmekten kurtulmaları lâzımdır.

Bazıları bu reformlardan korkmakta ve bizi anarşiye götürecek ve Cumhuriyetin birlik ve bütünlüğünü parçalayacak bilinmez hangi federalizm heyûlâsını tatbik etmek-

(x) Bu tasarı 21. Mayıs. 1947 de Millet Meclisine sunulmuştur. Halen komisyonlarda görüşülmektedir. Ç. N.

tedirler. Bu, yapılacak işin mâna ve şümulünü garip surette tahrif etmektir.

Kurucularımızdan sonra ve onlar gibi, hükümet de, Başkan Vincent Auriol tarafından “Dün - Yarın” isimli kitabında övülen ve kurucu millî meclisin çalışmaları esnasında söz konusu edilen şu güzel formülден mülhem olmuştur :

“Biz, teşebbüs fikrini boğan merkeziyeti (Jacobi- nisme) I, hürriyetleri yok eden Sezar otoriteciliğini ve milleti dağıtan ve vatani parçalayan seperatist otonomiye aynı şekiide reddetmeliyiz.”

Hükümet, Anasayada derpiş edilen ademi merkeziyet ve yetki genişliği tedbirlerini bu ruh ve mânada gerçekleştirmеği göz önüne almıştır.

İlin idare rejiminde reform, ilk sırada vali ile genel meclis başkanı arasında İdarî yetkilerin yeni bir taksimi meselesini ortaya koymaktadır.

Vali, yürütme erkinin temsilcisi sıfatıyla kullandığı yetkilerin heyeti mecmuasını muhafaza etmektedir. Kanunların ve hükümet mukarreratının tatbik ve icrasına nezaret etmek, millî menfaatleri temsil etmek, devlet memurlarının çalışmalarını sevk ve idare ve ahenkleştirmek ve nihayet mahallî toplulukların İdarî kontrolünü sağlamak, hükümetin temsilcisi sıfatı ile, ona aittir.

Bundan başka, pek yakında Millet Meclisine sunulacak olan özel bir kanun tasarısı, merkezî idarelerde, Anayasanın koyduğu prensipler çerçevesi içinde bol bir yetki genişliği teklif edecektir. Böylece, vali, ildeki muhtelif devlet daireleri müdürlerinin bugün kendi merkezî idarelerinin kararma arz etmek mecburiyetinde oldukları meselelerin çoğunu mahallinde halletmek yetkisine sahip olacaktır. Bu suretle valinin yürütme erkinin temsilcisi sıfatıyla oynadığı rol, çok hissedilir şekilde kuvvetlendirilmiş bulunacaktır.

Buna karşılık, genel meclis başkanı, valinin şimdiye kadar il özel idaresinin ajani sıfatıyla haiz olduğu yetkileri genel olarak almaktadır.

Böylece, genel meclise sunulacak işleri hazırlamak, bu meclisin kararlarını icra etmek, il meurlarını tâyin etmek, il mallarını idare etmek ve ili adalet huzurunda veya sözleşmelerde temsil etmek ona ait olacaktır.

İl idaresi reformu, ikinci olarak, il hürriyetlerinin bir genişlemesini tazammun etmektedir.

Bu, evvelâ genel meclisin yetkisinin bir genişlemesiyle gerçekleştirilmiştir. Gerçekten 10 Ağustos 1871 tarihli kanun, il meclisine, belediye meclislerinin komün işlerinde haiz oldukları salâhiyete mümasil genel bir salâhiyet vermemekte, onun salâhiyetlerini tahdidi olarak tâdat edilmiş hususlara hasreylemiş bulunmaktadır. Bu tasarı ise, bilâkis genel meclisin müzakere ve kararlar ile mahallî idare olarak ile ait işlerin heyeti mecmuasını düzenliyeceğini derpiş etmektedir.

İl hürriyetlerinin genişlemesi, bundan başka, kurucu meclisin, yerine İdarî kontrolü koymağı kararlaştırdığı İdarî vesayet rejiminde derin bir değişikliği de tazammun etmektedir.

Bu tâbir değişikliği, basit bir terim düzeltilmesinden daha fazla bir mâna ifade etmekte, muhafazası caiz olmadığı tahakkuk etmiş olan eski telâkkilerle alâkayı kesmek arzusuna delâlet etmektedir.

Vesayet pek çok defa felce uğratan bir karakter iktisap ettiği halde, kontrol mümkün olduğu kadar sınırlandırılmış müdahalelerle yetinmek zorundadır. Şüphesiz kullanılan vasıtalar aynı kalacaktır: Kanuna uygunluğun tahkiki, hattâ kanun tarafından sarîh olarak tâyin edilen hallerde mafevk makamın niyabet salâhiyeti. Fakat tasdik usulü artık ancak istisnâî mahiyette kararlar için ve son derece mahdut hallerde derpiş edilmiştir.

Tatbikatta kontrol, ancak millî sahada bir akis yaratan veya kanun veya tüzükleri ihlâl eden kararlar hakkında hüküm ifade edebilecektir.

Mahallî topluluklar, sırf mahallini ilgilendiren ve uygulanmaları devletin müdahalesi olmaksızın kendi vasıtalarıyla sağlanmak gereken bütün tedbirlerin hâkimi kalkmalılardır.

Yetki genişliği fikri de bu sahada bir rol oynayacaktır. Ezcümle kanuna uygunluğun tahkiki ve niyabet yetkisi valilik makamı tarafından icra edilecektir.

Kanun tasarısının hazırlanmasında hükümete rehberlik eden genel prensipler bunlardır.

KANUN TASARISI

BÖLÜM: I

Genel Hükümler

Madde : 1

Mahallî idare olarak il, genel meclis tarafından idare edilir.

Madde : 2

Genel meclis kararlarının icrası, başkanı tarafından sağlanır.

BÖLÜM — II

Genel Meclis

Fasıl I

Genel Meclisin Kuruluşu ve Üyelerinin Statüsü

KESİM — I

Genel Meclisin Kuruluşu

Madde : 3

İlin her kantonu bir genel meclis üyesi seçer.

Madde : 4

Seçim, her komünde belediye seçimleri için düzenlenmiş listeler üzerinden genel oyla yapılır.

Madde : 5

Genel mahiyette seçilemezliklerle, 6 ve 7 nci maddelerde yazılı seçilemezlikler mahfuz kalmak şartıyla, aşağıdaki şartları haiz olan bütün vatandaşlar genel meclise seçilebilir :

1 — Bir komünün seçim listesine kayıtlı olmak veya seçim gününden önce buraya kayıtlı olması lâzımgeldiğini isbat etmek;

2 — 23 yaşını bitirmiş olmak;

3 — Seçim yılının 1 Ocak tarihinde, il dahilinde yerleşmiş bulunmak veya, eğer orada yerleşmemiş ise, vasi-

tasar vergilerden birinin kütüğünde kayıtlı olmak veya bu tarihte oraya kayıtlı bulunması lâzım geldiğini isbat etmek veyahut da, aynı tarihten itibaren il dahilinde bir arazi mülkü tevarüs etmiş olmak;

Ancak, il dahilinde yerleşmemiş olan genel meclis üyelerinin sayısı, meclisin tam üye sayısının dörtte birini geçemez.

Madde : 6

Aşağıda yazılı görevliler, görevlerinden ayrıldıktan sonra altı ay geçmeden genel meclis üyesi seçilemezler :

1 — Bir komutanlık veya sabit bir hizmetle görevli kara, deniz ve hava subayları, komutanlık veya hizmet çevrelerinin ihtiva ettiği bütün bölge dahilinde;

2 — Valiler, kaymakamlar, genel sekreterler ve valilik özel kalem müdürleri, görevlerini ifa ettikleri illerde;

3 — Asliye mahkemesi birinci başkan ve başkanları istinaf mahkemesi 'üyeleri, savcılar, savcı yardımcıları, birinci derece mahkemelerin başkanları, ikinci başkanları, yargıçları, yedek yargıçları, tahkikat yargıçları ve sulh yargıçları, yargı çevreleri dahilinde; valilik meclis üyeleri, meclisin görev çevresi dahilinde;

4 — Polis, komiser ve memurları, görevli bulundukları kantonlarda;

5 — İl şose ve köprüler baş mühendisleri, ilçe mühendisleri, Bayındırlık Bakanlığı Şose ve Köprüler Dairesi mühendisleri, vazife gördükleri il dahilinde; maden mühendisleri, görevli bulundukları kantonlarda;

6 — Akademi rektörleri, (x) Akademi bölgesi dahilinde; akademi müfettişleri ve ilk öğretim müfettişleri görevlerini ifa ettikleri il dahilinde; teknik öğretim başmü-

(x) Fransa, yüksek öğretime müteallik işler bakımından 17 bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelere "Academie" adı verilmekte ve bunların başında birer "Recteur" bulunmaktadır.

Her rektörün emri altında akademi bölgesinin ihtiva ettiği illerin sayısı kadar akademi müfettişleri bulunur. Bizde buna tekabül edecek bir teşkilât olmadığı için tâbirler aynan alınmıştır. C.N.

fettişleri ve müfettişleri vazife gördükleri il dahilinde;

7 — Vasıtalı veya vasıtasız vergilerin tarh, tahakkuk ve tahsillerinde ve her nevi kamu masraflarının ödenmesinde sabit olarak istihdam edilen her sınıftan memur ve muhasipler, vazife gördükleri il dahilinde;

8 — P.T.T. bölge müdürleri bölgeleri dahilinde, posta, telgraf ve telefon müdür ve müfettişleri vazife gördükleri il dahilinde;

9 — Tütün fabrikaları müdürleri, görevlerini ifa ettikleri il dahilinde;

10—Ölçü ve ayarlar muayene memurları görevli bu-lundukları kantonlarda;

11 — Tarım servisleri başmühendisleri, müdürleri ve mühendisleri tarım tesisat ve inşaatı başmühendis ve mühendisleri, veteriner müdürleri vazife gördükleri il dahilinde; sular ve ormanlar muhafızları, müfettişleri ve diğer memurları görevli oldukları kantonlarda; ziraî sosyal kanunlar kontrolörleri vazife gördükleri iller dahilinde;

12 — Millî ekonomi müfettişleri, il ekonomik kontrol müdür ve memurları, il genel iaşe müdürleri, kaçakçılık müfettişleri görev çevreleri dahilinde; sınaî istihsal il delegeleri, imar ve şehircilik il delege ve delege yardımcıları il dahilinde;

13 — Eski muharipler ve harp malûlleri, il ofisleri genel sekreterleri ve müdürleri, il dahilinde;

14 — İl nüfus ve sağlık müdürleri il dahilinde;

15— Sosyal güvenlik bölge müdürleri, bölgeleri dahilinde ; il çalışma müdürleri ve kısım müfettişleri ve müfettişleri il dahilinde;

16 — İl beden eğitimi ve spor müdürleri, gençlik hareketleri ve halk eğitimi müfettişleri il dahilinde;

Madde : 7

49 ve 104 üncü maddelerde yazılı şartlar dahilinde hüküm giymiş ve genel meclisten çıkarılmış olan genel meclis üyeleri, hükmü tâkip eden üç yıl süresince genel meclise seçilemezler.

28 ve 29 uncu maddelerin uygulanmasıyla re'sen çekil-

miş sayılan genel meclis üyeleri bir yıl müddetle genel meclise seçilemezler.

Madde : 8

Genel meclis üyeliği, bütün Fransa'da 6 ncı maddenin 2 ve 4 üncü bendlerinde sayılan görevlerle ve fiilî hizmette bulunan veya kanunî sürenin ötesinde hizmet eden muharip ve gayrimuharip sınıflardan askerlerin görevleriyle birleşemez.

Madde : 9

Genel meclis üyeliği, ilde, il mimarlığı, valilik kadrosu memurluğu, kamu sağlığı haricî kadroları memurlukları ve il bütçesinden maaş veya ücret alan bütün memurluklar ile birleşemez.

Aynı birleşmezlik il hizmetleri müteahhitleri hakkında da mevcuttur.

Parasız tıbbî yardım servisi hekimleri, kantonlarında veya komşu kantonlarda çocuk ve anaları koruma servislerinde ve salgın hastalıklar aşılama ve İnsanî mahiyette diğer bütün mümasil servislerde vazifeli hekimler ücretli sayılmaz ve yukarıki fıkra da gösterilen hallerin şümulüne girmezler.

Aynı istisna, hayvan sağlığı servislerinde aynı şartlar dahilinde görevli veterinerlere de uygulanır.

Madde : 10

Genel meclis üyeliği görevi, sınaî veya ticarî mahiyette bir il, illerarası, komün veya komünlerarası kamu hizmetinin müdürlük veya muhasipliği ile birleşemez.

Madde : 11

Bir genel meclis üyeliğine seçilen 9 ve 10 uncu maddelerde yazılı kategorilerden birine dahil her memur veya müstahdem, seçim sonucunun ilânından itibaren on gün zarfında üyelik ile memuriyetini muhafaza şıklarından birini ihtiyar etmek mecburiyetindedir.

Bu müddet zarfında hiyerarşik üstlerine ve genel meclis başkanına bir beyan yapılmadığı takdirde, memuriyeti muhafaza şıkkı ihtiyar edilmiş sayılır.

Madde : 12

Kimse birden fazla genel meclisin üyesi olamaz.

Medde: 13

Seçmenler topluluğu, seçime kararname (decret) ile çağırılır. Bununla beraber 24 üncü maddenin ikinci fıkrasında yazılı hal müstesna, kısmî seçimler için, seçmenler topluluğu valilik emriyle çağırılır.

Daima bir Pazar olan seçim günüyle çağrı arasında on beş günlük bir aralık bulunması lâzımdır. Oy verme saat sekizde başlar ve aynı gün saat on sekizde kapanır; sayım derhal yapılır.

İkinci bir oy toplama lâzım geldiği takdirde, bu, ertesi pazar yapılır.

Milletvekilleri seçimi hakkındaki 1 Mayıs 1869 tarihli kararnamenin birinci maddesi hükümleri genel meclis seçimlerinde de uygulanır.

Madde : 14

Vali, seçimlerden on gün önce yayınlanacak bir emirname ile komünleri, nüfusları ne olursa olsun, seçim bürolarına ayırabilir.

Madde : 15

Oyların sayımı biter bitmez, her komünün düzenlenen Ve imza edilen tutanakları, büronun iki üyesi tarafından kanton merkezine götürülür: Oyların genel sayımı merkez seçim bürosunca yapılır ve sonuç bu büronun başkanı tarafından ilân edilir; başkan bütün tutanakları ve kâğıtları valiye gönderir.

Madde : 16

Birinci oy verme sonunda :

1 — Kullanılmış oyların salt çoğunluğunu;

2 — Kayıtlı seçmen sayısının dörtte birine eşit oyu.

Kazanmamış olan kimse genel meclis üyesi seçilmemiştir.

İkinci oy vermede seçim, oy verenlerin sayısı ne olursa Usun çoğunlukla yapılır. Birden fazla aday aynı sayıda oy almış iste seçimi en yaşlı olan kazanır.

Madde : 17

Seçimin butlanı her kanton seçmeni tarafından, adaylar ve genel meclis üyeleri tarafından iddia edilebilir.

İddia ve şikâyet seçim tutanaklarına geçirilmiş olduğu takdirde, bu tutanak vali tarafından almır alınmaz valilik meclisi evrak kalemine verilmesi lâzımdır. Şikâvetler, keza, adı geçen kaleme, il mülhak bürosu kalemine, kanton merkezi beledive sekreterliğine, ilçe kaymakamlığına, veya valiliğe, seçimleri takip eden beş gün zarfında tevdi edilebilir.

Aynı suretle vali tarafından da, fakat yalnız kanunda yazılı şekil ve şartlara riayet edilmemesi sebebiyle bir itiraz yanılabilir. Bu itirazın, seçimleri tâkip eden on beş gün zarfında valilik meclisi evrak kalemine tevdi lâzımdır.

Sikâvetin kavmdan itibaren üç gün içinde henel meclis başkam tarafından, keyfiyet seçildiği ilân edilen üyeye tebliğ edilir. Aynı zamanda, müdafaasını valilik meclisi evrak kalemine tevdi etmek ve şifahi mütalâa dermeyer etmek hakkını kullarım kullanılmıyacağını bildirmek için bir detakk bes gün mühlete malik olduğu da bildirilir.

Şikâyetlere olduğu gibi müdafaalara da alındı verilir.

Madde : 18

Valiük meclisi, sikâvetin evrak kademine kavmdan itibaren bir ay zarfında kararım verir ve başkan bu kararı tarihinden itibaren sekiz gün içinde ilgili taraflara ve vali ve tebliğ eder.

Bir delil emreden bir karar verilirse, valilik meclisi bu karardan itibaren bir ay zarfında kesin olarak işi halletmek zorundadır.

Bir şikâvet bir ön soru (ouestion prejudicielle) nun halini tazammum ettiği takdirde valiük konsevi tarafları yetkili yargıçlar huzurunda bu meselevi halletmeğe gönderir ve şikâyetçi iddiasını on hes gün içinde îsbat etmek zorundadır; bu îsbat vamımadığı takdirde bu husus nazarı itibara abnmaz ve valilik meclisi bu on beş günlük müddetin bitiminden itibaren bım ay zarfında kararını verir. Valilik meclisi, ön soru hakkındaki hükmün kesinleşmesinden itibaren bir-ay- sarfında. karar vermek zorundadır .

Madde : 19

Valilik meclisinin kararına karşı Danıştaya müracaat yolu gerek valiye, gerek ilgili taraflara açıktır. Bu müracaatın kararın tebliğinden itibaren bir ay zarfında kaymakamlık veya valilik sekreterliğine tevdi lâzımdır; aksi takdirde müracaat yapılmamış sayılır.

Vali, derhal idari yollarla müracaattan ilgilileri haberdar eder ve müdafaalarını kaymakamlık veya valilik sekreterliğine tevdi için bir defalık on beş gün mühlete mâlik olduklarını da bildirir.

Bu yeni mehil biter bitmez, vali, itirazı, verilmişse müdafaaları, seçim ameliyelerine müteallik tutanakları, imzalanmış seçmen listelerini itiraz edilen kararın bir örneğini ve bu kararda sözü geçen bütün diğer evrakı, kendi gerekçeli mütalâasını da ilâve ederek Danıştaya gönderir.

Bundan evvelki maddede tesbit edilmiş müddetler zarfında valilik meclisi tarafından bir karar ittihaz edilmemiş olduğu takdirde, şikâyet reddedilmiş sayılır ve taraflar itirazlarını Danıştay'a serdedebilirler.

Valilik konseyinin, şikâyet hakkında bir karar vermekten istinkâf ettiğinin, meclis nezdindeki hükümet komiseri tarafından valilik vasıtasıyla tebliğinden beş gün sonra yapılacak itirazlar kabul edilmez.

Madde : 20

İtirazlar Danıştayda ihtilâflı işlerin muhakemesinde kabul edilmiş usul ve merasime göre masrafsız ve puldan ve harçtan muaf olarak tetkik edilir. Karar, evrakın Danıştay sekreterliğine gelmesinden itibaren üç ay zarfında verilir.

Bir avukat tâyini ve İçişleri Bakanlığı ile muhabere için mehiller, bu işlemlerin her biri için bir aydır.

İşin mahkemelere gönderilmesi lüzumu hasıl olduğu takdirde, üç aylık müddet adli kararın kesinleştiği günden yürümeğe başlar.

Tartışma, her hal ve kârda serdedilebilecek olan kamu düzeni meseleleri müstesna olmak üzere, ancak şikâyetlerde bahis konusu olan hususlara inhisar eder.

Şikâyet, seçilenin kanunî ehliyetsizliğine istinad etti-

ği takdirde, Danıştay, ön sorunun yetkili mahkemelerce halline kadar kararı tâlik ve ön soruyu vazetmiş olan tarafın iddiasını isbat etmek zorunda olduğunu kısa bir mehil ile tâyin eder.

İstinaf edilirse, istinaf kâğıdı, mesafe ne olursa olsun diğer tarafa on gün zarfında tebliğ edilmelidir. Aksi takdirde vâki olmamış sayılır.

Ön sorular mahkemeler tarafından seri muhakeme usulüyle ve 19 Nisan 1831 tarihli kanunun 33 üncü maddesinin 4 üncü fıkrası gereğince intaç edilir.

Seçilmiş olduğu ilân olunan genel meclis üyesi, şikâyet hakkında kesin olarak karar verilinceye kadar görevinde kalır.

Madde : 21

Birden fazla kantondan seçilmiş olan genel meclis üyesi, toplantının açılmasını ve itiraz halinde, gerek valilik meclisinin kararının kesinleştiği tarihi, gerek Danıştay kararının tebliğini tâkip eden üç gün zarfında genel meclis başkanına bunlardan hangisini ihtiyar ettiğini bildirmek zorundadır.

Bu müddet zarfında ihtiyarın bildirilmemesi halinde, genel meclis açık oturumda kur'a ile genel meclis üyesinin hangi kantona ait olacağını tâyin eder. İlde ikamet etmeyen genel meclis üyelerinin sayısı meclisin dörtte birini geçtiği takdirde, genel meclis, seçimlerinin iptal edilmeleri lâzım gelen üye veya üyeleri tâyin etmek için aynı şekilde hareket eder. İkametgâh hakkında bir ön soru tahaddüs ederse, genel meclis işi tâlik eder ve kur'a çekilmesi, toplantı arasında il komisyonu tarafından yapılır.

Bir kantonun bölünmesi halinde, bölünen kantonu temsil eden genel meclis üyesi bölünme kararının neşrini tâkip eden on gün zarfında kantonun yeni bölümlerinden birini ihtiyar etmek hakkına mâliktir.

Madde : 22

Seçilmesinden sonra vâki olan bir sebepten dolayı, seçmenlik niteliğini kaybettiren ehliyetsizliklerden birine uğrayan veya kanunda yazılı seçilmezlik veya bağdaşmazlık (incom patibilite) hallerinden birinde bulunan her ge-

nel meclis üyesi, genel meclis tarafından, gerek re'sen, gerek her seçmenin isteği üzerine çekilmiş sayılır.

Madde : 23

Genel meclis üyeleri altı yıl içinde seçilir ve sonsuz' olarak tekrar seçilebilir. Genel meclisin yarısı her üç yılda bir yenilenir.

Seçimler Kasım ayında yapılır. Bütün illerde seçim toplulukları aynı gün seçime çağırılır.

Tam yemlenme halinde, bu yenilenmeyi takip eden toplantıda, genel meclis ilin kantonlarını iki seriye ayırır; her ilçenin kantonlarını mümkün olduğu kadar eşit nisbette bu serilerden her birine taksim eder, bundan sonra serilerin yemlenmesi sırasını düzenlemek içm bir kur'a çeker.

Madde : 24

Ölüm, hiyar hakkını kullanma, istifa ile, 21, 22, 27 nci maddelerde sayılan sebeplerden biri dolayısıyla veya başka her sebepten dolayı boşalma halinde, seçmenler üç ayık bir müddet zarfında toplanmalıdır.

Bununla beraber, kur'a sırası gelmiş bir serinin yenilenmesi genel meclisin gelecek toplantısından önce yapılmak gerektiği takdirde, kısmî seçim aynı devrede yapılır.

KESİM — II

Genel Meclis Üyelerinin Statüsü

Madde : 25

Genel meclis üyeleri genel meclisin, il komisyonunun toplantılarında, görevli olarak iştirak ettikleri tüzük komisyonlarının oturumlarında hazır bulunmak üzere, keza meclis tarafından 43 üncü madde uyarınca kendilerine verilen görevlerin ifası için, oturdukları yerden iki kilometreden fazla uzağa gitmek mecburiyetinde oldukları takdirde, il bütçesinden bir yer değiştirme tazminatı alabilirler.

Diğer taraftan, genel meclis üyelerine, yukarıki fıkrada yazılı toplantılar ve oturumlarının devamı esnasında, keza 43 üncü madde uyarınca meclis tarafından kendilerine verilen bir görevin süresince, mecliste komisyon oturumla-

rında hazır bulundukları ve görevlerinde geçirdikleri her gün için bir huzur hakkı verilebilir. Bundan başka genel meclis üyelerinin, kendilerine meclis tarafından verilen özel görevlerin gerektirdiği zarurî masrafları almağa hakları vardır. Günlük huzur haklarının miktarı genel meclis tarafından tesbit olunur.

Madde : 26

Bir genel meclis üyesi, genel meclisçe kabul edilecek meşru mazereti olmaksızın bir olağan toplantı döneminde hazır bulunmazsa, toplantının son oturumunda genel meclis tarafından çekilmiş sayılır.

Madde : 27

Bir genel meclis üyesi istifasını verdiği zaman, genel meclis başkamna müracaat eder. Başkan keyfiyetten derhal valiyi haberdar eder.

Madde : 28

Kanun tarafından kendisine verilmiş olan vazifelerden birinin ifasını, makbul bir mazeret olmaksızın reddeden her genel meclis üyesi, Danıştay tarafından çekilmiş sayılır.

Bu suretle çekilmiş sayılan üye bir yıllık bir müddetten önce tekrar seçilemez.

Madde : 29

Yukarıki hükümlerin uygulanması için İçişleri Bakanı reddetmeden üç ay zarfında Danıştay'ı tahrir eder. Aksi takdirde reddin neticeleri düşer.

Bu iş üç ay zarfında masrafsız olarak tahkik ve intaç olunur.

FASIL — II

Genel Meclisin Toplantıları ve Çalışması

Madde : 30

Genel meclislerin, her biri yılın iki yarımında aktedilen iki olağan toplantısı vardır.

Toplantılar, genel meclis tarafından bir önceki toplantıda tesbit edilen tarihte açılır. Genel meclisin bir kararı olmadığı takdirde, bu tarih il komisyonu tarafından belirtilir.

Genel meclis veya il komisyonu bir karar almamış bulunurlarsa, birinci toplantının açılışı, kendiliğinden Mayısın ilk Pazartesi günü, ikinci toplantının açılışı da yine kendiliğinden Ekimin ilk Pazartesi günü vukubulur. Bu günlerden birinin tâtil gününe rastlaması halinde, toplantı ertesi güne kalır.

Genel meclislerin üçte birlerinin yenilendiği yıllar, ikinci toplantı seçimin ilk turunu tâkip eden ikinci Çarşamba günü açılır. Bu toplantı on günden fazla süremez.

Her yıllık toplantının âzami süresi, birinci için 15 gün, ikinci için bir aydır.

Madde : 31

Genel meclisler, bundan başka, aşağıdaki hallerde olağanüstü toplanabilirler :

1 — Kararname ile;

2 — Başkanları tarafından;

3 — Üyelerinin üçte ikisi veya vali tarafından başkandan talep edildiği takdirde,

Bu son iki halde; genel meclis başkanı, keyfiyetten derhal valiyi haberdar eder. Bu toplantıların süresi on beş günü geçemez.

Madde : 32

Genel meclis iç tüzüğünü yapar.

Madde : 33

Vali veya kanunî temsilcisi genel meclis oturumlarına girmek hakkını haizdir ve orada söz alabilir.

Madde : 34

Genel meclisin oturumları il merkezinde yapılır. Oturumlar herkese açıktır.

Bununla beraber, beş üyenin veya başkanın isteği üzerine, genel meclis tartışmasız olarak, oturup kalkmak suretiyle kapalı oturum yapmağa karar verir.

Madde : 35

Meclisin zabıtası yalnız başkana aittir.

Dinleyicileri dışarı çıkarabilir veya düzenliği bozan her şahsı tevkif edebilir.

Suç işlenmesi halinde, tutanağı tutar ve Cumhuriyet

Savcısı derhal tahrik edilir.

Madde : 36

Genel meclis, tam üye sayısının yarısından bir fazlası hazır bulunmadıkça görüşme yapamaz.

Ancak, genel meclis, kanunda, çağrı kararnameinde veya başkanın çağrısında tesbit edilmiş olan günde görüşme için yeter sayıda toplanmazsa, toplantı kendiliğinden iki gün sonraya kalır ve başkan tarafından acele bir özel çağrı yapılır. O zaman, hazır bulunan üyelerin sayısı ne olursa olsun görüşmeler muteberdir. Toplantının kanunî süresi ikinci toplantı için tesbit edilmiş olan günden itibaren yürür.

Toplantı sırasında hazır bulunan üyeler meclisin çoğunluğunu teşkil etmediği takdirde, görüşmeler ertesi güne kalır ve o zaman oya katılanların sayısı ne olursa olsun muteber olur.

Her iki halde, hazır bulunmayan üyelerin isimleri tutanağa geçirilir.

Hazır bulunan üyelerin altıda biri tarafından istendiği takdirde oylar açık oy usulüyle toplanır. Oyların eşitliği halinde başkanın oyu tercih edilir. Ancak tâyinler hakkında oylamalar daima gizli oy usulüyle yapılır.

Açık oylamaların oy verenlerin isimlerini bildiren sonucu tutanağa geçirilir.

Madde : 37

Kâtiplerden biri tarafından tutulan oturumların tutanakları, her oturumun başlangıcında tesbit ve başkan ve kâtibî tarafından imza edilir.

Tutanaklar, raporları, tartışmaya iştirak etmiş olan üyelerin isimlerini ve mütalâalarının tahlilini ihtiva eder.

İlin her seçmeni veya vergi mükellefi istediği zaman, yerlerini değiştirmeksizin genel meclisin bütün görüşmelerinden, açık oturumların bütün tutanaklarından bilgi edinebilir, bunların kopyalarını alabilir ve bunları basın yoluyla yayınlatabilir.

FASIL : III

*Genel Meclisin Görev ve Yetkileri**Madde : 38*

Genel meclis, görüşme ve kararlariyle, il işlerini düzenler.

Kanun ve tüzüklerle müzakeresi kendine tevdi edilmiş olan bütün hususlarla genel olarak il menfaatleriyle ilgili bütün hususlar hakkında, 50 nci maddede yazılı haller ve özel kanunların kararlarını üst makamın tasdikine tâbi tuttuğu haller müstesna olmak üzere, kesin olarak karar verir.

Madde : 39

Genel meclis ezcümle, aşağıda yazılı hususlar hakkında kesin olarak karar verir :

1 — İl menkul veya gayrimenkul mallarının alımı, satımı ve değişimi, bunların tahsis ve idare tarzı, müddeti ne olursa olsun kiralama ve kiraya verme mukaveleleri, il yapılarının sigortaları;

2 — İl'e yapılan hibe ve teberruların kabulü, genel meclisin bağış sahibinin mirasçılığıyla muvazaaya karar vermesi ve her hal ve kârda bağışların reddi müstesna;

3 — İl ve komün yollarına müteallik meseleler, il yolları üzerinde su geçitleri tesisi ve bunların bakımları, geçit tarifelerinin tesbiti;

4 — Bundan önceki fıkra yazılı işlerden başka il bütçesinden yapılması gerekli işlerin proje, plân ve keşifleri; il işlerinin sendika birliklerine, şirketlere veya özel kişilere ihalesi; aynı zamanda il ve komünleri ilgilendiren masraflara ilin iştirak hissesi, devlet tarafından yapılan ve aynı zamanda il ve komünleri ilgilendiren işlerde il'e düşecek iştirak hissesi; il'in müteaddit komünlerini ilgilendiren işlerin masraflarının dağıtımına müteallik ihtilâflar;

5 — Komünler, şirketler veya özel kişiler tarafından ili ilgilendiren her hangi bir masrafa yardım için yapılan teklifler;

6 — Mahalli mahiyette demiryollarının güzergâhının tesbiti, bunların inşaa tarz ve şartları, bunların işletilmesini

sağlamak için mukaveleler ve hükümler;

7 — İl namına çıkarılacak veya desteklenecek aksiyonlar, il komisyonunun karar verebileceği acele haller müstesna; il haklarına müteallik uzlaşmalar;

8 — 81 ve 82 nci maddelerde tesbit edilmiş olan şartlar dahilinde kamu sağlığını koruma ve yardım servisleri-ne müteallik meseleler;

9 — 90, 97, 100, 101 ve 102 nci maddelerde tesbit edilmiş olan şartlar dahilinde bütçeler, munzam ödenekler ve hesaplar;

10 — Vadesi otuz yılı geçen veya fiilî faizleri emniyet sandığının ve Fransa Emlâk Bankasının ikrazlarının faizlerinden fazla olanlar müstesna, istikrazlar;

11 — Basit yiyecek pazarlarından başka, panayırlar ve pazarların tesisine, kaldırılmasına veya değiştirilmesine müteallik belediye meclisi kararları.

Madde : 40

Genel meclis kanun ve tüzüklerle istenilen veya vali tarafından danışılan bütün hususlar hakkında mütalâasını bildirir.

Madde : 41

Genel meclis, öğretmen okulları için müdür ve idare meclisinin, liseler için müdür ve idare meclisinin, kolejler için serbest öğretim şefinin gerekçeli mütalâası üzerine, il bütçesinden ödenen bursların sahiplerini tâyin veya bun-ları keser.

Üniversite makamı veya serbest öğretim müessese şefi acele hallerde bursları kesebilir; keyfiyetten derhal genel meclis başkanını haberdar ederler ve gerekçesini bildirirler.

Madde : 42

Genel meclis, belediye kanuniyle tesbit edilen şartlar dahilinde komünlerin seçim bölgelerine ayırımını ve bu bölgelerin revizyonunu yapar.

Madde : 43

Genel meclis valiye, veya icabında vali vasıtasıyla il-

gili Bakana, ilin özel menfaati dahilinde lüzum göreceği talepleri veya kamu servislerinin il'e dokunan ihtiyaç ve durumları hakkında mütalâasını bildirebilir. Üyelerinden bir veya bir kaçını, yetkisine dahil işler hakkında karar vermek için lüzumlu olan malûmatı mahallinde derlemek üzere görevlendirebilir.

Her türlü siyasî dilek memnudur.

Bununla beraber, bütün ekonomik ve genel idare meseleleri hakkında temenniler serdedebilir.

Madde : 44

Genel meclis, il dahilindeki devlet servislerinin işleyişleri hakkında, yetkisine dahil meselelerin halli için yararlı olan malûmatın verilmesini validen isteyebilir.

FASIL — IV

Genel Meclisin İdarî Kontrolü

Madde : 45

Genel meclisin her kararının bir örneği, on beş gün içinde, başkan tarafından valiye gönderilir. Vali bunların alındığını bir kayıtta tesbit eder ve derhal bir alındı verir.

Madde : 46

Genel meclisin kesin olarak verdiği kararların, toplantının sona ermesinden veya bu kararlar valiye toplantının nihayetinden önce gönderildiği takdirde, alındığından itibaren on beş gün zarfında iptal edilmemiş iseler, uygulanmaları gereklidir. Vali bu müddeti kısaltabilir.

1 — Bir genel meclisin kanunî yetkileri içinde bulunmayan hususlara müteallik her karar ve tasarruf;

2 — Meclisin kanunda yazılı veya kanunla müsaade edilmiş toplantıları haricinde alman her karar;

3 — Bir kanun veya tüzük hükmünü ihlâl eden her karar, kendiliğinden batıldır.

Madde : 48

Karar konusu olan işle gerek şahısları namına, gerek mümessil sıfatıyla ilgili olan meclis üyelerinin iştirak ettiği her karar iptal edilebilir.

Madde : 49

47 ve 48 inci maddelerde yazılı kararlar 46 ncı maddede ve bu maddenin son fıkrasında yazılı müddetler zarfında valinin gerekçeli kararıyla iptal olunur.

Bundan başka 47 nci maddenin 2 nci bendinde yazılı halde, vali meclisin derhal dağılması için lüzumlu bütün tedbirleri alır. Kanunların icrası ve gerekirse Ceza Kanununun 258 inci maddesinde yazılı cezaların uygulanması için emirnamesini mahallin Cumhuriyet Savcısına tevdi eder. Mahkûmiyet halinde, hüküm giyen üyeler, hükümle meclisten çıkarılır ve mahkûmiyeti takip eden üç yıl zarfında seçilemezler.

İptal, ilin her vergi mükellefine ve ilgili herkes tarafından dahî talep edilebilir. Bu halde, iptal isteği, toplantının tatilinden itibaren on beş gün içinde valiliğe verilmelidir; aksi takdirde bu talep hakkı düşer. Vali isteğin alındığından itibaren on beş gün içinde bir karar vermek zorundadır. Bu müddet geçtikten sonra istek reddedilmiş sayılır.

Madde : 50

Vadesi otuz yılı geçen ve fiilî faizi, Fransa Emniyet Sandığı ve Emlâk Kredi Bankasının faizinden yüksek olan istikrazları kabul eden kararlar vali tarafından tasdik edildikten sonra yürürlüğe girerler.

Genel meclisin bir hibe veya teberru sahibinin miras- cıları ile muvazaayı kabul ettiğine mütedair kararları, Danıştay kararıyla tasdik olunur.

Valinin tasdikine tâbi kararlar, on beş gün zarfında haklarında bir karar verilmemiş olursa, uygulanması gerekli olur.

Bakan tarafından veya bir kararname ile tasdiki gerekli kararlar haklarında üç ay zarfında bir karar verilmemiş olursa keza kendiliklerinden yürürlüğe girerler.

Bu müddet 46 ncı madde hükümleri uyarınca hesaplanır.

Madde : 51

Millet Meclisinin toplantıları esnasında, bir genel mec-

lis, Başbakan tarafından, ancak mümkün olan en kısa zamanda keyfiyetten Millet Meclisini acilen haberdar etmek şartıyla feshedilebilir. Bu takdirde bir kararname ile yeni seçimlerin tarihi tesbit olunur ve il komisyonunun yeni genel meclis toplamncaya kadar görevinde devam edeceği veya icra kuvvetine geçici olarak başka bir il komisyonu tâynini müsaadesi verildiği açıklanır.

Fesih kararnamesi gerekçeli olmalıdır. Genel tedbir yoluyla ısdar edilemez. Aynı zamanda kararname tarihini tâkip eden dördüncü Pazar için il'hı seçmenlerini seçime çağırır. Yeni genel meclis, seçimden sonra ikinci Pazartesi günü kendiliğinden toplanır ve il komisyonunu tâyin eder.

BÖLÜM : "III .

İl Komisyonu

Madde : 52

İl komisyonuna genel meclis başkanı başkanlık eder; mazereti halinde tâyin sırasıyle genel meclis başkan vekillerinden biri onun yerine geçer.

Komisyon, başkandan başka genel meclis tarafından her ilçeden seçilmiş veya orada ikamet eden üveler arasından her yıl seçilen en az dört ve en çok yedi üyeden terekkün eder. Komisyon üyeleri sınırsız olarak yeniden seçilebilir.

Madde : 53

İl komisyonu, üyelerinin çoğunluğu hazır bulunmadıkça görüşme yapamaz ve kapar alamaz. Kararlar, oyların salt çoğunluğuyla alınır. Eşitlik halinde başkanın oyu tercih olunur. Görüşmelerin tutanağı tutulur. Tutanaklarda hazır bulunan üyelerin adları zikrolunur. Bu vesikalar belirli zamanlarda yayınlanır.

Madde : 54

Başkana ait olan olağanüstü toplantıya çağırma hakkı mahfuz kalmak üzere, il komisyonu, ayda en aşağı bir defa toplanır. Toplantının ne zaman yapılacağını ve kaç gün süreceğini ilJşgmisyonu kendisi tâyin eder.

Madde : 55

Komisyonca kabul edilen meşru bir mazereti olmaksızın birbirini tâkip eden iki ay müddetle oturumlarda hazır bulunmayan her komisyon üyesi, çekilmiş sayılır. Genel meclisin en yakın toplantısında bunun yerine bir başkası seçilir.

Madde : 56

Vali veya kanunî mümessili komisyon oturumlarına girmek hakkını haizdir ve orada söz alabilir. Komisyon il dahilinde devlet hizmetlerinin işleyişi hakkında yetkisine dahil meselelerin çözümlenmesine yararlı bilgilerin verilmesini validen isteyebilir.

Madde : 57

Komisyon, genel meclis tarafından havale edilen işleri; salâhiyeti hududu dahilinde düzenler.

Madde : 58

İl Komisyonu :

1 — İl bütçesine konulmuş ve genel meclis tarafından tevzii kendine hasredilmemiş olan çeşitli yardımları dağıtır;

2 — Genel meclis tarafından tesbit edilmemiş olduğu takdirde il'e yükletilmiş olan işlerin rüçhan sıralarını tâyin eder;

3 — Genel meclis tarafından tesbit edilmemiş olduğu takdirde, il artırma ve eksiltmelerinin ve il istikrazlarının şart ve müddetlerini tesbit eder.

3 — il'e ait işlerin artırma ve eksiltmelerinin zamanını tesbit eder.

Madde : 59

İl komisyonu, her genel meclis üyesinin, revizyon meclisinde namına bulunacağı kantonu tâyin eder.

Madde : 60

İl komisyonu, komün yollarına müteallik hususlarda, özel kanunların kendisine tevdi ettikleri görev ve yetkileri icra eder.

Madde : 61

Yukarıki maddede yazılı hususlar hakkında il komis-

yonunca alman kararlar, valiye, aynı zamanda belediye meclislerine ve ilgili taraflara bildirilir.

Bu kararlara, maksada uygunsuzluk veya vak'aların yanlış değerlendirilmiş olması sebepleriyle gerek vali, gerek belediye meclisleri veya diğer her ilgili tarafından genel meclis nezdinde itiraz edilebilir. Bu itiraz, kararın tebliğ tarihinden itibaren bir ay zarfında komisyon başkanına bildirilmelidir.

Yetkinin aşılması sebebiyle bu kararlara karşı genel meclis nezdinde yapılabilecek itirazlar icrayı tehir eder.

Madde : 62

İl komisyonu, üyelerinden bir veya bir kaçını yetkisi dahilindeki hususlara müteallik bir işle görevlendirebilir.

Madde : 63

45 ve 46 ncı maddeler hükümleri il komisyonunun görüşme ve kararlarına da uygulanır.

BÖLÜM : IV

Genel Meclis Başkanı

Madde : 64

En yaşlı üyenin başkanlığında ve kâtiplik görevi en genç üye tarafından ifa edilmek üzere toplanan genel meclis, gizli oy ve salt çoğunlukla başkanım, bir veya müteaddit başkan vekilini ve kâtiplerini seçer.

Başkan veya başkan vekillerinin seçileceği oturum için en yaşlı üye tarafından genel meclis üyelerine yapılan çağrıda, bu seçimin özel olarak bildirilmesi lâzımdır.

Genel meclis, üyelerinin dörtte üçüne inmiş olduğu takdirde yapılması zarurî olan seçimler bu çağrıdan önce yapılır. Bu tamamlayıcı seçimlerden sonra yeni inhilâller hasıl olsa dahi genel meclis, üyelerinin üçte birini kaybetmemiş ise, başkan veya başkan vekilleri seçimi yapılır. Aksi takdirde yeni tamamlayıcı seçimler yapılması lâzımdır. Bu seçimler son tâtiliden itibaren bir ay zarfında yapılır.

Eğer, iki defa oy toplanmasından sonra hiç bir aday lüzumlu salt çoğunluğu kazanamamış olursa, üçüncü bir

oylama yapılır ve seçim çoğunlukla vâki olur. Oyların eşitliği halinde en yaşlı olan seçilmiş ilân olunur.

Madde : 65

Başkan vekillerinin sayısı dörtten fazla olamaz.

Madde : 66

Genel meclisin başkanlık divanı meclisin her yenilenmesinde seçilir. 78 inci madde hükümlerinin uygulanması halî müstesna olmak üzere, başkanlık divanı, halefleri işe başlayıncaya kadar görevlerini ifaya devam eder.

Genel Meclis seçimlerine karşı yapılacak itirazlar için tesbit edilmiş olan şartlar, şekiller ve müddetler dahilinde, başkan veya başkanlık divanı üyeleri seçimlerinin butlanı iddia olunabilir. Seçim iptal olunduğu veya tamamen başka bir sebepten dolayı başkan veya bir başkan vekili görevinden ayrıldığı takdirde, meclis, onu tamamlamak lüzumu yoksa, bir ay zarfında yenileme yapmak üzere çağrılır. Eğer, genel meclisin tamamlanması lüzumu varsa, tâ- tili tâkip eden on beş gün zarfında tamamlayıcı seçimler yapılır ve bunu tâkip eden ay içinde yeni başkan veya başkan vekili seçilir. Şayet, tamamlayıcı seçimlerden sonra yeni inhilâller vukubulursa 64 üncü maddenin 3 üncü fıkrası uygulanır.

Madde : 68

Genel meclisler; ikin olağan kaynakları üzerinden, İçişleri Bakanının kariyle tesbit edilen baremlerin sınırları içinde başkan ve başkan vekillerine makam ödeneği verilmesini kabul edebilirler.

Başkanlık ve başkan vekilliği görevleri, özel vazifelerin zaruri kıldığı masrafların alınmasına hak verir.

Madde : 69

Genel meclis başkanı, bu kanunun hükümleri uyarınca, il işlerinin önceden incelenmesi, genel meclis ve il komisyonu kararlarının icrasıyle yükümlüdür..

Madde : 70

Genel meclis başkam, bu meclisin kararlarını icra ile yükümlü olarak :

1— Bir kanunun veya işbu kanunun yayımından ev-

velki bir tüzük hükümlerinin veya 86 ncı madde uyarınca düzenlenmiş bir kamu idaresi tüzüğünün başka bir tâyin usulü derpiş etmediği il memurlarını tâyin eder;

2 — 11 mallarını muhafaza ve idare eder ve binnetice il haklarının muhafazasına ait bütün tasarrufları icra eder

3 — Gelirleri idare eder, il tesislerine ve hesaplarına nezaret eder;

4 — Bütçeyi ve ödeme emirlerini hazırlar ve teklif eder;

5 — 11 işlerinin icrasını sağlar;

6 — 11 yollarına müteallik tedbirler alır.

7 — Pazarlıkları onaylar, kanunlar ve tüzüklerle konulmuş şekiller altında il ihalelerini ve kiralamalarını yapar.

8 — Aynı şekiller altında satış, değiş, üleşme, bağış ve teberruların kabulü,' iktisap ve anlaşıma mukavelelerini, bu mukaveleler kanunen caiz olduğu takdirde, yapar.

9 — Gerek dâvacı, gerek müdafî olarak ili adalet nezdinde temsil eder.

Madde : 71

Başkan genel meclise, toplantı sırasında sunulması gereken işler hakkında bir rapor hazırlar. İkinci olağan toplantıda, il'in durumu ve çeşitli hizmetlerin halli hakkında özel bir raporla genel meclise hesap verir. Bu raporlar basılır ve bütün genel meclis üyelerine ve valiye toplantının açılmasından en az sekiz gün önce dağıtılır.

Madde : 72

Valilik bürolarının il'e ait görev ve yetkileri "İl işleri" ismi altındaki bir servise tevdi edilmiştir.

Bu servis genel meclis başkanmm emri altına konulmuştur. Bu servisin çalışması, her il için miktarı İçişleri Bakanının kararivle tâyin edilen millî memurlar kadrosu ve valilik memurları personeli ile sağlanır.

Bu personel, genel meclis başkanının emrine verilmiştir. Bu mevkide devlet bütçesinden maaş almakta ve kadronun statüye müteallik kaidelerine tâbi olmakta devam eder.

bir karariyle üç ayı geçmemek üzere işten el çektirilebilir- ler. Ancak Bakanlar Kurulu karariyle azledilebilirler. İşten el çektirme kararları ve azil kararnamelerinin gerekçeli olmaları lâzımdır. Bunlar ancak ağır sebepler dolayısıyla vâki olabilir. Bunların gerçekliği ve uygunluğu, Danıştay huzurunda yetki aşılması sebebiyle itiraz yoluyla münakaşa edilebilir. İtirazlar acele işler gibi yargılanır.

Azil, önce genel meclislerin genel bir yenilenmesi yapılmamış olduğu takdirde, kendiliğinden, azil tarihinden itibaren bir yıl müddetle, başkanlık veya başkan vekilliğine yeniden seçilmezliği tazammun eder.

İlgililer aynı müddet zarfında 73 ve 74 üncü maddelerde yazılı vekâletleri dahi ifa edemezler.

BÖLÜM : V

Muayyen tl Servislerine Ait özel Hükümler

FASIL : I

Sağlık ve Sosyal Yardım Servisleri

Madde : 79

1 — Özel parasız tıbbî yardım teşkilâtı masrafları müstesna olmak üzere parasız tıbbî yardım;

2 — İhtiyarlara, sakatlara ve tedavi edilmeleri mümkün olmayanlara yardım;

3 — Aile yardımı;

4 — Gebe kadınlara yardım;

5 — Emzirme primleri;

6 — Fakir akıl hastalarının bakım ve barındırılması;

7 — Anormal çocukların bakımı ve eğitimi;

8 — Körlerin sosyal korunması;

9 — Veremlilere yardım;

10 — Çocuk esirgeme;

11 — Ahlâkan tehlikede bulunan küçüklerin bakımı ve eğitimi;

hakkındaki kanunların uygulanmasının gerektirdiği masraflar topyekûn devlet bütçesine geçirilir. Himaye gören Fransız ve Fransız vatandaşlığına kabul edilmiş fakirlerle, bir mütekabiliyet anlaşma veya anlaşmasından faydalanmayan yabancı fakirlerin genel konuklama müesseselerinde barındırılmalarm a ait masraflar da, menş e dev-

let veya memleket tarafından ödenme olmaması şartıyla, devlet bütçesine geçirilir.

Bu maddenin birinci fıkrasının 10 ve 11 inci bendlerinde yazılı masraflarla, mutad ikametgâhları il'de bulunan kimselere müteallik olan birinci ve ikinci fıkralarda yazılı masrafların kesirleri, tek bir bareme göre komünlerin bir iştirakini istilzam eder.

Bu iştirak mecburî bir masraf teşkil eder.

Madde : 80

Kamu sağlığı ve sosyal sağlık hakkındaki kanunların ve bilhassa :

1 — Kamu sağlığının korunması;

2 — Zührevî hastalıklarla mücadele;

3 — Veremle savaş teşkilâtı;

4 — Çocukların sıhhi ve sosyal korunması,

hakkındaki kanunların uygulanmasının gerektirdiği

masraflar il bütçesinde kalır. Bu masraflar tek bir bareme göre devletin bir iştirakini istilzam eder.

Madde : 81

Genel meclis her yıl ilk olağan toplantısında, 79 uncu maddenin ilk iki fıkrasında yazılı masrafların, devlet ve il yardımları çıkarıldıktan sonra, komünler arasında sureti tevziinin esaslarını kararlaştırır.

Genel meclis, yardım masraflarına komün iştiraklerinin tamamının veya bir kısmının il bütçesine alınmasına karar verebilir.

Madde : 82

Genel meclis, ilgili kanun ve tüzükler dairesinde, hastalıkların aranması ve önlenmesi ve tedavi edilmesini doğrudan doğruya sağlayan il servislerinin işlerini kararlariyle düzenler.

Madde : 83

82 nci maddede yazılı olanlardan gayri yardım servisleri valinin emrindedir.

Madde : 84

Genel meclis karar vermediği takdirde 81 inci maddede yazılı masrafların tevzii ve 82 nci maddede yazılı servislerin teşkilâtlandırılması, kanun bu servislerin kurulma-

sim il'e mecburî kılmışsa, valinin kararıyle yapılır.

Madde : 85

İlgili kanun ve tüzükler dairesinde, genel meclis başkanı, 82 üci maddede yazılı servislerin idaresiyle görevlidir.

Madde : 86

79 ve 80 inci maddelerin uygulanması şartları ve ezcümle aşağıda yazılı hususlar İçişleri, Maliye ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarının raporları üzerine düzenlenecek İdarî tüzüklerle tâyin edilir.

—79 ve 80 inci maddelerde yazılı masrafların tevzii usulleri;

82 ve 83 üncü maddelerde tâyin edilmiş olan hususlara ait servislerin teşkilâtlandırılması genel kaideleri;

—82 nci maddede yazılı servislerin personeline ait statü ve bilhassa tâyin şartları.

FASIL — II

Yol İşleri

Madde : 87

Genel meclis il yollarının belirli sınıflara ithal ve ihracım, açılmasını ve tâmirini kararlaştırır; yolların genişliklerini ve sınırlarını tâyin eder; plân, proje ve keşifler üzerinde inşa ve tâmir için yapılacak işleri kararlaştırır.

Bir il yolunun açılmasına, sınıflandırılmasına, tâmirine veya genişletilmesine müteallik olarak genel meclisçe alınmış olan kararlar, 25 Ekim 1938 tarihli kararnamenin 13,14 ve 15 inci maddelerinde yazılı neticeleri hasıl eder.

Madde : 88

Genel meclis başkanı ilgili kanun ve tüzükler dairesinde ve bilhassa 25 Ekim 1938 tarihli kararnamenin 20 ve 21 inci maddeleriyle İçişleri Bakanına, verilmiş olan yetkiler mahfuz kalmak şartıyla, il yollarının idaresini sağlar ve işler ve malzeme hakkındaki eksiltme ve pazarlıkları yapar.

Vali, Belediye Kanunuyla belediye başkanına verilmiş olan yetkiler mahfuz kalmak şartıyla, il yollarının zabıtası ve muhafazasıyla, bilhassa seyrüsefer emniyetini ve kamu

selâmetini sağlamak ve kabahat suçlarını önlemek ve yol müsaadelerini ita ile mükelleftir.

Madde : 89

Genel meclis devlet veya il bütçelerinden komün yollarına yapılan yardımların tevzii ve bedenî yol mükellefiyeti günlerinin paraya çevrilmesi nisbeti hakkında karar verir.

BÖLÜM : VI

İl Bütçesi ve Muhasebesi

Madde : 90

İl bütçe tasarısı genel meclis başkanı tarafından hazırlanır ve teklif edilir. Başkan toplantının açılmasından en az on gün önce tasarıyı dayanaklarıyla birlikte il komisyonuna tevdi etmekle mükelleftir.

Esas bütçe genel meclis tarafından ikinci olağan toplantıda kabul edilir.

Madde : 91

İl bütçesi olağan ve olağanüstü kısımlarına ayrılır.

Olağan kısmın gelirleri il'in bütün yıllık ve daimî gelirlerini ihtiva eder.

Olağan kısmın masrafları il'e ait yıllık ve daimî masrafları ihtiva eder.

Olağanüstü kısmın masrafları muvakkat veya arızî masrafları, ezcümle inşaa ve il'in tesis masraflarını ihtiva eder.

Olağanüstü kısmın masrafları, olağan gelirlerin fazlasıyla veya olağanüstü gelirlerle karşılanır.

Madde : 92

Genel meclis bütçeye gayrimelhuz masraflar için bir ödenek koyabilir.

Gayrimelhuz masraflar ödeneği genel meclis başkanı tarafından kullanılır ve başkan bu ödeneğin kullanılmasına dair müsbet evrak üzerinde il komisyonuna hesap verir.

Madde : 93

Muaccel borçlar ve bir kanun hükmiyle yükletilmiş olan masraflar il için mecburidir.

Madde : 94

Genel meclis mecburî bir masrafın gerektirdiği öde-

nekleri kabul etmediği veya ancak gayrikâfî bir miktar kabul ettiği, bütçeyi denk olarak kabul etmediği veya denk olarak kabul etmekle beraber bu denklik yanlış tahmin ve hesaplardan ileri geldiği takdirde vali, bütçeyi on gün içinde genel meclis başkamna geri gönderir.

Genel meclis başkam bu bütçeyi onbeş gün içinde ikinci bir müzakereye koyar. Genel meclisin sekiz gün zarfında karar vermesi lâzımdır; bundan sonra bütçe derhal valiye gönderilir.

İkinci müzakere mecburî masrafların gerektirdiği ödeneklerin kabulü veya bütçenin gerçek denklik halinde kabulü ile neticelenmediği, yahut bütçe genel meclise iade edildikten itibaren bir ay zarfında valiye geri çevrilmediği takdirde vali bütçeyi kendisi düzenler.

Vali bu maksatla yanlış hesap ve tahminleri düzeltir, varsa gelir fazlalarını tayyeder.

Buna imkân bulunmadığı takdirde ihtiyarî masraflara ait ödenekleri, bilhassa gayrimelhuz masraflar ödenegini tayyeder veya yürürlükteki kanunlara uygun olarak yeni vergiler ihdas eder.

Madde : 95

Genel meclis başkanı bu bütçeyi teklif etmezse, veya bütçe teklif edildikten sonra onu müzakereden imtina ederse, bütçe vali tarafından tanzim edilir. Vali bu hususta genel meclise ve genel meclis başkamna verilmiş olan yetkileri haiz olur.

Madde : 96

Herhangi bir sebepten dolayı bir il'in bütçesinin malî yılın başlangıcından önce kesin olarak düzenlenmemesi halinde olağan gelirler ve masraflar, bu bütçenin tanzimine kadar, geçen yılın bütçesine uygun olarak tahakkuk etmekte devam eder.

Madde : 97

Munzam bütçe, genel meclise başkan tarafından meclisin birinci olağan toplantısı sırasında sunulur.

Bu bütçe, gerek gelirlerde ve gerek masraflarda, evvelki yılların bakayasını ve esas bütçeye müteallik mütemmim ameliyeleri ihtiva eder.

Munzam bütçe ile bütçelerin kabulünden sonra lüzumu görülen ödenekler 90 ve 94 üncü maddeler uyarınca kabul ve icabında tesviye edilir.

Madde : 98

İcra yolu ile takip edilebilen teklif cetvellerinde kayıtlı bulunmayan veya aynı mahiyetteki bir sözleşmeden ileri gelmeyen alacakların tahsili ancak genel meclis başkanmm bir kararına müsteniden tâkip edilebilir.

Tekâlif cetvelleri ile, icra yolu ile tâkip muameleleri bu suretle tekemmül ettirilen hasılatın defterleri genel meclis başkanı tarafından il defterdarına tevdi edilir.

Defterdarlar tarafından il hasılatının tahsili için icra edilen takibat, vasıtasız vergilerde olduğu gibi vâki olur.

İtirazlar, iş adî mahkemelerin yetkisine dahil bulunduğu takdirde basit muhakeme usulüne tevfi kan intaç olunur.

Madde : 99

Genel meclis başkanı itâ emirleri verir. Ancak usulüne uygun olarak tahakkuk etmiş bir masrafı itâ emrine bağlamaktan imtina ederse vali masrafın itâ emrine bağlanmasına karar verir.

Bu karar genel meclis başkanmm itâ emri yerini tutar.

Madde : 100

İl muhasebesi kaide ve usullerine riayet edildiği takdirde il defterdarı, usulüne uygun olarak bütçeye konmuş olan ödeneklerin ve mevcut paranın haddi dahilinde genel meclis başkanı tarafından verilen itâ emirlerini ödemek mecburiyetindedir.

Ödemekten imtina halinde, genel meclis başkanı il muhasebe talimatında yazılı şartlar dahilinde genel sorumluluğu altında muhasebeciden ödemenin yapılmasını isteyebilir.

Madde 101

Munzam bütçeye müteallik görüşmelerden önce genel meclis, başkan tarafından sunulan il bütçesi gelir ve masraflarına ait idare hesaplarını tetkik ve müzakere eder. Bu halde oturuma başkanın huzuru haricinde başkan vekillerinden biri başkanlık eder.

Hesapların ikinci olağan toplantıdan on gün önce, dayanak kâğıtlarıyla birlikte il komisyonuna tevdi edilmesi lâzımdır.

Genel meclisin, tetkikine arzedilmiş olan hesaplar hakkındaki mütaleaları oturum başkanı tarafından doğruca valiye arz olunur.

Bu hesaplar genel meclis tarafından tesbit olunur. Maamafih, bunlar kesin olarak vali tarafından kapatılır.

Madde : 102

Genel meclis il masraflarını ödemekle mükellef muhasibin nakit hesaplarını tetkik ve münakaşa eder. Bu hesaplar Sayıştay tarafından tasfiye edilir ve kesin olarak kapatılır.

Madde : 103

11 bütçe ve hesapları valiliğe tevdi edilir. il'in her vergi mükellefi, bunların birinden bilgi edinebilir ve kendi sorumluluğu altında bunları neşredebilir.

BÖLÜM : VII

Müteaddit iller Arasında Müşterek İşler

Madde : 104

İki veya daha fazla genel meclis, başkanları vasıtasıyla ve valileri haberdar ettikten sonra aralarında ille yararlı ve aynı zamanda karşılıklı olarak inerini ilgilendiren yetkilerine dahil hususlar hakkında konferanslar aktede- bilirler.

Genel meclisler bu konferanslarda, bu husus için seçilmiş delegeler tarafından temsil edilirler.

Bu konferanslarda alınan kararlar, ancak iştirak eden bütün genel meclisler tarafından tasdik edildikten sonra yürürlüğe girerler.

İlgili illerin valileri bu konferanslarda daima hazır bulunabilirler. Bu maddenin birinci fıkrasında yazılı olanlardan gayri meseleler tartışmaya konulursa, konferansın vukubulduğu ilin valisi toplantının dağılmış olduğunu beyan edebilir.

Bu beyandan sonra alınacak her karar 49 uncu maddede yazılı cezai hükümlerin uygulanmasına yer verir.

Madde : 105

İki veya daha fazla il'in genel meclisleri, müşterek menfaatlı bir servisin veya birbiriyle irtibatı olan veya mümasil bulunan servislerin idaresi gayesiyle bir illerarası sendika kurulmasına karar verebilirler.

Bu kararların her il için, sendikaya, yüklendiği masrafları karşılayabilmek üzere gerekli kaynakların tahsisi taahhüdünü ihtiva etmesi lâzımdır.

fptdaen ortak olanlardan gayri iller, bunların muvafakatiyle sendika ortaklığına kabul edilebilirler.

Sendika, kurma kararlarında derpiş edilen hizmetlerden gayri illerarası hizmetleri de teşkilâtlandırabilir. Ancak yeni hizmetlerin eskileriyle irtibatı olması veya bunlara mümasil bulunması lâzımdır. Ortak illerin, bu hizmetlerin il'in kuruluşu mevzularına ilâvesine muvafakat etmeleri şarttır.

Sendikanın kurulması, sendikaya yeni illerin ortak olarak kabulü, ve sendika yetki ve görevlerinin genişletilmesi, İçişleri Bakaniyle ilgili Bakan veya Bakanların raporu üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla tasdik edilmek lâzımdır.

Madde : 106

İllerarası sendikalar malî otonomiyi haiz kamu kurumlarıdır.

İllerin idaresine ait kanun ve tüzük hükümleri, işbu bölüme aykırı olanlar müstesna olmak üzere, bu sendikalar hakkında da uygulanır.

Tasdik kararnamesi İdarî kontrolü icra edecek olan makamı tâyin eder. Özel hükümlerin bulunmaması halinde bu kontrol, sendika merkezinin bulunduğu il'in valisi tarafından icra olunur.

Madde : 107

İllerarası sendika, bir komite tarafından idare edilir. Komite üyeleri ilgili genel meclislerce seçilir. Bir genel meclise seçilmek için lâzım gelen şartları haiz olan her delege komite üyeliğine seçilebilir.

Delegeler gizli oyla ve salt çoğunlukla seçilirler. İki defa oya müracaat edildiği halde, hiç bir aday salt çoğun-

luğu kazanamazsa, üçüncü bir oylamaya başvurulur ve seçime göre çoğunlukla vukubulur. Oyların eşitliği halinde en yaşlı olan seçilmiş sayılır.

Genel meclis delegeleri vazifelerinin devamı hususunda mensp oldukları meclise tâbidirler; fakat genel meclisin infisahı veya vazifedeki bütün üyelerin istifası halinde, delegelerin vazifesi, yerlerine yeni meclis tarafından delegeler seçilinceye kadar devam eder. Karma kararlarında hilâfına hüküm bulunmadıkça, her il üç delege ve aynı sayıda yedek tarafından temsil edilir.

Madde : 108

Komite yıllık olarak başkanlık divanını seçer. Belirli işleri başkanlık divanına havale edebilir. Bu maksatla ona sınırlarını tesbit ettiği bir velâket verir.

Komite başkanı sendikaya ait servisleri idare, komite kararlarını icra eder ve sendikayı adalet nezdinde temsil eder.

Madde : 109

Komite yılda mecburi olarak bir defa toplanır.

Komitenin ve icabı halinde, komiteye vekâleten hareket eden başkanlık divanının kararlarının muteber olması şartlarına, oturumların akdine ve düzenine, kararların iptâli şartlarına müteallik kaideler, genel meclis için mer'î olanlardır.

Valiler komitelere ve icabı halinde büroya girmek hakkına maliktirler, istedikleri zaman daima dinlenirler.

Kendilerini bir delege vasıtasıyla temsil ettirebilirler.

Madde : 110

Sendikanın merkezi, genel meclislerin müşterek kararıyle tesbit edilir.

Sendikanın muhasebe usulü, sendika il muhasebe usulünden gayri hükümlerle idare edilmeği istediği takdirde İçişleri ve Maliye Bakanları kararıyle tesbit edilir.

Karma kararlarında aksine hükümler mevcut olmadıkça, sendikanın tahsildarlığı vazifesi sendika merkezinin bulunduğu il defterdarınca ifa olunur.

Madde : 111

İllerarası sendikanın bütçesi,

Gelir olarak şunlardır:

1 — Ortak illerin iştirâk hisseleri. Bu hisse mezkûr iller için, ortaklığın devamı müdetince ve genel meclisler mukarreratının tâyin ettiği hizmet zaruretleri adedi dahilinde mecburidir.

2 — Sendikanın menkul veya gayrimenkul mallarının gelirleri;

3 — Kamu idarelerinden, şirketlerden, özel kişilerden ifa ettiği bir hizmet karşılığı aldığı paralar;

4 — Devlet, il ve komünlerin yardımları;

5 — Bağışlar ve teberrüların hasılâtı;

6 — İdare edilen servislere tekabül eden resim ve harçların hasılâtı.

Masraf olarak şunlardır:

1 — İşletme ve idare masrafları;

2 — Sendika ve servislerinin işlemesi için lüzumlu olan gayrimenkullerin kira bedelleri;

3 — Her nevi vergi ve resimler;

4 — Çeşitli masraflar;

5 — Ödenmesi gerekli borçlar;

Sendika bütçesi hesaplarının örnekleri her yıl sendikaya dahil iller genel meclislerine gönderilir.

Madde : 112

İllerarası sendika, daimî olarak veya karma kararla- riyle tâyin edilen bir süre için teşkil olunur. Gerek teşkil edildiği müddetin geçmesiyle veya çalışma mevzuunu teşkil eden işin sona ermesiyle kendiliğinden, gerek ilgili bütün genel meclislerin muvafakatiyle infisah eder. Gerek mezkûr genel meclislerin çoğunluğunun gerekçeli isteği üzerine kararname ile, gerek Danıştay kararıyla resen feshedilebilir.

Fesih kararnamesi, üçüncü kişilerin hakkı mahfuz kalmak şartıyla, sendikanın tasfiyesinin yapılacağı şartları tâyin eder.

Madde : 113

Bu kanunun yayınlandığı tarihte gerek 9 Ocak 1930 tarihli kanunlar, gerek özel rejimler gereğince mevcut olan illerarası kurumlar, konferanslar yoluyla idare edilmeğe veya illerarası sendika haline gelmeğe mecburdurlar.

BÖLÜM : VIII
Özel Veya Geçici Hükümler

Madde : 114

Valilik veya kaymakamlık servislerinin çalışmalarına, valilik memurlarına tahsis edilmiş olan il gayrimenkulleri ve hâlen bunlarda bulunan mefruşat, bundan sonra valilik memurlarının iskânı ve onların emirleri altındaki servislerin yerleştirilmelerini sağlayacak olan devletin kamu mülkiyetine nakledilirler.

Bu gayrimenkullerin il parasiyle inşa edilmiş olmaları veya il tarafından ivaz mukabilinde iktisap edilmiş bulunmaları halinde, devlet il'e, şartları İçişleri ve Maliye Bakanlıklarınca müşterek imzalı bir kararname ile tesbit edilecek bir tazminat vermeğe mecburdur.

Yukarıda bahsedilen gayrimenkullerden, genel meclise ve onun tarafından idare edilecek servislere bırakılacak olan kısımları, vali ile genel meclis başkanı arasında yapılacak bir anlaşma ile tâyin olunur.

İllere bırakılmış olan mahallerin önemi ile mütenasip bir vergi, bu gayrimenkullerin Bakanlıklararası kararla tesbit edilecek şartlar dahilinde bakımı için illere yüklenir.

Bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay zarfında bu anlaşma hasıl olmadığı takdirde, İçişleri Bakanı tarafından resen kararlaştırılır.

Madde : 115

İllere yükletilmiş olan, valilik heyeti üyelerinin otomobille nakledilmelerini sağlama mecburiyetine nihayet verilmiştir. Bu ödeme bundan sonra devlete aittir.

Hâlen valilik memurlarının istimaline tahsis edilmiş olan otomobiller, devlet tarafından, il'e İçişleri ve Maliye Bakanlıklarınca müştereken imzalanacak bir kararname ile şartları tesbit edilecek bir tazminat konması şartıyê, onların emrinde bırakılmıştır.

Madde : 116

Valilik bürolarının ve devlet idareleri ve taşra servislerinin il bütçesinden maaş alan yardımcı memurları, vali

likte ve bağılı servislerde kalmaları zarurî olduğu intikal devresi esnasında, eski mevkilerinde tutulacaklar ve valilik emrinde bulunmağa devam edeceklerdir.

Ancak bu memurların il bütçesinden maaş almakta devam edecekleri devre 1 Nisan 1949 tarihini geçemeyecektir.

Bu müddetten, mecburî olarak, bu memurların tedrici bir şekilde tasfiyesi için faydalanılacak ve kadrolar azaltıldıkça veya servisler lâğvedildikçe, bunlara tekabül eden ödeneklerde kaldırılacaktır.

Madde : 117

Genel meclisler hakkında 10 Ağustos 1871 tarihli kanun, İdarî ademi merkeziyet ve tefriki vezaif hakkındaki 5 Kasım 1926 tarihli kararnamenin birinci bölümü, mezkûr kanun ve kararnameyi tâdil eden muhtelif kanunî hükümler, illerarası anlaşmalar ve kurumlara müteallik 9 Ocak 1930 tarihli kanun, pazar ve panayırkların tesis, ilga ve tebdili hakkındaki usulü değıştiren 30 Ekim 1935 tarihli kararname ve umumiyetle işbu kanuna aykırı bütün kanun ve tüzük hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde : 118

İşbu kanun hükümleri 1 Ocak 1948 tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde : 119

İşbu kanun, Seine İline uygulanmaz.

Madde : 120

İşbu kanunun Cezayirde, Guadelope, Martigue, Reunion İllerinde uygulanma tarzları ve tarihi kararnamelerle tâyin edilir.

İ D A R İ C O Ğ R A F Y A

ALUCRA İLÇESİ

Tabii ve Coğrafi Durum

Şerafettin ATAK

Anadolu Yarımadasının kuzey doğusunda bulunan Alucra ilçesi doğudan Tirebolu ve Torul İlçeleri, batıdan Refahiye ilçesi, kuzeyden Ş. Karahisar İlçesi ve güneyden de Şiran İlçesiyle çevrilmiştir. Yüz ölçüsü 1150 kilometre kare olup denizden yüksekliği 1450 metredir.

İlçenin iklimi: Yazları mutedil ve kışları soğuk olur. Umumiyet itibariyle Birinci kânun ayında kar yağmağa başlar. Karların dağlık mntakada dört metreyi bulduğu ve yedi av kalkmadığı daima vâkidir. Yaz mevsimi Haziran ortalarında başlar. Suhnet derecesi senenin en sıcak ayı olan Ağustosta 25 i, en soğuk avı olan Şubatta 30 u bulur. İlceye vasati 200 milimetre yağmur düşer. Arazinin dörtte üçü dağlıktır. Güney doğu ve batı bölgesi ilçenin en yüksek mmtakalarıdır. Buranın en mürtefi noktası Berdiga Dağı olup rakımı 1875 metredir. Arazi volkaniktir ve sık sık depremler olur. Bilhassa 939 yılında vukua gelen depremde 579 ev tamamen yıkılmış ve 2651 ev de hasar görmüştür. Bu depremde ölenlerin miktarı 145 dir. İlçenin en büyük ve muntazam akışlı suyu Kelkit Irmağıdır. İlkbaharda karların erimesiyle taşkın bir hal alır, fakat vadinin sarp olmasından fazla tahribat yaptığı kaydedilmemiştir. Mindaval Bucağına bağlı Yusufeli ve Zağpalar köylerinde sık sık heyelanlar vukua gelir. Şimdiye kadar bu heyelanlardan herhangi bir maddî zarar vukubulmamıştır. Heyelanları önlemek maksadiyle gerekli tedbirler alınmamış ve bu hususta tetkikat yapılmamıştır.

İdarî durum:

Alucra İlçesi 1288 de kurulmuştur. O zaman Sivas İli-

ne bağlı bulunmakta idi. Bilâhare Ş. Karahisara ve 932 yılında da Giresun'a bağlanmıştır. İlçenin Mindaval adında bir bucağı vardır ve Köy Kanunu tatbik edilen 66 köyü olup bu köylerden 36 sı merkeze ve 30 u da Mildaval Bucağına bağlıdır. İlçenin merkezinden başka bucakta ve köylerde belediye teşkilâtı yoktur. İlçe merkezi bir dağ kıyısında ve köylerde umumiyet itibariyle dağlık arazide serpiştirme suretiyle kurulmuştur. Mindaval Bucağının köyleri kısmen Kelkit Irmağı vâdisinde ve kısmen de dağlık arazide bulunmaktadır.

Nüfus ve iskân durumu:

1940 sayımına göre ilçenin umumî nüfusu 16005 kadın, 14275 erkek olmak üzere cem'an 30280 olup kesafet 34 dür. Nüfusun senelik artış nisbeti yüzde birden son yıllarda yüzde sekize çıkmıştır. Halkın sağlık kaidelerinin önemini anlamaya başlamış olması ve eski senelere nisbeten İktisadî refaha kavuşması bu nisbetin artmasına âmil olduğu kanaatim vermektedir. 152 hanesi ve toplu bir şekilde bir mahallesi olan ilçe merkezinin 712 nüfusu vardır. İlçenin Kuvata namıyla anılan doğu bölgesi halkı umumiyetle hayvancılıkla geçinirler. Hayvanlarını yazın köyleri civarındaki mer'a ve yaylalarda otlatırlar. Elde ettikleri yağ, peynir ve yün mahsullerini Alucra pazarında satarak geçinirler.

İlçe teşkilâtı ve memurları:

İçişleri: Kaymakam, bir bucak müdürü, bir ilçe tahrirat kâtibi, bir ilçe nüfus memuru, bir ilçe nüfus kâtibi.

Adalet: C. savcısı, bir yargıç, bir yargıç yardımcısı (sorgu işlerine bakar) bir başkâtip, (noter ve icra işlerine de bakar) iki zabıt kâtibi, bir mübaşir, bir erkek ve bir kadın gardiyan.

Tarım: Bir hayvan sağlık fen memuru, bir ziraat daimî işçisi.

P.T.T.: Bir müdür, bir muhabere memuru, üç müvezzi, bir hat bakıcısı.

Maliye: Malmüdürü, varidat memuru, tahsil memuru, veznedar, üç tahsildar.

Hususî İdare: Hususî muhasebe memuru, gelir memuru, tahsil memuru, iki tahsil kâtibi, bir gelir kâtibi, üç tahsildar.

Jandarma: İlçe J. komutam, bir gedikli başçavuş, bir çarşı ve bir mahalle bekçisi.

Belediye: Belediye başkam, bir muhasip, iki tahsildar, bir zabıta memuru.

Sağlık: Hükümet tabibi, bir gezici sıhhat memuru.

Kültür: Millî eğitim memuru, on iki öğretmen, altı eğitmen.

Orman: Üç bölge şefi, bir kâtip, bir mesaha memuru.

Millî Savunma: Askerlik şube başkanı, bir muamelât memuru.

Diyanet işleri: Müftü, bir vâiz.

Ziraat Bankası: Müdür, müdür muavini, bir veznedar, bir tâkip ve tahsil memuru.

Tekel: Bir memur.

Tapu: Bir tapu sicil memuru.

Bayındırlık durumu:

İlçe dahilindeki şoselerin uzunluğu 85 kilometre olup bulunan Alucra - Ş.Karahisar arasındaki kısmının 15 kilometresi tamire muhtaç bir haldedir. İl merkezi ile Alucra İlçesi arasındaki 158 kilometrelik şose İktisadî önemi haizdir. İlçede 800 kilometreye yakın köy yolu vardır. Bu yollardan ancak 120 kilometrelik kısmı yaz kış tekerlekli vesaitin geçmesine elverişlidir. Dağlık olan Kuvata bölgesi ile ilçenin batı mıntakası köy yolları dar ve patika şeklinde olup İkincikânun ve Şubat aylarında dahi geçmek müş- kilât arzeder. İlçe ile bucak arasında muvasala 30 kilometrelik tesviyesi yapılmış ham bir yolla temin olunur. Kışın bu yolun Arda Boğazından geçen 10 kilometrelik kısmı da tekerlekli vasıtaların geçmesine mânidir. İlçe ile İl merkezi ve Ş. Karahisar İlçesi arasında Mayıs iptidasından Kasım sonuna kadar muntazam kamyon seferleri yapılır. Senenin diğer ayların yolların kapanması dolayısıyla münakale hayvanla yapılmaktadır. İlçenin Ş. Karahisar İlçesiyle ve ilçeye bağlı Mindaval Bucağı, merkez bucağına

bağlı Armutlu karakolları arasında telefon irtibatı olup hatların uzunluğu 85 kilometredir. İlçe hudutları içinde yalnız merkezde Posta Telgraf teşkilâtı vardır. İlçe merkeziyle bucağa bağlı bütün köylerde içme suyu mevcuttur. İçme suları bütün köylerde temizlik işlerine de kâfi gelmektedir. Kasabada içme suyu ihtiyaca kâfi olup yakın membalardan demir borularla getirilmektedir. İlçenin bütün köyleri sulak arazide kurulmuş olduğundan sulama, işlerinde müşkülâtla karşılaşmamaktadır. Sulama tesisatı aktarzında basit, iptidaidir. İlçe merkezinde, bucakta ve köylerde elektrik tesisatı mevcut değildir. Merkezde hükümet konağı yoktur. 932 yılında yapılmış bulunan hükümet konağı 939 yılı depreminde yıkılmıştır. Yalnız bucakta devlete ait bir hükümet konağı vardır. İlçe merkezindeki belediye binası yeni olup 937 yılında yapılmıştır. Kasaba evleri umumiyetle iki katlı ahşap ve üstleri tahta ile örtülüdür. Köy evleri tek kat toprak evler olup pencereleri küçüktür. İlçe merkezinin cadde sokak ve meydanları normal bir genişlikte olup bir kısmı kaldırımla döşelidir. Bu yolların 120 metrelik kısmı parke ve bir kilometrelik kısmı da Arnavut kaldırımı halindedir. İlçe, bucak ve köylerde park yoktur. Merkez belediyesinin imar ve harita plânları henüz tanzim edilmemiştir. Belediyenin yangın vasıtaları bir tulumbadan başka balta, altı kazma, sekiz kürek, iki merdiven, dört kanca ve yirmi dört kovanı ibarettir.

İktisadî durum:

İlçe mahallî istihlâkinin üçte ikisi Kelkit ve Şiran İlçelerinden gelen buğdaylarla karşılanmaktadır. İlçe merkezinde ve köylerde su ile çalışan 155 su değirmeni vardır. El sanatlarından dokumacılık inkişaf etmemiştir. Yalnız merkeze bağlı Gicora Köyünde 10 adet el tezgâhı vardır. İlçeden yılda vasati olarak 2.000 koyun, 400 sığır, 2.000 kilo yün ve 3.000 kilo beyaz peynir 4.000 kilo tereyağı ve 4.000 kilo bal ihraç olunur. Belli başlı ihraç pazarı Giresun İlidir. Sevkiyat ilçeden kamyonlarla ve yazın yapılmaktadır. Başlıca ithal maddeleri 1.500 ton buğday, 400 ton arpa ve 12.000 kilo yaş sebzedir. İlçe merkezinde Ziraat Bankasının bir ajansı vardır. Her haftanın Cumartesi gü-

nü merkezde ve Perşembe günü de Mindaval Bucağında birer pazar kurulur. Bu pazarlara civar kazalar halkı da alış verişe gelirler. Eskime ve Zun Köyü bölgelerinde demir madeni cevheri ve Berdiğa havalisinde Gicora Köyünde de kömür madeni cevheri vardır. Henüz bu madenlerin işletilmesi hususunda Etibankca etüt yapılmamıştır.

Ziraî durum:

İlçenin güney doğu tarafları sık ormanlarla örtülüdür. Ormanlar yedi sekiz kilometre karelik bir saha kaplar. Bu ormanlar çam olup umumiyet itibariyle gençtir. Bu mmtakada oturan halk kısmen odunculuk ve kısmen de hayvancılıkla iştigal ederler. Kuzey bölgede hububat ve bakliyat ekimine ve batı bölgede de hububat ve bakliyat ekimiyle birlikte meyvecilik ve bağcılığa önem verilmektedir. Arazinin verim kabiliyeti vasatı olarak bire dördttür. Ziraat usulleri basit ve iptidaî olup tarlalar öküz ve kara sapanla sürülür. Hububat ve bakliyat zeriyaatma elverişli arazinin miktarı 30 bin hektar olup bunun tamamı işletilmektedir. Bağcılığa tahsis edilen arazi miktarı yüz hektardır. Mindaval Bucağının Kelkit Irmağı vadisinde bulunan Eliğe, Zağpalar ve Hacıahmettoğlu Köyleri bilhassa bağcılığa elverişlidir. Bağcılık ilçemiz bölgesinde henüz kurulmağa başlamıştır. Bu köylere 944 ve 945 yıllarında sekiz bin Amerikan çubuğu dağıtılmıştır. Meyveciliğe de son senelerde verilen önem büyüktür. Bilhassa Mindaval Bucağının Kelkit vâdisindeki Zağpalar, Hacıahmetoğlu, Mutaa ve Yenice Köyleri meyvecilikte büyük ilerleme kaydetmişlerdir. Meyveciliğe tahsis edilen arazi miktarı 600 hektar kadardır. Hayvancılık en ziyade ilçenin doğu bölgelerinde gelişmiştir. Bu bölgelerin bol otlı mer'alarında koyun sığır ve dağlık bölgelerde de keçi sürülerine rastlanır. İlçedeki koyun adedi 10.520, keçi miktarı 12.377, sığır adedi 4.450 dir. Hayvan islâhı işlerine önem verilmemektedir. Koyun ve keçilerde (Antraks), (Proplazmos), (keçi ciğeri ağrısı) hastalıkları görülmektedir. Son zamanlarda Veteriner Mücadele Teşkilâtının müsnir çalışmaları sayesinde bu hastalıkların geniş mikyasta tahribatı önlenmiş bulunmakta-

dır. 942 de 4.500 vefiyat kaydedilmişken 943 de 1.500 ve 944 de bu miktar 400 e inmiştir.

Kültür durumu:

Bir ilçe merkezinde, bir bucakta ve sekiz de köylerde olmak üzere ilçede 10 ilkokul vardır. Ayrıca altı eğitimci li köy okulu 946 yılında açılmıştır, ilk tahsil çağındaki çocuk, miktarı 2.495 ve ilkokullara devam edenlerin sayısı 1.453, mezun olanların miktarı da 710 dır. ilkokul binalarının hepsi eski plânlara göre yapılmış olup öğretmen evleri yoktur. İlçe merkezinde bir halkevi, bucak ve köylerde 13 halkodası vardır. Halkevi çalışmaları son yıllarda artmıştır. Temsil ve spor kolları faaliyet halindedir. Halkevi kütüphanesinden faydalananların miktarı 4.000 kadar olup gittikçe artmaktadır. İlçede tarihî kıymeti haiz bir eser yoktur.

Sağlık durumu:

İlçe merkezinde beş yataklı bir dispanser vardır. Eczane yoktur. Frengi ve trahom hastalıkları ilçemizde yok denecek kadar azdır. Sıtmaya pek az rastlanmaktadır. Bu hastalığın da hariç mahallere çalışmak üzere gidenler tarafından getirildiği anlaşılmaktadır. Sıtma tevlit edecek bataklik yoktur. Verem hastalığına da pek az rastlanmaktadır. Çocuklar arasında en çok difteri ve kızamık hastalıkları görülmektedir. Halk umumiyet itibariyle sağlam yapılıdır. İlçenin hiç bir tarafında kanalizasyon tertibatı yoktur. Helâlarda septik çukur usulü taammüm etmiştir. Merkezde ve köylerde 10 adet umumî helâ mevcuttur. İlçe merkezinde plâna uygun fennî bir mezbaha yoktur. Mezarlıklar umumiyetle bakımsızdır. İlçe merkezinde belediye ait bir tanzifat arabası mevcuttur. İlçe hudutları dahilinde yalnız merkezde bir hamam mevcuttur. Köylerin umumiyet itibariyle temizlik kaidelerine riayet derecesi zayıftır. İlçe merkezinde yeni inşa edilmiş bir otel ve iki lokanta vardır.

Sosyal durum:

Halk ziraat, hayvancılık ve odunculukla iştiğal eder.

Ziraate elverişli arazinin kıfayetsizliği ve nüfusun fazlalığı dolayısıyla her sene on bine yakın köylü Sonbahardan ilkbahara kadar Giresun, Ordu, Zonguldak, İstanbul illerine çalışmak üzere giderler. İlçenin erkek sakinleri umumiyetle kilot pantolon, şayak caket ve kasket giyerler, kadınlar başlarına yemeni ve üç etek giyerler, düğün ve bayramlarda davul ve zurna ile horan ve mahallî oyunlar oynanır. Halk çok misafirperverdir. Adak adayıp muayyen mevkilerdeki ağaç ve çalılara paçavra bağlamak gibi bâtıl gelenekleri vardır. Halk iklim ve muhit icabı tab'an uysaldır. Yol kesmek ve soygunculuk gibi asayişe müessir suçlar yok gibidir, kız kaçırmak vak'alarına sık sık rastlanır. Kış köylerinde köylü yine işiyle meşgul olur, kumar ve içkiye karşı halkın iptilâsı yoktur.

İ Ç T İ H A D L A R

**Danıştay Genel Kumlunun 19.3.1348 günlü toplantısında
tasdik edilen Danıştay Birinci
ve İkinci Dairesinin
müşterekten verdiği 1050/773 sayılı ve 19.3.948
günlü kararı örneğidir. (1)**

Belediye seçiminin Danıştayca iptâl olunması halinde, belediye meclisi vazifelerinin kimler tarafından görüleceği hususunda Danıştaym düşüncesinin alınması lüzumunu ihtiva eden İçişleri Bakanlığının 25.2.948 tarih ve 303 - 621/ 3519 sayılı yazısının ilişik olarak gönderildiğine ve 3546 sayılı kanunun II nci maddesine göre gereğinin yapılmasına dair Yüksek Başbakanlığın 11/3/948 tarih ve 84 - 89 - 6/835 sayılı yazıları ve ilişigi, 1 inci Daire ile birlikte müzakere edilmek üzere Birinci Başkanlıktan Dairemize havale edilmekle her iki daire kurulu hazır olduğu halde okundu:

İçişleri Bakanlığının 25/2/948 gün ve 621 - 303/3519 sayılı yazısında:

“1580 sayılı Belediye Kanununun 45 inci maddesi, belediye meclisi âzalarının tamamen istifaları halinde yeni intihabın hitamına kadar belediye meclisi vazifelerinin belediye encümeni tarafından ifa olunacağına dair bir hükmü ihtiva eylediği ve fakat meclis seçiminin Danıştay- ca iptali halinde bu vazifelerin kimler tarafından görüleceğine dair kanunda bir kayıt bulunmadığı ve her ne kadar Belediye Kanununun 90 inci maddesi gereğince meclis heyetini teşkil edecek miktarda âza veya ihtiyat âza kalmadığı takdirde yapılacak intihap neticesine kadar belediye encümeninin tabîi âzasının belediye encümeni vazifeleri en-

(1) Bu karar İçişleri Bakanlığının 23.5.948 gün ve 621 - 303/ 10253 sayılı genelgesiyle illere bildirilmiştir.

cümenin tabîi âzasma gördürmek hatıra gelebilirse de, bu takdirde belediye işlerinin seçim sonunda gelen bir heyete değil kanunun 88 inci maddesinde sayılan belediye daire reislerine ve binnetice tâyinle iş başına getirilmiş kimselere tevdi edilmesi sonucuna varılacağından kanunun bu boşluğu karşısında belediye meclisi seçiminin Danıştayca iptali halinde Belediye Kanununun 45 inci maddesine kıyas yolu ile dayanılarak seçimi iptal edilen meclisten evvelki belediye meclisi tarafından seçilen ve kanunun 77 nci maddesine göre teşekkül etmiş bulunan encümenin tekrar vazifesine avdet etmiş sayılmasının ve bu encümene yeni seçim yapılincaya kadar meclis vazifesinin gördürülmesinin kanunun hükümlerine daha uygun olacağı mütalâasında bulunmaktadır” denilmektedir.

Gereği düşünüldü:

Belediye meclisi seçiminin Danıştayca bozulması halinde belediye meclisi görevlerinin kimler tarafından görüleceğine dair Belediye Kanununda bir hüküm olmamakla beraber beldenin ve belde sâkinlerinin müşterek ve medenî ihtiyaçlarını karşılayan kamu hizmetlerinin durmaksızın devam etmesi zarureti karşısında meclis seçimi bitirilinceye kadar bu görevleri yapacak bir merciin, aynı kanundaki hükümlere kıyas yolu ile belirtilmesi zaruridir.

Belediye Kanununda bu hususta kıyasa kadar olabilecek iki hüküm vardır ki biri;

Belediye meclisi üyelerinin tamamen çekilmeleri halinde yeni seçimin bitmesine kadar belediye meclisi görevlerinin belediye encümeni tarafından yapılacağı emreden (45) inci madde.

Diğeri de, belediye meclisini teşkil edecek miktarda üye veya yedek üye kalmadığı veya her ne suretle olursa olsun başkanlık inhilâl ettiği takdirde yapılacak seçim neticesine kadar vali veya İçişleri Bakanı tarafından münasip bir zatın başkan vekili olarak tâyin olunacağını ve bu zatın encümenin tabîi üyeleriyle birlikte belediye encümeni görevlerini ifa edeceğini açıklayan (90) inci maddedir.

Belediye Kanununun (77) nci maddesine göre beledi-

ye encümenleri biri halk tarafından seçilmiş üyelerden ve diğeri de daire reislerinden olmak üzere iki kısım üyelerden teşekkül eder.

Halk tarafından seçilen üyelerin yetkisi, ancak kanunun tâyin ettiği süre ve şartlarla mahdud ve mukayyet olup herhangi bir sebeple bu sürenin bitmesi veya şartların yokluğu halinde yetkilerinin de kalmaması, kamu hukukunun en başta gelen prensipleri icabındanır. Bu bakımdan bu işte (İçişleri Bakanlığının düşüncesi veçhile) kanunun (45) inci maddesini mikyas tutarak yetkileri kalmamış olan seçilmiş üyeleri de ihtiva eden eski encümeni görevlendirmek bu prensibe aykırı olacağına ve halbuki Belediye Kanununun (90) inci maddesinin taşıdığı ruhtan faydalanmak suretiyle belediye encümeninin tabii üyelerini görevlendirmekte arzolunan prensibe aykırılık mahzuru bulunmayacağına göre belediye meclisi seçiminin Danıştayca bozulması halinde yeni meclis seçimi bitirilinceye kadar bele diye meclisi görevlerinin, belediye encümeninin tabii üyelerinden mürekkep kurula gönderilmesi kanunun ruhuna ve kamu hukuku prensiplerine daha uygun olacağına 19,3,948 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

Aslı gibidir.

BİBLİYOGRAFYA

(Şerhli ve İzahlı Danıştay Kanunu ve Uyuşmazlık Mahkemesi Kurulması Hakkında Kanun, Karar ve İçtihatlar) adı altında Orman Genel Müdürlüğü Müşavir Avukatı Akif Eranıl tarafından yayınlanan ve 450 kuruş bedelle satılan eser münderecatı itibariyle faydalı görülmüştür.

İdare Dergisi

İçişleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Eserler

I. Seri

Sayı

1 Köy Evi ve Müştemilâtı	Macıt
2 Vilâyet Bütçesi	A. S. Delilbaşı
3 Köylerde Boş Vakitlerin Tanzimi	Ş. İnan
4 Ziraî Muhitte Kooperatif Faaliyeti	Ş. İnan
5 Şehir ve Köylerde Mesken	H. Kümbetlioğlu
6 Avrupa'da Arazi Rejimi	F. Üstün
7 Belediyeler Mâlîyesi	N. Ergin
8 Avrupa'da Mesken Siyaseti	S. Tümerkan
9 Fransa'da Belediye Emniyet Sandıkları	A. K. Aksüt
10 Mesken Meselesi ve Komünlerin Rolü	H. Alyot
11 Komünlere Ait Munzam Kesirler ve Yeni Resimler	H. Orhun
12 Belçika'da Provans ve Komün İdareleri	H. Orhun

II. Seri

Sayı

2 Türkiye'de Meskün Yerler Klavvızı	(2 Cilt)
-------------------------------------	----------

III. Seri

Sayı

1 Türkiye'de İdare Teşkilâtı	V. Tönük
2 Türkiye'de Devlet Memurlarının Hu- kukî Rejimi.	H. Orhun
3 Türkiye'de Belediyeler	S. Tümerkan
4 Türkiye'de Zabıta	H. Alyot

IV. Seri

Sayı

1 Sendike Teşkili Hürriyetine ve Menşe- ine Ait Meseleler	H. Berksun
2 Trakya	A. Özmen

Bu eserler Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarından temin olunabilir.